

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**Η έννοια της πολιτικής επαναπλαισίωσης της Κοινωνικής Εργασίας
στη Βραζιλία**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Φοιτητής : Ευάγγελος – Ανδρέας Αθανασίου (ΑΜ : 19671127)

Επιβλέπων Καθηγητής : Δρ. Βασίλειος Ιωακειμίδης

ΑΘΗΝΑ, 2023

Φωτογραφία στο εξώφυλλο : Η αναμμένη δάδα με τη ζυγαριά, σύμβολο της βραζιλιάνικης Κοινωνικής Εργασίας. Από άγνωστο καλλιτέχνη.

Πηγή : <https://www.quixada.ufc.br/servicosocial/>

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η έννοια της πολιτικής επαναπλαισίωσης της Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Φοιτητής : Ευάγγελος – Ανδρέας Αθανασίου (ΑΜ : 19671127)

Επιβλέπων Καθηγητής : Δρ. Βασίλειος Ιωακειμίδης

Η εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των απαιτήσεων του Προπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών για την λήψη του πτυχίου του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής

ΑΘΗΝΑ, 2023

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © [Ευάγγελος – Ανδρέας Αθανασίου, 2023]

Η έγκριση της πτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής δεν δηλώνει απαραίτητως την αποδοχή των απόψεων του/της συγγραφέα / των συγγραφέων.

Υπεύθυνη Δήλωση

Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας αυτής της πτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια που προσφέρθηκε στην εκπόνησή της αναγνωρίζεται και αναφέρεται στο κείμενο. Επιπλέον, αναφέρονται όλες οι βιβλιογραφικές πηγές, που αξιοποιήθηκαν, πρωτογενείς και δευτερογενείς, είτε η συμβολή τους παρατίθεται επακριβώς ως απόσπασμα είτε ως παράφραση.

Ο συγγραφέας της εργασίας

[Υπογραφή]

UNIVERSITY OF WEST ATTICA

DEPARTMENT OF SOCIAL WORK

The concept of political reframing of Social Work in Brazil

FINAL YEAR PROJECT REPORT

Student : Evangelos – Andreas Athanasiou (RN : 19671127)

Supervisor : Dr. Vasilios Ioakimidis

A report submitted as partial fulfillment of the requirements for the degree of Bachelor

Athens, 2023

Τριμελής Επιτροπή Αξιολόγησης

Αξιολογητής 1 (Επιβλέπων Καθηγητής)	Αξιολογήτρια 2	Αξιολογήτρια 3

«Δεν αρκεί να είσαι συμπονετικός. Πρέπει να δράσεις».

Δαλάϊ Λάμα

Ευχαριστίες

Να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Βασίλειο Ιωακειμίδη για την αμέριστη βοήθεια που μου προσέφερε, την καθοδήγησή του και τον επαναπροσδιορισμό του θέματος της εργασίας μου, δίνοντάς μου με αυτό τον τρόπο την ευκαιρία να δω με μία πιο ριζοσπαστική και ενεργητική ματιά την Κοινωνική Εργασία στη Βραζιλία.

Ευχαριστώ θερμά τη σύζυγό μου Στέλλα, που με υπομονή στάθηκε δίπλα μου καθ' όλη τη διάρκεια συγγραφής του έργου. Που άντεξε τις αμέτρητες ώρες απομόνωσής μου και βρίσκεται πάντα εκεί, να με ενθαρρύνει σε κάθε μου προσπάθεια. Μου δίνεις περισσότερη δύναμη απ' όση μπορείς να φανταστείς.

Ευχαριστώ τον αδερφό μου Τάκη και τους φίλους μου, Ηλία, Αλέξη & Μάκη, που με υποστήριξαν από την αρχή και δεν απογοητεύτηκαν ούτε στιγμή από την πολύμηνη απόσυρσή μου, προκειμένου να ολοκληρώσω με επιτυχία το τελευταίο αυτό μέρος του ακαδημαϊκού μου εγχειρήματος.

Δε θα μπορούσα να μην ευχαριστήσω τις δασκάλες μου Άννα & Φλώρα, που με βοήθησαν, με απόλυτο επαγγελματισμό, να βάλω σε επαναιειτουργία τις μαθησιακές μου ικανότητες και να επιτύχω στο όνειρό μου. Επίσης και την καλή μου φίλη Μαρία, για την πολύ χρήσιμη φιλολογική της ματιά.

Τέλος, ευχαριστώ όλες τις καθηγήτριες και τους καθηγητές μου στο πανεπιστήμιο, για τις γνώσεις που μου μετέδωσαν και τα εχέγγυα που μου χάρισαν, ώστε να προχωρήσω πιο σίγουρος και έτοιμος στο νέο αυτό μονοπάτι, που ανοίγεται μπροστά μου. Τις συμφοιτήτριες και τους συμφοιτητές μου, που γνωριστήκαμε, συμπορευθήκαμε και ανταλλάξαμε χρήσιμες πληροφορίες, ιδέες, απόψεις και εμπειρίες και ακόμη όλες εκείνες και εκείνους που χαρήκαν και χαίρονται με κάθε μου νέα επιδίωξη.

Περίληψη

Η παρούσα πτυχιακή εργασία έχει στόχο, μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, να αναδείξει τον τρόπο με τον οποίο εννοιολογείται η συνεχής πολιτική επαναπλαισίωση της Κοινωνικής Εργασίας στο χώρο της Λατινικής Αμερικής και πιο συγκεκριμένα στη Βραζιλία. Ειδικότερα, γίνεται αρχικά μία παρουσίαση της χώρας, ως προς την οικονομικο-κοινωνικο-πολιτική κατάσταση την τρέχουσα χρονική περίοδο, ώστε να μπορέσει ο αναγνώστης να ενταχθεί ομαλά στην πραγματικότητα του τόπου και να κατανοήσει με περισσότερη ευκολία τα πλαίσια, μέσα στα οποία επαναπροσδιορίζεται συχνά η Κοινωνική Εργασία στο κράτος. Στη συνέχεια αναδεικνύονται οι κοινωνικο-πολιτικοί εκείνοι παράγοντες, οι οποίοι οδήγησαν στη δημιουργία της πρώτης σχολής Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία και οι τρόποι λειτουργίας της μέσα στο νέο εκείνο πλαίσιο. Έπειτα, πραγματεύεται την ταραχώδη και γκρίζα περίοδο της δικτατορίας, κατά τη διάρκεια της οποίας η στρατιωτική Χούντα επιχειρεί να ορίσει εκ νέου τους κανόνες και μηχανισμούς του επαγγέλματος προς όφελος των καταπιεστικών χειραγωγών. Εκεί το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στις μεθόδους αντίδρασης των Κοινωνικών Λειτουργών, που μέσω των κοινωνικών κινημάτων και με τη συγκρότηση συνεδρίων, επιχειρούν δυναμικά την αμφισβήτηση του Καθεστώτος και τη ρήξη του αναχρονιστικού τμήματος του κλάδου. Ακολούθως, σκιαγραφούνται οι νέες δομές, στις οποίες εντάσσεται το επάγγελμα μετά τη διάλυση της δικτατορίας και την επαναφορά της δημοκρατίας στο κράτος. Ιδιαίτερος λόγος γίνεται για την επαναφορά στην πολιτική σκηνή, εν μέσω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, ακροδεξιού κόμματος στην ηγεσία της χώρας και τις αντιδημοκρατικές πρακτικές εναντίων των Κοινωνικών Λειτουργών στην προσπάθεια επαναπλαισίωσης και χειραγώγησης της Κοινωνικής Εργασίας. Ύστερα, επιχειρηματολογείται η πορεία της Κοινωνικής Εργασίας στο παρόν δημοκρατικό πλαίσιο και οι νέοι τομείς δράσης της. Τέλος, παρουσιάζονται τα βασικά σημεία της εργασίας, εξάγονται τα συμπεράσματα από τη βιβλιογραφική έρευνα και διατυπώνονται προτάσεις για ενδεχόμενες μελλοντικές εργασίες.

Λέξεις Κλειδιά : Κοινωνική Εργασία , Βραζιλία, επαναπλαισίωση, Κοινωνικές/οί Λειτουργοί, πλαίσιο.

Abstract

This thesis aims, through the bibliographic review, to highlight the way in which the continuous political reframing of Social Work is understood, around Latin America and more specifically, in Brazil. In particular, there is initially a presentation of the country, in terms of the economic-social-political situation, in the current time period, so that the reader can join the reality of the place and understand more easily, the contexts in which it is often redefined, Social Work in the state. Then, are highlighted, the social-political factors that led to the creation of the first school of Social Work in Brazil and its modes of operation within that new context. Then it deals with the turbulent and grey period of the dictatorship, where the military Junta attempts to redefine the rules and mechanisms of the profession, to the benefit of oppressive manipulators. There, the interest is focused on the processing methods of the Social Workers, who through social movements and by organizing conferences, dynamically attempt to challenge the regime and rupture of the anachronistic part of the branch. Next, the new structures in which the profession is included, after the dissolution of the dictatorship and the restoration of democracy to the state, are outlined. Particular discussion is given for the return to the political scene, in the midst of the global economic crisis, of a far-right party in the leadership of the country and the anti-democratic practices against Social Workers, in the attempt to reframe and manipulate Social Work. Then, the course of Social Work in the present democratic framework and its new areas of action, is argued. Finally, the main points of the work are presented, the conclusions from the bibliographical inquiry are examined and proposals for possible future work are formulated.

Keywords : Social Work, Brazil, reframing, Social Workers, context.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	σελ. 13
Κεφάλαιο 1. Η Τρέχουσα Οικονομικο-κοινωνικο-πολιτική Διάσταση της Χώρας.....	σελ. 17
Κεφάλαιο 2. Η 1 ^η Σχολή Κοινωνικής Εργασίας. Αρχική Πλαισίωση.....	σελ. 20
2.1. Οι Κοινωνικές Αδικίες.....	σελ. 20
2.2. Οι Σκόπελοι Κράτους και Εκκλησίας.....	σελ. 21
2.3. Η Ίδρυση της Σχολής και Πλαισίωση του Επαγγέλματος.....	σελ. 22
2.4. Η Εννοιολόγηση της Πλαισίωσης.....	σελ. 24
Κεφάλαιο 3. Η Κοινωνική Εργασία στη Στρατιωτική Χούντα.....	σελ. 27
3.1. Νέα Πολιτική Κατάσταση, Καταπίεση και Επαναπροσδιορισμός του Επαγγέλματος.....	σελ. 26
3.2. Κίνημα Επανεννοιολόγησης (<i>Movimento de Reconceituaçãõ</i>).....	σελ. 31
3.3. Συνέδριο Αλλαγής (<i>Congresso da Virada</i>).....	σελ. 35
3.4. Ηθικο-πολιτικό Εγχείρημα (<i>Projeto Ético-Politico</i>).....	σελ. 37
3.5. Κινήματα και Έργα Για τη Νοηματοδότηση της Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία.....	σελ. 41
3.5.1. Φεμινιστικό Κίνημα.....	σελ. 41
3.5.2. Ριζοσπαστική Κοινωνική Εργασία.....	σελ. 43
3.5.3. Κοινοτικά Έργα.....	σελ. 47
3.5.4. Λατινοαμερικάνικο Κέντρο Κοινωνικής Εργασίας (<i>CELATS</i>).....	σελ. 48
3.5.5. Η Επίδραση του Μαρξισμού.....	σελ. 51
Κεφάλαιο 4. Αλλαγή Εποχής, Επαναπλαισίωση.....	σελ. 53
4.1. Κώδικας Δεοντολογίας (<i>Código de Ética</i>).....	σελ. 54
4.2. Νέα Δεξιά (<i>Nova Direita</i>).....	σελ. 60
4.2.1. Ζαΐχ Μπολσονάρου (<i>Jair Bolsonaro</i>).....	σελ. 62
4.2.2. Ελευθεριακή Κοινωνική Εργασία (<i>Serviço Social Libertário</i>).....	σελ. 65
Κεφάλαιο 5. Η Κοινωνική Εργασία στη Βραζιλία Σήμερα - Επίκαιρα Περιθώρια Δράσεων.....	σελ. 69
Κεφάλαιο 6. Συζήτηση – Συμπεράσματα – Προτάσεις.....	σελ. 77
Βιβλιογραφικές Αναφορές.....	σελ. 88

Πίνακας Συντομογραφιών

ABEPS	Associação Brasileira de Estudos e Prevenção de Suicídio
AI	Atos Institucionais
ALAETS	Asociación Latinoamericana de Escuelas de Trabajo Social
CadÚnico	Cadastro Único
CBAS	Congresso Brasileiro de Assistentes Sociais
CBCISS	Centro Brasileiro de Cooperação e Intercâmbio de Serviços Sociais
CD	Crescimento e Desenvolvimento
CEAS	Centro de Estudos e Ação Social
CELATS	Λατινοαμερικάνικο Κέντρο Κοινωνικής Εργασίας
CFAS	Conselho Federal de Assistentes Sociais
CHISAM	Coordenação de Habitação de Interesse Social da Área Metropolitana
CRAS	Conselhos Regionais de Assistentes Sociais
CRESS	Conselho Regional de Serviço Social
DSN	Doutrina de Segurança Nacional
ENESSO	Executiva Nacional de Estudantes de Serviço Social
ESG	Escola Superior de Guerra
ESSMG	Escola de Serviço Social de Minas Gerais
IFSW	International Federation of Social Workers
IGBE	Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística
INSS	Instituto Nacional do Seguro Social
LBA	Legião Brasileira de Assistência
Método BH	Método Belo Horizonte
NWC	National War College
PT	Partido dos Trabalhadores
Suas	Sistema Único de Assistência Social
SUS	Sistema Único de Saúde
ΔΝΤ	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
Ε.Σ.Σ.Δ.	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

Εισαγωγή

Η Κοινωνική Εργασία είναι ένα επάγγελμα, το οποίο έχει τις θεμελιώδεις αρχές του βαθιά ριζωμένες στην κοινωνική δικαιοσύνη, την ισότητα των ατόμων και την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (<https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/>). Αποτελεί κοινό τόπο πως το πεδίο εργασιακής δραστηριότητας του επαγγέλματος είναι, κατά κύριο λόγο, τα υφιστάμενα κοινωνικά ζητήματα του χώρου ενδιαφέροντος (Hahn, 2011) και με τον όρο «κοινωνικά ζητήματα» χαρακτηρίζονται τα προϊόντα της καθημερινής πάλης του προλεταριάτου με την άρχουσα ηγεμονική τάξη. Έτσι, οι καρποί της αέναης αυτής μάχης είναι οι κοινωνικές αδικίες, η φτώχεια, οι εργασιακές ανισότητες κ.ά. Ως αποτέλεσμα, η/ο Κοινωνική/ός Λειτουργός ορίζεται να παρέμβει ως βαλβίδα αποσυμπίεσης των αντιπαραθέσεων, που απαιτούν οι καπιταλιστικές διαθέσεις για περισσότερο αυξανόμενα κέρδη και κοινωνική επιβολή (Gerson & Monteiro, 2014).

Στη Βραζιλία, όπως και στα υπόλοιπα κράτη της Λατινικής Αμερικής, οι καπιταλιστικές πιέσεις και οι ιμπεριαλιστικές απαιτήσεις οδήγησαν τις κυβερνήσεις από τη γέννηση του επαγγέλματος στη χώρα, να εργαλειοποιήσουν πολύ γρήγορα την Κοινωνική Εργασία, σε μια προσπάθεια να κατευναστούν οι εργατικές αντιδραστικές παρεμβάσεις και να προωθηθούν οι κοινωνικές πολιτικές, με στόχο την αύξηση του κέρδους και την οικονομική ευημερία της άρχουσας τάξης (Lins & Alexandre, 2014). Παρατηρείται λοιπόν έτσι, από πολύ νωρίς, μια άρρηκτη σύνδεση μεταξύ της προώθησης των πολιτικών αυτών και της σταδιακής ανάδειξης της Κοινωνικής Εργασίας, ισχυροποιώντας με τον τρόπο αυτό την αλληλεξάρτηση του επαγγέλματος με τη στενή σχέση κράτους και κοινωνίας (Hillesheim, 2022). Γίνεται επομένως εύκολα αντιληπτό το γεγονός πως οι κυβερνητικές αξιώσεις συμπορεύονται με τις καπιταλιστικές επιθυμίες και, μέσω των αντιλαϊκών κοινωνικών πολιτικών, επιβάλλονται στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα (Lins & Alexandre, 2014).

Με δεδομένα τα παραπάνω, είναι κατανοητό πως η απόπειρα προσκόλλησης του επαγγέλματος στους κρατικούς μηχανισμούς έχει επιφέρει σημαντικές αναδιαρθρώσεις στις δομές της βραζιλιάνικης Κοινωνικής Εργασίας. Η συνεχής ιστορική κοινωνικο-πολιτική εξέλιξη της χώρας δημιουργεί νέα κοινωνικά μοτίβα, που μεταβάλλουν και μορφοποιούν διαρκώς τα αστικά ζητήματα, μετασχηματίζοντας το πεδίο δράσης των

Κοινωνικών Λειτουργιών, ορίζοντας νέους κανόνες και διαφορετικές επαγγελματικές πρακτικές αντιμετώπισης (Medeiros, 2019).

Η παρούσα πτυχιακή εργασία έχει στόχο να αναδείξει την επανενοιολόγηση του μεταβαλλόμενου πολιτικού πλαισίου της Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία. Δηλαδή, θα σκιαγραφηθούν τα πολιτικά και κοινωνικά εκείνα πλαίσια στη χώρα, τα οποία μέχρι και σήμερα επιχειρούν να οριοθετήσουν τη βάση λειτουργίας των επαγγελματιών. Επίσης, θα φωτιστούν οι μέθοδοι αντιμετώπισης των Κοινωνικών Λειτουργιών ενάντια στις ηγεμονικές πολιτικές των κυβερνήσεων και οι προσπάθειές τους για λαϊκή συσπείρωση, με στόχο την αστική επανόρθωση, τη δικαιοσύνη και την αξιοπρέπεια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η διαφοροποίηση της εργασίας αυτής από συναφείς δημοσιεύσεις έγκειται στο γεγονός πως αποπειράται να διαχωριστεί από την απλή ιστορική ανασκόπηση του επαγγέλματος, που έχει μελετηθεί αρκετά. Αντιθέτως, επιχειρεί να εστιάσει στις πολιτικές αναμορφώσεις της βραζιλιάνικης Κοινωνικής Εργασίας, στο εκάστοτε πολιτικό πλαίσιο που δραστηριοποιείται, καθώς και τον άμεσο αντίκτυπο που έχει αυτό στις ενέργειες των επαγγελματιών. Μπορεί να κριθεί ως σημαντική η προσπάθεια αυτή, καθώς δημιουργείται συγκέντρωση πληροφοριών, εξειδικευμένα στην πολιτική διάσταση της Κοινωνικής Εργασίας στη χώρα. Επιπροσθέτως, λόγω της συντριπτικής πλειοψηφίας της βιβλιογραφίας, η οποία υφίσταται σε ξένη γλώσσα και πιο συγκεκριμένα στην πορτογαλική, το παρόν έργο μεταφέρει στον ελληνικό λόγο τα σχετικά βιβλιογραφικά δεδομένα και συμβάλει με τον τρόπο αυτό στον εμπλουτισμό της ελληνόφωνης βιβλιογραφίας στο αντικείμενο που πραγματεύεται.

Η εκτενής ανασκόπηση για την ολοκλήρωση της εργασίας οδήγησε στην δημιουργία των κάτωθι βιβλιογραφικών ερωτημάτων, τα οποία, γίνεται προσπάθεια να απαντηθούν με πληρότητα και σαφήνεια :

1. Με ποιες πολιτικο-κοινωνικές μεταβολές έχει έρθει αντιμέτωπο το επάγγελμα της Κοινωνικής Εργασίας στη χώρα της Λατινικής Αμερικής;
2. Πώς εννοιολογείται η εκάστοτε πολιτική επαναπλαισίωση της Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία;
3. Πώς αντιστάθηκαν οι Κοινωνικές/οί Λειτουργοί στις πιέσεις για αναμόρφωση του επαγγέλματος σύμφωνα με τις πολιτικές απαιτήσεις;
4. Πώς πλαισιώνεται σήμερα το επάγγελμα και οι λειτουργοί του στη χώρα;

Αναλυτικότερα, στο πρώτο κεφάλαιο, εισάγεται ο αναγνώστης στο παρόν πλαίσιο της χώρας. Δίνονται όλα τα δεδομένα, που θα βοηθήσουν να γίνει αντιληπτή η γενικότερη παρούσα κοινωνικο-πολιτική κατάσταση του τόπου, ώστε να κατανοήσει πλήρως το πεδίο, στο οποίο διαρθρώνονται οι μετασχηματισμοί της Κοινωνικής Εργασίας. Παρατίθενται στοιχεία για τον αριθμό και τη δράση των Κοινωνικών Λειτουργών του κράτους και σκιαγραφείται έτσι το προφίλ των επαγγελματιών.

Έπειτα, το δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζει, από την πολιτικής της σκοπιά, την ίδρυση της πρώτης σχολής Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία. Καταγράφει δηλαδή τους πολιτικούς κυρίως παράγοντες που οδήγησαν στην ανάγκη για τη δημιουργία του θεσμού στη χώρα και την έναρξη δράσης των πρώτων επαγγελματιών στο τοπικό πεδίο. Είναι απαραίτητο να επισημανθεί, πως στο κεφάλαιο αυτό αναδεικνύεται και η αρχική προσπάθεια πολιτικής πλαισίωσης του επαγγέλματος, καθώς οι εργατικές διεκδικήσεις της εποχής απαιτούσαν την έμμεση καταστολή τους με κυβερνητικούς μηχανισμούς που θα άμβλυαν τις εντάσεις.

Στη συνέχεια, στο τρίτο κεφάλαιο, δε θα μπορούσε να μη γίνει αναφορά στη σκοτεινή περίοδο της στρατιωτικής Χούντας, που ξεκίνησε τη δεδομένη στιγμή στη χώρα και είχε ως αποτέλεσμα να επηρεαστεί ριζικά η Κοινωνική Εργασία του τόπου. Αναλύεται η αιχμηρή προσπάθεια του απολυταρχικού καθεστώτος για την ολοκληρωτική πολιτική αναδιαμόρφωση του επαγγέλματος και την επιδίωξη για την εκ βάθρων επανενοιολόγηση της Κοινωνικής Εργασίας στην επικράτεια. Ειδικότερα, φωτίζεται η ξεχωριστή αντισυμβατική δράση των επαγγελματιών, οι οποίοι συμπορευόμενοι με τα εργατικά κινήματα και τις λαϊκές παρατάξεις, προβάλλουν αντίσταση στις ηγεμονικές κοινωνικές πολιτικές.

Έπειτα, με την πτώση της δικτατορίας, το νέο δημοκρατικό έδαφος στο οποίο καλείται να ενταχθεί η βραζιλιάνικη Κοινωνική Εργασία, παρατίθεται στο τέταρτο κεφάλαιο. Γίνεται λόγος για την έννοια του νέου δημοκρατικού πολιτικού πλαισίου, το οποίο λαμβάνει μορφή με την αναθεώρηση του Κώδικα Δεοντολογίας της βραζιλιάνικης Κοινωνικής Εργασίας. Ωστόσο, επισημαίνεται ο πολιτικός ανασχηματισμός που αντιμετωπίζει για άλλη μια φορά το επάγγελμα με την ανάδειξη στην εξουσία ενός νέου ακροδεξιού κόμματος.

Ύστερα, στο πέμπτο κεφάλαιο, αναλύεται το παρόν πολιτικό πλαίσιο δράσης της Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία, το οποίο έχει μεταβληθεί ξανά. Παρατίθεται η νέα

εννοιολόγηση του πεδίου λειτουργίας των επαγγελματιών και γίνεται λόγος για τις μεθόδους ενεργοποίησης στα καινούργια πολιτικά δεδομένα.

Τέλος, η πτυχιακή εργασία ολοκληρώνεται στο έκτο κεφάλαιο, όπου αναπτύσσονται τα κύρια συμπεράσματα του έργου. Επιπλέον, συνοψίζονται οι απαντήσεις των ερωτημάτων που τέθηκαν, όπως αυτές προέκυψαν από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση που πραγματοποιήθηκε και καταλήγει με προτάσεις για περαιτέρω μελέτη και έρευνα σε σχέση με το αντικείμενο που πραγματεύθηκε.

Κεφάλαιο 1. Η Τρέχουσα Οικονομικο-κοινωνικο-πολιτική Διάσταση της Χώρας

Η Βραζιλία είναι η μεγαλύτερη χώρα της Λατινικής Αμερικής και η πέμπτη μεγαλύτερη χώρα στον πλανήτη. Η τεράστια εδαφική της έκταση υπολογίζεται στα 8.547.403 km², εντός της οποίας, σύμφωνα με το “Ινστιτούτο Γεωγραφίας και Στατιστικής της Βραζιλίας” (*Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística – IBGE*), διαβιούν περίπου 207.750.291 Βραζιλιάνοι πολίτες.

Ο εδαφικός αυτός γίγαντας, λόγω των ακραίων οικονομικών και πολύ υψηλών κοινωνικών διαφορών που παρουσιάζει στο πληθυσμιακό του μοντέλο, συγκαταλέγεται, για τα εν λόγω ζητήματα, μεταξύ των χωρών με τα υψηλότερα ποσοστά κοινωνικής ανισότητας στον κόσμο.

Ειδικότερα, σύμφωνα με τις τελευταίες μετρήσεις του Κρατικού Ινστιτούτου Γεωγραφίας και Στατιστικής, το 10% του πληθυσμού της χώρας, ζει σε καταστάσεις ακραίας φτώχειας (όπως έχει οριστεί από την Παγκόσμια Τράπεζα και αφορά σε ημερήσια εισοδήματα κατώτερα των 1,90USD – δολάρια Η.Π.Α.), δηλαδή λαμβάνει μηνιαίο εισόδημα, που δε ξεπερνά, κατά μέσο όρο, τα 93,63BRL (Brasil reais – ρεάλ Βραζιλίας) και που αντιστοιχούν σε 3,12BRL (0,63USD) ημερησίως, για την κάλυψη των βασικών αναγκών του. Στον αντίποδα της κλίμακας αυτής, από το 90% και πάνω των Βραζιλιάνων, σύμφωνα με τις ίδιες μετρήσεις, υπολογίζεται πως λαμβάνει μηνιαίο κατά κεφαλήν εισόδημα, περίπου 5.772,38BRL, δηλαδή περίπου 192,41BRL (39,11USD) για παρόμοιες ανάγκες και συνεπάγεται 62 φορές υψηλότερο εισόδημα, από το κατώτατο (Garcia et al., 2022).

Επιπρόσθετα, σημαντικό είναι να αναφερθεί πως οι ανισότητες στη χώρα, προσδιορίζονται πολύ χαρακτηριστικά και από το φύλο, αλλά και από τη φυλή. Πιο συγκεκριμένα, τα τελευταία επίσημα δεδομένα παρουσιάζουν τις γυναίκες της Βραζιλίας να κατέχουν περίπου κατά $\frac{1}{3}$ λιγότερες θέσεις εργασίας, σε ποσοστό 41,9%, σε σχέση με τους ομοεθνείς τους άνδρες, που καταλαμβάνουν το 63,1% του αντίστοιχου τομέα. Εκτός από αυτό, για την εργασία τους, οι άνδρες φαίνεται να λαμβάνουν κατά 25% υψηλότερους μισθούς, απ’ ότι οι γυναίκες. Ακόμη, στην κατηγορία των άνεργων πολιτών, οι κοινωνικές διαφοροποιήσεις εξακολουθούν να υφίστανται, προβάλλοντας το γυναικείο πληθυσμό να έχει απομακρυνθεί από τη διαδικασία εξεύρεσης εργασίας, σε

ποσοστό 66,3%, ενώ οι άνδρες τοποθετούνται στο 48,7%. Οι μετρήσεις αυτές, συνδέονται άμεσα με την κουλτούρα του κράτους, που επιβάλλει τη γυναίκα να παραμένει σπίτι, για την ανατροφή των παιδιών (Miguel & Birolí, 2014).

Η βαθιά αποικιακή ιστορία της Βραζιλίας έχει αφήσει στη χώρα μια πολυπολιτισμική κληρονομιά από ανθρώπους διαφόρων εθνικών υποβάθρων. Σήμερα οι κυριότερες φυλές των πληθυσμών αυτών είναι αυτές των “μυγάδων” (*mulatos* – με αφρικανικές και ευρωπαϊκές ρίζες), των “μαύρων” (*pretos* – με αφρικανικές μόνο ρίζες) και των “λευκών” (*brancos* – ευρωπαϊκές μόνο ρίζες), οι οποίοι και αποτελούν το ½ του συνολικού πληθυσμού του κράτους (<https://www.britannica.com/place/Brazil/Ongoing-domestic-migration#ref25079>). Παρόλο που συναντάται σημαντική πολιτισμική ποικιλομορφία στο χώρο, οι φυλετικές ανισότητες σε αρκετούς τομείς του κοινωνικού βίου δεν εκλείπουν. Έτσι, στον εργασιακό τομέα, αν και η κατανομή παρουσιάζει τα έγχρωμα άτομα να απασχολούνται σε υψηλότερα ποσοστά (53,8%) έναντι των ατόμων λευκού χρώματος (45,2%), ωστόσο μία πιο ενδελεχής ματιά αποκαλύπτει πως οι προσδιοριζόμενοι ως “μαύροι” και “μυγάδες” εργάζονται στην συντριπτική τους πλειοψηφία στο γεωργικό και κατασκευαστικό τομέα, ενώ πολύ υψηλή είναι και η απασχόλησή τους στις οικιακές υπηρεσίες. Σε αντίθεση, οι “λευκοί” πολίτες βρίσκουν ευκολότερα εργασία σε τομείς δημόσιας διοίκησης, υγείας, πληροφορικής, εκπαίδευσης, κοινωνικών υπηρεσιών κ.ά. Γίνεται εύκολα κατανοητό λοιπόν πως η αποικιακή παράδοση, με έντονα τα στοιχεία της δουλείας, συνεχίζεται στη χώρα με τα πιο απαιτητικά χειρωνακτικά επαγγέλματα, τα οποία αποφέρουν πιο χαμηλές μισθολογικές απολαβές, να καταλαμβάνονται από τον “έγχρωμο” πληθυσμό, ενώ τα επαγγέλματα υψηλού κοινωνικού “κύρους” και επομένως υψηλότερων μισθολογικών απολαβών να καλύπτονται από το “λευκό” πληθυσμό. Αυτό αποδεικνύεται και από τα σχετικά στατιστικά δεδομένα, τα οποία παρουσιάζουν μια χαοτική ανισότητα στις αποδοχές των εργαζομένων, με τους “λευκούς” να αποκομίζουν μισθούς με διαφορά 73,4% πιο υψηλούς απ’ ό,τι οι “μαύροι” συμπολίτες τους (IBGE, 2022).

Η διαπίστωση των ακραίων αυτών ανισοτήτων στο κράτος δεν θα έπρεπε να δημιουργεί εντύπωση. Μία κριτική ματιά στη γέννηση της Βραζιλίας, μέσω της αποικιακής κυριαρχίας, βασιζόμενης εξολοκλήρου στο μοντέλο “αφέντη - δούλου” για την οικονομική απολυτότητα της άρχουσας “λευκής” τάξης, εξηγεί τη διαμόρφωση του βραζιλιάνικου τοπίου με την επιβολή του πατερναλιστικού ζυγού. Ως εκ τούτου, η

ριζωμένη ηγεμονική διάθεση οδηγεί τη χώρα στην εξάπλωση του καπιταλιστικού μοντέλου και την ταυτόχρονη υποταγή της καταπιεσμένης εργατικής τάξης.

Ωστόσο, θα πρέπει να αναγνωριστεί πως σήμερα επιχειρείται πολιτικά η αναδιαμόρφωση του προβληματικού αυτού τοπίου με κοινωνικές πολιτικές, που προσβλέπουν στην ευνοϊκότερη μεταχείριση των ευάλωτων και αδικημένων κοινωνικών ομάδων, με λειτουργία προγραμμάτων υποστήριξης, που έχουν σκοπό να μειώσουν τις μεγάλες οικονομικές διαφορές στις αποδοχές και να αυξήσουν το αίσθημα εμπιστοσύνης στην κρατική κοινωνική βοήθεια. Ορισμένοι συγγραφείς ονόμασαν την τάση αυτή “νεοαναπτυξισμό”, αναφερόμενοι στην προσπάθεια των κυβερνήσεων να αμβλύνουν τις ταξικές διαφορές και να αντιμετωπίσουν δραστικά τις σύγχρονες κοινωνικές απαιτήσεις (Yazbek et al., 2019).

Αυτό το πολυδιάστατο και απαιτητικό πλαίσιο γίνεται το πεδίο δράσης των Βραζιλιάνων Κοινωνικών Λειτουργών, οι οποίες/οι αγωνίζονται καθημερινά να εκμηδενίσουν τις κοινωνικές διαφορές, ερχόμενες/οι σε ρήξη με τις αντιλαϊκές προσταγές και τις καπιταλιστικές νόρμες, που υποδουλώνουν την εργατική τάξη και ενισχύουν τις κοινωνικές ανισότητες. Πράγματι, το “Ομοσπονδιακό Συμβούλιο Κοινωνικής Εργασίας” της Βραζιλίας (*Conselho Federal de Serviço Social – CFESS*) αριθμεί σήμερα περίπου 177.000 εγγεγραμμένες/ους Κοινωνικές/ούς Λειτουργούς (η 2^η χώρα στον κόσμο σε αριθμό λειτουργών, μετά τις Η.Π.Α.), που διεκδικούν την κοινωνική δικαιοσύνη, την απόλυτη τήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των εργατικών αξιώσεων για τους πολίτες της χώρας. Σκιαγραφώντας λοιπόν το προφίλ αυτών των επαγγελματιών, (σημ. από το 100% των εγγεγραμμένων Κοινωνικών Λειτουργών μόνο το 47,53% κατέστη δυνατό να επαναδιαπιστευτεί στην τελευταία δειγματοληπτική απογραφή), παρατηρείται η κυριαρχία του γυναικείου φύλου στο επάγγελμα με ποσοστό 92,92%, έναντι του αντρικού που αγγίζει το 6,97% και τις λοιπές εκφράσεις φύλου σε ποσοστό 0,10%. Ως προς τη φυλή των επαγγελματιών, η επικρατούσα, σύμφωνα με την απογραφή, φαίνεται να είναι η προσδιοριζόμενη ως “λευκή”, με ποσοστό 46,98%, ακολουθούμενη από τη “μικτή” (μιγάδες) με ποσοστό 37,58%. Τέλος, η εβδομαδιαία εργασιακή τους απασχόληση καταγράφηκε στις 25 έως 30 ώρες σε ποσοστό 44,37%, στις 31 έως 40 ώρες σε ποσοστό 21,60%, ενώ οι Κοινωνικές/οί Λειτουργοί, που απασχολούνταν στην εργασία τους περισσότερες από 41 ώρες την εβδομάδα, άγγιξαν το 5,22% (Borges et al., 2022; Heitmann, 2017).

Κεφάλαιο 2. Η 1η Σχολή Κοινωνικής Εργασίας. Η Αρχική Πλαισίωση

2.1 Οι Κοινωνικές Αδικίες

Η γέννηση της Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία τοποθετείται στα μέσα της τρίτης δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα σε συνθήκες έντονης πολιτικής διαμόρφωσης του κράτους και μίας συνεχώς μεταβαλλόμενης κοινωνικής εικόνας, λόγω της υψηλής βιομηχανικής ανάπτυξης στον τόπο εκείνη την περίοδο.

Πράγματι, μέσα σε ένα περιβάλλον έντονης αστικοποίησης λόγω της ραγδαίας εκβιομηχάνισης του τόπου παρουσιάζεται πολυάριθμη μεταναστευτική δραστηριότητα προς τα μεγαλύτερα αστικά κέντρα από την ύπαιθρο, αλλά επίσης και από την ευρωπαϊκή ήπειρο και πιο συγκεκριμένα από την Ισπανία και την Ιταλία. Σηματοδοτείται έτσι μια περίοδος ανάπτυξης σε διάφορους τομείς της χώρας, όπως η οικονομία, ο πολιτισμός, η πολιτική κ.ά. (Bulla, 2006).

Ωστόσο, οι πληθυσμιακές αυτές μετακινήσεις έχουν σαν αποτέλεσμα, εκτός των άλλων και τη δημιουργία νέων αστικών και κυρίως εργατικών ομάδων, οι οποίες με κοινές ιδεολογικές διαφοροποιήσεις που προσέβλεπαν σε κομμουνιστικά και αναρχικά ιδεώδη, συσπειρωμένες ενάντια στον αναπτυσσόμενο καπιταλιστικό βιομηχανικό ζυγό, δεν άργησαν να αντιπαρατεθούν, στις όλο και πιο εμφανείς κοινωνικές ανισότητες (Silva, 2019). Ειδικότερα, η εργατική τάξη διαδηλώνει κατά της εκμετάλλευσης που υφίσταται από την άρχουσα αστική τάξη, διεκδικώντας καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και εργασίας και τήρηση των εργασιακών δικαιωμάτων της, τα οποία, όπως αναφέρει και ο Netto (2011), «καταπατούνται στο βωμό του καπιταλιστικού κέρδους, με τον έλεγχο των αγορών» (Freitas & Ribeiro, 2014). Σημαντικό είναι να αναφερθεί πως βασικό ρόλο στην ένταση των κοινωνικών αγώνων και την απαίτηση για άμεσες απαντήσεις από τους κυβερνητικούς φορείς και την επιχειρηματική ηγεμονία αποτέλεσε και το γεγονός πως την εποχή εκείνη δεν είχε ακόμα νομοθετηθεί εργατικό πλαίσιο το οποίο θα προστάτευε το προλεταριάτο από καπιταλιστικές αυθαιρεσίες, με αποτέλεσμα οι κοινωνικές ανισότητες να φθάνουν στην εργασιακή εκμετάλλευση μέχρι γυναικών και παιδιών κατά την αναζήτηση όλο και μεγαλύτερου κέρδους από τα εργοστάσια (Freitas & Ribeiro, 2014; Raichelis, 2009).

2.2 Οι Σκόπελοι Κράτους και Εκκλησίας

Η επικέντρωση του ενδιαφέροντος των βραζιλιάνικων κυβερνήσεων στην εξυπηρέτηση των απαιτητικών καπιταλιστικών συμφερόντων, σε συνδυασμό με τη στροφή της χώρας στις αμερικανικές συνεργασίες, οι οποίες έχουν ως πρότυπο τη βαριά εργασία, δείχνουν να οξύνουν το υπάρχον κοινωνικό ζήτημα, δημιουργώντας πολλαπλούς τομείς ανησυχίας στους θεσμούς.

Ειδικότερα, οι μεταναστευτικές ροές στη χώρα φαίνεται να προωθούν τις νέες πολιτικές που κερδίζουν συνεχώς έδαφος σε πολλά κράτη της Λατινικής Αμερικής και συμβάλουν στην εξάπλωση του μαρξιστικού ιδεώδους και δράσης (Silva, 2019). Έτσι, οι εργάτες πορευμένοι προς μια κοινή πολιτική κατεύθυνση αρχίζουν να ενδυναμώνουν τα εργατικά κινήματα και συσπειρώνονται γύρω από ισχυρά εργατικά συνδικάτα, διαδηλώνοντας ηχηρά για την κυβερνητική αναποτελεσματικότητα στην επίλυση των δυσκολιών τους, απαιτώντας καίριες τοποθετήσεις των υπευθύνων και άμεσες διορθωτικές ενέργειες (Correa & Reidel, 2021; Freitas & Ribeiro, 2014; van Klaveren et al., 2009). Επιπροσθέτως, οι προσπάθειες των κυβερνήσεων να κατευνάσουν τον ταξικό αναβρασμό με τη χρήση αστυνομικής κατασταλτικής βίας δεν έφεραν τα επιθυμητά αποτελέσματα και αντ' αυτού αύξησαν το αίσθημα κοινωνικού αδιεξόδου στους πολίτες, ενέτειναν την απομάκρυνση του λαού από την κρατική εμπιστοσύνη και τόνωσαν την αμφισβήτηση της ηγεμονικής κυριαρχίας. Η λαϊκή απαίτηση για δραστικούς μηχανισμούς παρέμβασης εξακολουθεί να υφίσταται και η ανάγκη υπεράσπισης των εργασιακών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων ισχυροποιείται (Abrahão & Parrão, 2017; Hahn, 2011; Medeiros, 2019).

Από την άλλη μεριά, η συντηρητική Καθολική Εκκλησία, με γνωστές τις έντονες αντικομμουνιστικές της πεποιθήσεις, βλέπει την εργατική τάξη να απομακρύνεται με γρήγορους ρυθμούς από τη ζώνη επιρροής της και το κοινωνικό της κύρος να εξασθενεί, ενώ την ίδια στιγμή οι μαρξιστικές δυνάμεις κέρδιζαν όλο και περισσότερο έδαφος. (Hahn, 2011; Hillesheim, 2022; Medeiros, 2019; Silveira, 2019). Ακόμη, οι εντάσεις με το κράτος δε βοηθούν καθόλου στην εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ των δύο φορέων, με αποτέλεσμα η εκκλησία να χάνει σημαντικά πεδία του πολιτικού χώρου. Έτσι, η ανοδική εκκοσμίκευση του λαού σε συνδυασμό με την αποπραγμάτωση των στόχων για θέσπιση ως κανονιστική κοινωνική δύναμη του κράτους οδηγούν και την Καθολική Εκκλησία σε

αναζήτηση λύσης στα αυξανόμενα προβλήματα της (Corrêa & Reidel, 2021; Silva & Moreira, 2017; Souza et al., 2019).

Επιπροσθέτως, ξεχωριστός λόγος πρέπει να γίνει για την ανάγκη της εκκλησίας που μοιάζει να γίνεται συνεχώς πιο επιτακτική, ως κύριος φορέας ηθικής και κοινωνικής εκπαίδευσης του λαού, να καταφέρει να συγκεντρώσει και πάλι την αποδιοργανωμένη εκπαίδευση γυναικών και παιδιών στην κοινωνική και ηθική υποχρέωση που έχουν απέναντι στην ευεργετική βιομηχανοποίηση του τόπου με σκοπό, την εκμεταλλευτική εργασία τους στα εργοστάσια.

2.3. Η ίδρυση της Σχολής και Πλαισίωση του Επαγγέλματος

Οι αυξανόμενες απαιτήσεις της καπιταλιστικής ηγεμονίας για κατευνασμό των κοινωνικών εντάσεων και μεγιστοποίηση των κερδών δημιούργησε μεγαλύτερες πιέσεις σε Κράτος και Καθολική Εκκλησία, που αναζητούσαν εξεύρεση άμεσων λύσεων στα αναδυόμενα προβλήματα. Έτσι, οι δύο θεσμοί αποφασίζουν να γεφυρώσουν το χάσμα μεταξύ τους, που προήλθε από τη Διακήρυξη της Δημοκρατίας στη χώρα και τη συνακόλουθη διάσπαση πολιτικών και θρησκευτικών τομέων. Πράγματι, από τη μία μεριά η Καθολική Εκκλησία άρχισε να υποστηρίζει τις κρατικές πολιτικές και από την άλλη η κυβέρνηση συμπαραστέκεται στις εκκλησιαστικές ενέργειες που προωθούν εκ νέου το χριστιανισμό (Bulla, 2006).

Από τη σύμπραξη αυτή λοιπόν, αποφασίζεται η δημιουργία του πρώτου Κέντρου Σπουδών και Κοινωνικής Δράσης (*Centro de Estudos e Ação Social - CEAS*) στο Σάο Πάολο, περιοχή που πρωτοστατεί στη βιομηχανοποίηση του τόπου, με στόχο να εκπαιδεύσει καθολικούς ιερείς, πολλοί από τους οποίους ήδη εξασκούνταν σε φιλανθρωπικά έργα και εκκλησιαστικά κινήματα και στη διάδοση καλών κοινωνικών πρακτικών. Αυτό θεωρήθηκε ως “προάγγελος” της Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία και οδήγησε στην ίδρυση της πρώτης Σχολής Κοινωνικής Εργασίας, στην ίδια περιοχή, υψηλής καπιταλιστικής σημασίας (Bulla, 2006; Hahn, 2011; Lins, 2014).

Η πολιτική πλαισίωση του επαγγέλματος ξεκίνησε αρχικά με την παύση των φιλανθρωπικών ενεργειών από κυρίες της εύπορης αστικής τάξης, οι οποίες δρούσαν σύμφωνα με το ρεύμα του «νεοθωμισμού» και ακολουθούσαν τις καθολικές αναφορές του Ιταλού ιερέα Θωμά του Ακουΐνο (*Santo Tomás de Aquino*). Οι υπάρχουσες κοινωνικο-πολιτικές δυσλειτουργίες, που απασχολούσαν το κράτος, απαιτούσαν την αντιμετώπισή

τους από τεχνικά επαρκείς και ειδικευμένους επαγγελματίες (Bulla, 2003; Freitas & Ribeiro, 2014).

Πράγματι, το κράτος αξιοποίησε αυτούς τους πρώτους επαγγελματίες της Σχολής και, χρησιμοποιώντας τους ως λειτουργούς των θεσμών, προώθησε κοινωνικές πολιτικές που ωφελούν την καταπιεσμένη εργατική τάξη. Ειδικότερα, λόγω της γρήγορης και δραστηκής αποτελεσματικότητάς τους, άνοιξε το δρόμο για την απορρόφησή τους σε σημαντικά πεδία της κυβέρνησης, όπως την υγεία και το δικαστικό, όπου ανέλαβαν καθήκοντα σε γενικά νοσοκομεία, ψυχιατρεία, κέντρα αποκατάστασης και σε υποθέσεις παραμέλησης ανηλίκων, υιοθεσιών και παραβατικότητας αντίστοιχα. Επίσης, κάλυψαν πολλές θέσεις σε τομείς εκπαίδευσης, στέγασης και γεωργίας (Bulla 2003). Έτσι λοιπόν, η κυβέρνηση σε ρόλο μεγάλου εργοδότη προσφέρει πολυάριθμες νέες θέσεις εργασίας και φαίνεται να πλαισιώνει αποτελεσματικά το πρόβλημα ανεργίας, που ταλάνιζε για χρόνια τα λαϊκά στρώματα (Hahn, 2011; Pereira, 2019). Είναι απαραίτητο ακόμη να επισημανθεί, πως η απασχόληση στο επάγγελμα μεγάλου αριθμού γυναικών, προς υλοποίηση του πολιτικού εγχειρήματος «κορίτσια της κοινωνίας» (*moças da sociedade*), έδωσε την ευκαιρία σε πολλές γυναίκες να αποκτήσουν ισχυρότερη θέση στην κοινωνία και ως εκ τούτου να θέσουν γερές βάσεις για την μετέπειτα παρουσία τους, στον πολιτικό χάρτη της χώρας (Lins & Alexandre, 2014; Silva, 2007).

Στη διαμόρφωση του πολιτικού προσδιορισμού της Κοινωνικής Εργασίας σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και οι κοινωνικές πολιτικές που ακολουθούνται και δείχνουν για πρώτη φορά να υλοποιούν τις εργατικές διεκδικήσεις. Πιο συγκεκριμένα, με νομοθεσία λαμβάνουν ξανά δύναμη τα συνδικαλιστικά κινήματα, καθώς θεσμοθετείται ο κατώτατος μισθός, ισχυροποιείται το εργατικό δίκαιο και τοποθετείται ο συνδικαλιστικός φόρος. Εκτός από αυτά, με τις νέες πολιτικές βοήθειας ανοίγουν οι δρόμοι για ευκολότερη χορήγηση δανείων στους εργαζόμενους και αδιάλειπτη πρόσβαση των χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων στην υγειονομική φροντίδα. Τέλος, η κρατική διεύρυνση της νομικής βάσης ιθαγένειας έδωσε λύση σε πολλές δυσκολίες της εργατικής τάξης και μείωσε ακόμη περισσότερο τις ταξικές αντιδράσεις (Freitas & Ribeiro, 2014; Hahn, 2011; Lins & Alexandre, 2014).

Από την άλλη μεριά, η εκκλησία, με πολλαπλές «χριστιανικές δράσεις», όπως τις ονόμασε, ανέλαβε έναν πιο θεωρητικό ρόλο στη διαμόρφωση της Κοινωνικής Εργασίας στον τόπο. Πιο συγκεκριμένα, ανέπτυξε εργασίες βοήθειας, όπου καθολικοί Κοινωνικοί

Λειτουργοί με πείρα στις αγαθοεργίες, σύμφωνα με εκφράσεις της εποχής, «έκαναν το καλό» με πράξεις ευημερίας και πρόβαλλαν το ενδιαφέρον τους προς τα λαϊκότερα στρώματα της κοινωνίας, ακολουθώντας τα πρότυπα του μοντέλου «Social Casework» που προώθησε η Μαίριυ Ρίτσομοντ (*Mary Richmond*), επικεντρώνοντας την προσοχή τους στην εκπαίδευση των ατόμων αυτών, ώστε να ξεπεράσουν την αδυναμία τους να ενταχθούν ομαλά στον νεομεταβαλλόμενο κοινωνικό βίο, (Bulla, 2003; Freitas & Ribeiro 2014; Hahn, 2011; Heitman, 2019; Medeiros, 2019).

2.4 Η Εννοιολόγηση της Πλαισίωσης

Παρόλες τις προσπάθειες Εκκλησίας και Κράτους να προσδιορίσουν την νεοεμφανιζόμενη Κοινωνική Εργασία, σύμφωνα με τους όρους που ευνοούσαν την ανεμπόδιστη είσοδό της στην κοινωνική ζωή, με μία πιο προσεκτική ματιά, είναι εμφανής η πραγματική εννοιολόγηση που αποδίδεται στην πρώτη αυτή πολιτική πλαισίωση του επαγγέλματος.

Πράγματι, σύμφωνα και με τη Martinelli (2005), οι κυβερνήσεις, καθοδηγούμενες από τις ιμπεριαλιστικές εντολές, θέτουν την Κοινωνική Εργασία ως μοχλό για τη διατήρηση της κεφαλαιακής αναπαραγωγής και δημιουργό πρόσφορου εδάφους για την εξάπλωση της καπιταλιστικής ιδέας. Δηλαδή, οι Κοινωνικές/οί Λειτουργοί ως «πράκτορες» του κράτους προστατεύουν τη διεύρυνση των καπιταλιστικών κερδών, χαράζοντας ασφαλείς οδούς διέλευσης της εξουσιαστικής άρχουσας τάξης προς τα ευάλωτα κατώτερα στρώματα και διαχέοντας τη λανθάνουσα πεποίθηση της αναγκαίας χρησιμότητας του κεφαλαίου στους κόλπους της κοινωνίας (Silveira, 2019). Χαρακτηριστικό παράδειγμα άλλωστε αποτελεί και η περίπτωση της «Λεγεώνας Βοήθειας της Βραζιλίας» (*Legião Brasileira de Assistência – LBA*), που πολύ γρήγορα επικρίθηκε για πολιτικοποίησή της, με σκοπό τη ψηφοθηρία της κυβέρνησης από τις «αστικές κυρίες» της κοινωνίας. Παρά ταύτα, η χειραγωγούμενη αυτή κυβέρνηση κερδίζει την εύνοια της εργατικής τάξης και των ιδιοκτητών και δημιουργεί ένα φάσμα επιρροής θετικό για την περαιτέρω εξάπλωση του βιομηχανικού κέρδους (Bulla, 2003).

Οι Κοινωνικές/οί Λειτουργοί αξιοποιούν τις εντολές του θετικισμού και του λειτουργισμού και παρουσιάζουν το άτομο ως προβληματική μονάδα του κοινωνικού συνόλου. Όπως αναφέρει και η Yazbek (2009), οι αξίες των «πελατών» του επαγγέλματος είναι εκείνες στις οποίες θα πρέπει να επικεντρωθούν οι νέες/οι «πράκτορες» και να

επικοινωνήσουν τις εντολές για την ηθική προσαρμογή τους στα νέα κοινωνικο-πολιτικά ζητούμενα της χώρας (Lima & Belo, 2020; Medeiros, 2019).

Όλα αυτά βεβαίως, δε θα μπορούσαν να είχαν ευδοκιμήσει, αν δεν είχαν χρησιμοποιηθεί οι πρώτες/οι επαγγελματίες της Σχολής για άμβλυση των κοινωνικών εντάσεων και απόπειρα διάλυσης των επαναστατικών κομμουνιστικών ιδεών που είχαν παρεισφρήσει στον τόπο, προωθώντας τις καπιταλιστικές πολιτικές απευθείας στην εξυπηρετούμενη μάζα της εργατικής τάξης και δίνοντας με τον τρόπο αυτό τα ηνία της πίσω στα χέρια των αφεντικών της άρχουσας μειοψηφίας (Bulla, 2003; Hahn, 2011).

Ακόμη, από τη θρησκευτική οπτική, η βασική εννοιολόγηση της δημιουργίας του επαγγέλματος στη χώρα ήταν κυρίως η επανάκτηση των χαμένων χριστιανικών εδαφών και η τοποθέτηση του δόγματος εκ νέου στην ηγεμονική κυριαρχία του τόπου (Souza et al., 2019). Αναλυτικότερα, η Καθολική Εκκλησία, έντονα διαχωρισμένη από τα μη θρησκευτικά κομμουνιστικά ιδεώδη, μετατρέπεται σε μοναδικό φορέα δογματικής εκπαίδευσης των επαγγελματιών και με ενεργή ξανά δράση, διεκδικεί τον εκχριστιανισμό της βραζιλιάνικης οικογένειας και την εξάπλωση του εκκλησιαστικών ιδεών (Corrêa & Reidel, 2021; Silva & Moreira, 2017). Επίσης, η φιλανθρωπία ιδεολογικοποιείται με στόχο τον έλεγχο των λαϊκών μαζών και το προλεταριάτο, απαλλαγμένο από τη σοσιαλιστική κουλτούρα και οδηγείται στην αποδοχή του καπιταλιστικού μανδύα και τη συνακόλουθη διεύρυνση του κεφαλαίου (Hahn, 2011).

Από τα παραπάνω συνεπάγεται λοιπόν το συμπέρασμα, πως η Κοινωνική Εργασία στη Βραζιλία ως επάγγελμα, από την πρώτη της κιόλας εμφάνιση, προσλαμβάνει έναν χαρακτήρα συντηρητικό με παραδοσιακές αξίες, που βαδίζει στα θεωρητικά μονοπάτια τους θετικισμού του Ρενέ Ντεκάρτ (*René Descartes*) και του ορθολογισμού του Αυγούστου Κόμτ (*Auguste Comte*). Πλαισιώνεται από τις επιβολές της καπιταλιστικής κοινωνίας και επιχειρεί να δράσει απευθείας στους κόλπους της εργατικής τάξης, χρησιμοποιώντας τα εκτελεστικά όργανα που παράγει η πρώτη Σχολή του τομέα, για την διάδοση των κοινωνικών πολιτικών της κυβέρνησης. Τέλος, γίνεται κατανοητό πως βασικότερος στόχος των δημιουργών της, είναι η κυριαρχία στα κατώτερα στρώματα, η ευημερία της άρχουσας τάξης και η διόγκωση του καπιταλιστικού κεφαλαιακού κέρδους.

Κεφάλαιο 3. Η Κοινωνική Εργασία στη Στρατιωτική Χούντα

3.1. Νέα Πολιτική Κατάσταση, Καταπίεση και Επαναπροσδιορισμός του Επαγγέλματος

Με τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι δύο μεγάλες υπερδυνάμεις του πλανήτη προσπάθησαν να εδραιωθούν στον κόσμο. Δηλαδή, η Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (Ε.Σ.Σ.Δ.), από τη μία μεριά, εξυμνεί και προωθεί το σοσιαλισμό, ενώ από την άλλη μεριά, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (Η.Π.Α.), προσπαθούν να ανακόψουν το κομμουνιστικό κίνημα και να θεσπίσουν την κυριαρχία του καπιταλιστικού συστήματος (Ramos & Goncalves, 2017).

Έτσι, με συμμαχικές υποστηρίξεις σε όλα τα εχθροπραξιακά πεδία του πλανήτη, δυτικό και ανατολικό μπλόκ επιχειρούν να επικρατήσουν ιδεολογικά στο στερέωμα και να ενισχύσουν την ηγεμονία τους. Κατά συνέπεια, έκδηλη είναι η μεγάλη ανησυχία της Βόρειας Αμερικής για την άνθιση της κουβανικής επανάστασης και την αυξανόμενη επιρροή του κομμουνιστικού μηχανισμού, στην ήπειρο. Συμπληρωματικά, τα υψηλά επίπεδα φτώχειας και το συνεχώς διογκωμένο κοινωνικό ζήτημα δημιουργούσαν εύφορο έδαφος για την εξάπλωση των σοσιαλιστικών αντικαπιταλιστικών ιδεών, στη χώρα. Για το λόγο αυτό και προκειμένου να περιοριστεί το “αριστερό ρεύμα”, οι Η.Π.Α. στα μέσα περίπου του 20^{ου} αιώνα υποστήριξαν και χρηματοδότησαν τη στρατιωτική Χούντα στη Βραζιλία (Cardoso, 2015).

Το νέο αυτό καθεστώς ενήργησε στις θεωρητικές βάσεις του αυταρχικού «Δόγματος Εθνικής Ασφάλειας» (*Doutrina de Seguranca Nacional – DSN*), το οποίο διδασκόταν ευρέως στην «Ανώτερη Σχολή Πολέμου» (*Escola Superior de Guerra – ESG*), ένα ομοίωμα του γνωστού «Πανεπιστημίου Εθνικού Πολέμου» (*National War College – NWC*) των Η.Π.Α. (Ramos & Goncalves, 2017). Σημαντικότερη υπόθεση του DSN υπήρξε η κυρίαρχη άποψη κατάλυσης του κομμουνιστικού στοιχείου και η μεταστροφή του ενδιαφέροντος στη διατήρηση της εθνικής ασφάλειας. Ακριβέστερα, οι στρατιωτικές δυνάμεις του τόπου μάχονται πλέον εναντίον, όχι μόνο των εξωτερικών εχθρών, αλλά και των «εσωτερικών απειλών» (Cardoso, 2015). Με τον όρο αυτό φωτογραφίζονται εκείνοι οι πολίτες του κράτους με κομμουνιστικές-επαναστατικές ιδέες, που θα αντιστέκονταν στο διακηρυσσόμενο «εκσυγχρονισμό» της χώρας και θα αποτελούσαν

εμπόδια στην οικονομική επανόρθωσή της, μην επιτρέποντας την εδραίωση του νέου πολιτικο-στρατιωτικού καθεστώτος (Aquino, 2019; Hahn, 2011).

Φυσικά, γίνεται εύκολα αντιληπτό πως στη μερίδα πολιτών, που βρέθηκαν αντίθετες/οι στο απολυταρχικό καθεστώς της στρατιωτικής Χούντας, ήταν βεβαίως και αριθμός Κοινωνικών Λειτουργών. Η δικτατορική τρομοκρατία, υπήρξε καταγιγιστική στην προσπάθεια εξάλειψης της αριστερής παρουσίας στη χώρα (McPherson, 2020). Για την ακρίβεια, προκειμένου να νομιμοποιηθούν όλες οι κατασταλτικές δράσεις της πολιτικο-στρατιωτικής κυβέρνησης, ορίστηκαν “Θεσμικές Πράξεις” (*Atos Institucionais – AI*) οι οποίες έδιναν απόλυτη ελευθερία στους ένστολους να ενεργήσουν στα πλαίσια «εθνικής ασφάλειας». Μία από τις εντολές που εμπεριείχονταν σε αυτές τις AI, ήταν και η αναστολή της εγγύησης του «Habeas Corpus», δηλαδή του δικαιώματος που έδινε τη δυνατότητα στους πολιτικά συλληφθέντες επαγγελματίες να αμφισβητήσουν νομικά, τη νομιμότητα της σύλληψής τους (Silva & Stampa, 2021). Σε αυτό το πλαίσιο λοιπόν, οι κρατικές επεμβάσεις καταστολής ατόμων και κινημάτων ήταν επαναλαμβανόμενες. Ακόμη, η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ήταν ανεξέλεγκτη και οι πολιτικές διώξεις σε συνδυασμό με τις συχνές συλλήψεις Κοινωνικών Λειτουργών, οδηγούσαν σε βασανισμούς των κρατουμένων και τελικά στις καταδικαστικές αποφάσεις εις βάρος τους από τα στρατιωτικά δικαστήρια (Arce, 2020; Assumpção & Carrapeiro, 2014; Iamamoto, 2017). Επίσης, οι επαγγελματίες παρακολουθούνταν από όργανα του κράτους και συλλεγόταν μεγάλος όγκος πληροφοριών για εκείνες/ους, ώστε να μελετηθούν περεταίρω οι κινήσεις και πεποιθήσεις τους. Στο πλαίσιο αυτό αξίζει να αναφερθεί πως η ελεύθερη διακίνηση ιδεών, μέσω συγγραμμάτων και δημοσιεύσεων άρθρων, στο χώρο της Κοινωνικής Εργασίας είχε απαγορευθεί. Δηλαδή, οι εκδόσεις σημαντικών οίκων της ηπείρου, όπως οι «*Humanitas*» και «*Celats*», είχαν περιοριστεί ως προς την είσοδό τους στη χώρα, στη χρήση μόνο από κλειστούς ακαδημαϊκούς κύκλους. Ωστόσο, άδεια για ελεύθερη κυκλοφορία είχε δοθεί μόνο στο περιοδικό «*Debates Sociais*», το οποίο εκδίδει το «Βραζιλιάνικο Κέντρο Συνεργασίας και Ανταλλαγής Κοινωνικής Εργασίας» (*Centro Brasileiro De Cooperação E Intercâmbio De Serviços Sociais – CBCISS*) όπου η παραδοσιακή συντηρητική ηγεμονική βάση του επαγγέλματος προωθούσε τις κυβερνητικές κοινωνικές πολιτικές (Raichelis et al., 2019). Εκτός από αυτά, πολλές/οί λειτουργοί έχασαν τις εργασίες τους και μεγάλος ήταν ο αριθμός εκείνων που αναγκάστηκαν να φύγουν από τη χώρα ή εξορίστηκαν, ενώ στις περιπτώσεις

γυναικών συναδελφισσών η βία έπαιρνε και τη σεξουαλική της μορφή. Παράλληλα, το διάταγμα AI-5 έπαυε κάθε δυνατότητα συλλογικής διεκδίκησης, αφού απαγόρευε τη δράση σωματίων και κάθε είδους κινημάτων. Στο σημείο αυτό, θα αποτελούσε σημαντική παράληψη να μην αναφερθεί το γεγονός πως ένας σημαντικός αριθμός επαγγελματιών που κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής Χούντας συνελήφθησαν, μέχρι και σήμερα αγνοείται η τύχη τους και θεωρούνται «εξαφανισμένες/οι» (Assumpção & Carrapeiro, 2014; Lima & Belo, 2020; Silva & Stampa, 2019; Silva & Stampa, 2021).

Μέσα σε αυτήν τη σύνθεση πολιτικών καταστάσεων, η Κοινωνική Εργασία επαναπροσδιορίζεται, ώστε να λειτουργήσει σύμφωνα με το νέο κοινωνικο-πολιτικό όραμα της στρατιωτικής Χούντας.

Πιο συγκεκριμένα, οι εντάσεις με αφορμή το κοινωνικό ζήτημα αυξάνονταν συνεχώς, ζητώντας άμεσες απαντήσεις στα προβλήματα που ταλαιπωρούσαν την εργατική κυρίως τάξη. Για τη δικτατορική κυβέρνηση, οι δυσκολίες αυτές παθολογικοποιούνται και τοποθετούνται στο ατομικό πεδίο ενδιαφέροντος, όπου με τη μορφή “κοινωνικών αποσβεστήρων”, οι Κοινωνικές/οί Λειτουργοί καλούνται να βρουν εξατομικευμένες λύσεις και να κατευνάσουν τις πολιτισμικές αντιδράσεις (Silveira, 2019). Επίσης, για την υλοποίηση των προγραμμάτων Κοινοτικής Ανάπτυξης, το επάγγελμα αξιοποιήθηκε σε τρεις βασικούς πυλώνες του τόπου : 1) στο Κράτος, όπου προωθήθηκαν μαζικές κοινωνικές πολιτικές που θα σταθεροποιούσαν την αποδιοργανωμένη κοινωνική κατάσταση, 2) στις επιχειρήσεις, όπου εξαιτίας της μεγάλης βιομηχανικής ανάπτυξης, οι απαιτήσεις για επαγγελματίες του τομέα αυξήθηκαν, συμβάλλοντας έτσι σημαντικά στην εργατική απαίτηση για εξεύρεση λύσης στο πρόβλημα της ανεργίας και 3) άμεσα στις ανάγκες των λαϊκών στρωμάτων με φροντίδα και υποστήριξη φιλανθρωπικού τύπου. Αποτέλεσμα αυτών ήταν το στρατιωτικό ιδεώδες του «οικονομικού θαύματος» να ενσωματώσει τη λειτουργία του επαγγέλματος στη διαδικασία παραγωγικού συστήματος, καθώς οι κοινωνικές παροχές (υγεία, εργασία, εκπαίδευση κ.ά.), συμβάλλουν στην ευημερία (και επομένως στην υψηλότερη παραγωγικότητα) του εργατικού δυναμικού (Assumpção & Carrapeiro, 2014). Παράλληλα, όπως αναφέρει και η Lehfeld (1983), στην πολιτική χρησιμοποίηση της Κοινωνικής Εργασίας περιλαμβάνεται και η τοποθέτηση των επαγγελματιών σε θέσεις προώθησης των στεγαστικών προγραμμάτων του κράτους. Εκεί με γραφειοκρατικές διαδικασίες κατατάσσουν τους ενδιαφερόμενους ανάλογα με την οικονομική και

κοινωνική τους κατάσταση, συντάσσουν λίστες δανειοληπτών και προετοιμάζουν τους ατομικούς τους φακέλους, επιβεβαιώνοντας με τον τρόπο αυτό, την ένταξή τους στο καπιταλιστικό απαιτητικό σύστημα. Πέρα από αυτά, το απολυταρχικό καθεστώς, συνεχίζει την προσπάθεια μετασχηματισμού του επαγγέλματος, επενδύοντας στη διαφοροποίηση της “επαγγελματικής αυτοεκπροσώπησης”. Σαφέστερα, αποβάλλει την προγενέστερη εικόνα της φιλάνθρωπης προσωπικότητας και νομιμοποιεί την Κοινωνική Εργασία, δημιουργώντας έτσι, θεωρητικά και τεχνικά καταρτισμένες/ους, έμμισθες/ους επαγγελματίες (Ramos & Gonçaves, 2017). Ξεχωρίζει ακόμη το γεγονός πως οι Κοινωνικές/οί Λειτουργοί τοποθετήθηκαν στη διαδικασία “εξυγίανσης” των περιφερειακών κοινοτήτων (φαβέλες) των μεγάλων πόλεων της χώρας σε εκτέλεση του κοινοτικού προγράμματος «Συντονισμός Στέγασης Κοινωνικού Ενδιαφέροντος στη Μητροπολιτική Περιφέρεια» (*Coordenação de Habitação de Interesse Social da Área Metropolitana – CHISAM*), μια ενέργεια που αποκαλούνταν «Μετακινήσεις των παραγκουπόλεων» (*Remoções de Favelas*). Με το πρόγραμμα αυτό οι επαγγελματίες εργάζονταν με σκοπό να πείσουν την ευρύτερη αστική τάξη πως οι περιοχές αυτές αποτελούσαν μέρη συγκέντρωσης ατόμων με παραβατική συμπεριφορά. Παράλληλα, επιχειρηματολογούσαν πως η υπερσυγκέντρωση πληθυσμού σε τόσο μικρές εκτάσεις εγκυμονούσε κινδύνους εξάπλωσης ασθενειών και πρόσθεταν πως η ανεξέλεγκτη δόμηση κατέστρεφε ανεπανόρθωτα το φυσικό περιβάλλον του τόπου. Επιπροσθέτως, η μετεγκατάσταση των ανθρώπων αυτών σε νέους τομείς κοντά σε βιομηχανικές περιοχές, αποτελούσε και μία απάντηση στο κοινωνικό πρόβλημα της αυξανόμενης ανεργίας (Arruda, 2009; Beatriz, n.d.; Fonseca, 2020; Gomez, 2015).

Με δεδομένα τα παραπάνω, η νοηματοδότηση αυτής της νέας πολιτικής πλαισίωσης του επαγγέλματος, που επιχειρείται από την πολιτικο-στρατιωτική κυριαρχία, δεν απομακρύνεται από τις έως τώρα παρόμοιες τοποθετήσεις. Πιο συγκεκριμένα, η Κοινωνική Εργασία μεταμορφώνεται σε εργαλείο ευθυγράμμισης των κυβερνητικών αναπτυξιακών πολιτικών με την αναπαραγωγή και διόγκωση του καπιταλιστικού κεφαλαίου, ώστε να μπορέσει η Χούντα να εδραιωθεί ως εγγυητής των κερδών των ιμπεριαλιστικών μονοπωλίων (Brum, 2013; Silveira, n.d.). Για την εύρυθμη λειτουργία αυτού του καπιταλιστικού συστήματος, οι επαγγελματίες γίνονται πράκτορες της στρατιωτικής Χούντας και τοποθετούνται από τη βιομηχανική ολιγαρχία ως ρυθμιστές των αντιδράσεων του εργατικού κοινού και όργανα εξάλειψης κάθε

παρουσιαζόμενης μορφής αντίστασης. Η κυβερνητική κυριαρχία πάνω στο επάγγελμα είναι ολοκληρωτική, καθώς τόσο το «Ομοσπονδιακό Συμβούλιο Κοινωνικών Λειτουργιών» (*Conselho Federal de Assistentes Sociais - CFAS*) όσο και το «Πολιτειακό Συμβούλιο Κοινωνικών Λειτουργιών» (*Conselhos Regionais de Assistentes Sociais - CRAS*) ενστερνίζονται την ιδεολογία της κοινοτικής ανάπτυξης και ακολουθούν πιστά τις εντολές της πολιτικο-στρατιωτικής δικτατορίας (Assumpção & Carrapeiro, 2014; Silva & Stampa, 2021). Ακόμη, ο πολιτικός επαναπροσανατολισμός του επαγγέλματος στόχευε στη δημιουργία μιας στρατιάς οντοτήτων που, στην εκτέλεση των καθηκόντων τους, θα έρχονταν σε επαφή με τις εκμεταλλευόμενες ομάδες και χωρίς να τις πολιτικοποιήσουν, θα έπρατταν τεχνικά και γραφειοκρατικά, σύμφωνα με τις εντολές τους. Επιπρόσθετα, η ευρεία χρησιμοποίηση των Κοινωνικών Λειτουργιών, αποσκοπούσε σε μεγάλο βαθμό, στην ανακοπή εξάπλωσης κομμουνιστικών ιδεών, οι οποίες έτρεφαν και διόγκωναν πολιτισμικές αντιδράσεις και επαναστατικές επιθυμίες και γενικότερα, στην εξασφάλιση της κοινωνικής τάξης και τον έλεγχο των μαζών (Ramos & Chagas, 2017; Viana et al., 2015)

Στις θετικές επιπτώσεις της επαναπλαισίωσης της Κοινωνικής Εργασίας, εκείνη την εποχή στη Βραζιλία, θα πρέπει σίγουρα να συγκαταλεγεί, η αντίσταση στην υπάρχουσα κοινωνικο-πολιτική κατάσταση. Μια μορφή που έλαβε αυτή η δράση ήταν η συνδικαλιστική συσπείρωση μιας μειονότητας επαγγελματιών (Iamamoto, 2017). Εκτός από αυτό, η δυσαρέσκεια που είχε επιφέρει το στρατιωτικό καθεστώς σε αυτήν τη μικρή αρχικά “αριστερή” μερίδα του επαγγέλματος, δημιούργησε την ανάγκη για συζήτηση του προβλήματος με συναδέλφισσες/ους από διαφορετικές πολιτείες της χώρας, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα την ανάδειξη ερωτημάτων επαναπροσδιορισμού των κανόνων και ριζικών αλλαγών στην εκτέλεση του επαγγέλματος. Έτσι, στα επόμενα χρόνια, στα τέλη της δεκαετίας του '70 μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '80, διοργανώθηκε μια σειρά από σεμινάρια (*Araxá* [1967], *Teresópolis* [1970], *Sumaré* [1978] & *Alto da Boa Vista* [1984]), στα οποία κυρίως οι πιο ριζοσπαστικές/οί ανανεωτικές/οί Κοινωνικές/οί Λειτουργοί είχαν την ευκαιρία να ανταλλάξουν σημαντικές απόψεις για την έκβαση της Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία και την ανάγκη για αλλαγή του προφίλ του τομέα (Lima & Belo, 2020; Silva & Stampa, 2021). Τα αντικαπιταλιστικά αυτά κλάσματα του επαγγέλματος άρχισαν γρήγορα να έρχονται σε επαφή με ανατρεπτικές οντότητες άλλων κλάδων και να διαμοιράζουν τις κριτικές τους σκέψεις και θεωρίες, ανακινώντας συνεχώς τον αέρα αντίστασης στη στρατιωτική Χούντα (Silveira, 2019). Η ανάγκη για απεμπλοκή

της εργαλειοποίησης του επαγγέλματος μεγάλωνε συνεχώς, φέρνοντας ρήξη στον κατεστημένο τρόπο δράσης και αμφισβήτηση στις αντιλαϊκές παρεμβατικές μεθόδους (Silva et al., 2016). Αργότερα, μερίδα των επαγγελματιών ακολούθησε τη Γκραμισιανή διάλεκτο, που μόλις είχε εισαχθεί στη χώρα και υποστήριζε τη θεωρία της “πράξης”, αναγνωρίζοντας την κοινωνία ως αντιφατικό πεδίο, ταξικών αντιπαραθέσεων. Άνοιξε έτσι ο δρόμος για τη συστράτευση με άλλους αγωνιστικούς λαϊκούς συνασπισμούς (Assumpção & Carrapreira, 2014). Επιπλέον, μεγάλης σημασίας ήταν και η υποστήριξη των Κοινωνικών Λειτουργιών από σημαντικές ακαδημαϊκές προσωπικότητες της χώρας, όπως ο Πάουλο Φρέιρε (*Paulo Freire*), οι οποίες/οι δημιούργησαν μία θεωρητική μαρξιστική βάση εργασίας και μετέστρεψαν το υπεύθυνο, μέσω της παθολογικοποίησης, για την κοινωνική του κατάσταση άτομο, που λαμβάνει τις “φιλανθρωπικές” αγαθοεργίες της Κοινωνικής Εργασίας, σε ενεργή/ό πολίτη που απαιτεί την κοινωνική της/του υποστήριξη, ως κοινωνικό της/του δικαίωμα (Heitmann, 2019).

Αναμφίβολα, κάθε πράξη και στάση αντίστασης στο απολυταρχικό καθεστώς της στρατιωτικής Χούντας είναι μεγάλης σημασίας και μόνο σεβασμό μπορεί να κερδίζει. Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, ήταν μια μειοψηφία επαγγελματιών του τομέα εκείνη που δε συμπορεύθηκε με τα νέα πολιτικά δεδομένα και αντιπαρατέθηκε με την αστική αυτοκρατορία. Όπως καταγράφει και ο Netto (2009) σε συνδυασμό με καθηγητές και φοιτητές, η πλειοψηφία των επαγγελματιών δεν υπέφερε, ούτε υπέστη διωγμούς από την αυταρχική δικτατορία. Πράγματι, πολλές/οί λειτουργοί ανέλαβαν θέσεις στο κρατικό μηχανισμό (αρκετές/οί εξ αυτών με πολιτικό διορισμό), άλλες/οι παρείχαν συμβουλές σε αξιωματούχους των ενστόλων και μερικές/οί έλαβαν και διακρίσεις από το καθεστώς. Κλείνοντας, υπερασπίζεται ακόμη πως η πλειοψηφία των συναδέλφων έδειξε μια ουδετερότητα στην τρέχουσα κοινωνικό-πολιτική κατάσταση, προσθέτοντας εντούτοις την τοποθέτηση του δοκιμιογράφου από την Πορτογαλία, *Antônio Sérgio*, ο οποίος δηλώνει πως εκείνες/οι που τάσσονται υπέρ του «απολιτικισμού», στην πραγματικότητα συμπλέουν με το συντηρητισμό.

3.2. Κίνηση Επανεννοιολόγησης (*Movimento de Reconceituação*)

Όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, παρόλο που το μεγαλύτερο μέρος των Κοινωνικών Λειτουργιών, μέσα σε ένα σύννεφο φαινομενικής ουδετερότητας, ασπάστηκε τις εντολές του αυταρχικού καθεστώτος και προσέφερε τις υπηρεσίες του υπό την πλαισίωση της αυτοκρατορικής ηγεμονικής δικτατορίας, εντούτοις ένα μικρό ποσοστό

επαγγελματιών από πολύ νωρίς άσκησε κριτική στην επιβαλλόμενη παραδοσιακή Κοινωνική Εργασία, που εξυπηρετούσε τα ιμπεριαλιστικά συμφέροντα και την άρχουσα αστική τάξη.

Πράγματι, είναι σημαντικό στο σημείο αυτό να γίνει λόγος για ένα πολύ ξεχωριστό γεγονός. Πιο συγκεκριμένα, σχεδόν από την έναρξη της εργαλειοποίησης της Κοινωνικής Εργασίας στη χώρα και προώθησης της συντηρητικής της δυναμικής, ξεκίνησε να συσπειρώνεται μια δράση Κοινωνικών Λειτουργών που ασκούσε κριτική αμφισβήτησης σε αυτό το παραδοσιακό αναχρονιστικό μοντέλο (ηθική, μέθοδοι παρέμβασης, ακαδημαϊκή κατάρτιση κ.ά.) και επιθυμούσε να δώσει ένα σύγχρονο και ανανεωτικό προσδιορισμό στο επάγγελμα (Figueiredo, 2019; Santana & Garcia, 2015). Έτσι λοιπόν, στα μέσα τις έβδομης δεκαετίας του 20ού αιώνα, μόλις ένα χρόνο μετά την επιβολή της στρατιωτικής Χούντας, η δράση αυτή των επαγγελματιών πήρε την πλήρη της μορφή στη χώρα και ονομάστηκε «Κίνημα Επανεννοιολόγησης» (*Movimento de Reconceituaçãõ*) (Forti, 2012). Μάλιστα, θα πρέπει να επισημανθεί πως το Κίνημα αυτό δεν “γεννήθηκε” στη Βραζιλία αλλά είχε συγκροτηθεί αρκετά χρόνια νωρίτερα στη Λατινική Αμερική. Αναλυτικότερα, αναδύθηκε ως απόρροια της αντίδρασης των προοδευτικών και αντιδικτατορικών οντοτήτων στις αυξανόμενες κοινωνικές ανισότητες και στα διογκούμενα άλυτα κοινωνικά προβλήματα που συντηρούσαν οι ιμπεριαλιστικές πολιτικές και οι στρατιωτικές κυβερνήσεις. Επίσης, η νίκη της Κουβανικής Επανάστασης ενθάρρυνε τις οντότητες αυτές (Freitas & Ribeiro, 2014; Lopes, 2016; Ramos & Chagas, 2017). Αδιαμφισβήτητα, καταλυτικής σημασίας για την ανάδειξη του Κινήματος υπήρξε η στενή επαφή των επαγγελματιών της χώρας με συναδέλφους από την υπόλοιπη Λατινική Αμερική, με τις/τους οποίες/ους μοιράζονταν κοινές ανησυχίες και προβληματισμούς για την εξέλιξη της Κοινωνικής Εργασίας (Bulla, 2003).

Στη διαμόρφωση της δράσης αυτής ξεχωριστό ρόλο διαδραματίζει ο πολλαπλασιασμός των κοινωνικών αντιδράσεων στην υπόλοιπη ήπειρο, καθώς επίσης και η διαφαινόμενη αναποτελεσματικότητα των παραδοσιακών μοντέλων παρέμβασης στους εξυπηρετούμενους (Aquino, 2019; Iamamoto, 2017). Επίσης, όπως επισημαίνει και ο Netto (1994), μεγάλο προβληματισμό προκαλούσε η παθολογικοποίηση του ατόμου ως βασική υπόθεση στον «κοινωνικό εκσυγχρονισμό», που προωθούσε η στρατιωτική κυβέρνηση σε μια “υγιή” κοινωνία και αποτελούσε ουσιαστικό τομέα επέμβασης των επαγγελματιών.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα του Κινήματος αποτελεί η άρνηση πρόσληψης τεχνικών και θεωριών κυρίως από τη νότια Αμερική, ξένων στις εγχώριες προσεγγίσεις, ενώ αντίθετα, επηρεασμένο και από το Γάλλο φιλόσοφο Λουί Πιερ Αλτουσέρ (*Louis Pierre Althusser*), οικειοποιείται το μαρξισμό για πρώτη φορά (αν και όχι απόλυτα, σύμφωνα τις βασικές αρχές του) μέσα σε ένα πλαίσιο πολιτικού πλουραλισμού (Bulla, 2003; Hahn, 2011; Iamamoto, 2017; Santana & Garcia, 2015; Yazbek, 2009). Ακόμη, διακατέχεται από ιδέες εκκοσμίκευσης και εκσυγχρονισμού της Κοινωνικής Εργασίας και καλεί τις/τους επαγγελματίες να επαναπροσδιορίσουν τις ιδεολογικές τους βάσεις και να αναθεωρήσουν τις συντηρητικές τους μεθοδολογικές πρακτικές στον αγώνα δημιουργίας ενός νέου επαγγελματικού μοντέλου (Aquino, 2019; Iamamoto, 2000; Lima & Belo, 2020). Έχοντας αυτό ως δεδομένο, επικρίνει και απορρίπτει την κοινωνική στήριξη με τη μορφή φιλανθρωπίας, ενώ επιβεβαιώνει την υπάρχουσα κοινωνία ως ένα πεδίο γέννησης κοινωνικών ανισοτήτων (Iamamoto, 2019; Viana et al., 2015).

Στην προσπάθεια νέας κατεύθυνσης στην εννοιολόγηση της Κοινωνικής Εργασίας, τα κλάσματα που την υποστηρίζουν στοχεύουν αρχικά στην απεμπλοκή του επαγγέλματος από τα ευρωπαϊκά και αμερικανικά θεωρητικά εγχειρίδια και την απόλυτη εγκαθίδρυση του μαρξισμού στο πολιτικο-κοινωνικό σκηνικό της Βραζιλίας (Lopes, 2016). Επιδιώκουν επίσης την αντίσταση στον συντηρητικό εκσυγχρονισμό που διακηρύσσει το στρατιωτικό καθεστώς, μιας και δεν υπάρχει πρόθεση προόδου, αλλά ουσιαστικά, διατήρηση της παρούσας αντιλαϊκής πραγματικότητας στο βωμό του καπιταλιστικού κέρδους (Aquini, 2019). Φυσικά, κυριότερος σκοπός του Κινήματος παρέμεινε από την αρχή η διάθεση ρήξης του παραδοσιακού μοντέλου εργασίας και η αντικατάστασή του από ένα νέο προοδευτικό, βασισμένο στα μαρξιστικά εργαλεία, που θα έδινε δύναμη στην καταπιεσμένη εργατική τάξη με επιστημονικότητα και δομή και θα είχε τη δυνατότητα να αφουγκραστεί αντικειμενικά τα κοινωνικά ζητήματα και να πράξει με κριτική σκέψη (Faermann, 2016; Garcia et al., 2022; Viana et al., 2015).

Βέβαια, στο πλαίσιο αυτό είναι κατανοητό πως δε θα μπορούσαν να εκλείψουν οι δυσκολίες στη διαμόρφωση αυτής της δράσης. Έτσι λοιπόν, το Κίνημα Επανεννοιολόγησης από την αρχή φάνηκε πως δεν χαρακτηριζόταν από επαγγελματική ιδεολογική ομοιογένεια, παρόλο που υπήρχε ο κοινός σκοπός του επαναπροσανατολισμού του τομέα στη χώρα. Δηλαδή, απαρτιζόταν από δύο ταλαντευόμενες ομάδες Κοινωνικών Λειτουργιών, οι οποίες/οι ασπάζονταν διαφορετικές

θεωρητικές αντιλήψεις για την εξέλιξη του επαγγέλματος. Η μία, επηρεασμένη από τις θεωρίες του θετικισμού και του λειτουργισμού, αποσκοπούσε στη νομιμοποίηση και τον εκσυγχρονισμό της Κοινωνικής Εργασίας, μέσα στα όρια ωστόσο που έθετε ο συντηρητικός εκσυγχρονισμός της προνοιακής εργασίας που προωθούσε το στρατιωτικό πολίτευμα, ώστε να εξυπηρετηθούν οι ανάγκες του κεφαλαίου και της εκμετάλλευσης, ενώ στον αντίποδα, η άλλη εξέφραζε, ριζοσπαστικά τοποθετημένη, την αμφισβήτησή στο συντηρητικό παρελθόν του επαγγέλματος της με διάθεση για πλήρη ρήξη με αυτό και προσκόλληση σε πρακτικές διάλυσης της εκμετάλλευσης της κοινωνικής ανισότητας. Εντούτοις, όπως τοποθετείται και η Junqueira (1980), η διαφοροποίηση αυτή στις απόψεις εν τέλει αποδείχτηκε ευεργετική για το Κίνημα, καθώς ανέδειξε την αποδοχή του στην ποικιλομορφία και την απόρριψη μιας αυστηρής βάσης λειτουργίας. Άλλο ένα εμπόδιο που επιβαλλόταν να αντιμετωπιστεί είναι η διαφαινόμενη “δυσκολία” των επαγγελματιών να αποκολληθούν από τα μεθοδολογικά στάδια της συντηρητικής επαγγελματικής κληρονομιάς της νοτιοαμερικανικής και ευρωπαϊκής Κοινωνικής Εργασίας, παρόλη την ανανεωτική διάθεση της δράσης (Aquino, 2019; Assumpção & Carrapeiro, 2014; Figueiredo, 2019; Freitas & Ribeiro, 2014). Σύμφωνα και με την ανάλυση της Yamamoto (2009), απότοκο αυτού και σε συνδυασμό με την ασκούμενη αναπτυξιακή πίεση από την στρατιωτική κυβέρνηση ήταν να υπάρξει πόλωση στο Κίνημα και οι διάλογοι να αποπροσανατολιστούν, λαμβάνοντας διαφορετικές διαστάσεις.

Εν τέλει, η σπουδαιότητα εμφάνισης του Κινήματος Επανενοιολόγησης της Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία διακρίνεται από τα θετικά του αποτελέσματα και επιτυγχάνει να δώσει μια νέα νοηματοδότηση στο επάγγελμα στον τόπο. Αναλυτικότερα, κατάφερε να αποσυνδέσει τον τομέα από την υπηρετική του διάσταση στους γραφειοκρατικούς μηχανισμούς των χριστιανικών και κρατικών φορέων, οι οποίοι ορίζονταν από το καπιταλιστικό κεφάλαιο, διαταράσσοντας έτσι το υπάρχον «*status quo*», ενώ παράλληλα δημιούργησε ρήξη στις σχέσεις εκμετάλλευσης μεταξύ του κράτους και της χειραγωγούμενης λαϊκής τάξης (Aquino, 2019; Lopes, 2016). Επιπροσθέτως, έφερε τον απαιτούμενο προβληματισμό που οδήγησε στην αποβολή του παραδοσιακού συντηρητισμού και άνοιξε το δρόμο για τη θέσπιση επαγγελματικών προσόντων σύμφωνα με τα εγχώρια δεδομένα, σε αντίθεση με αυτά που όριζαν τα μέχρι τότε εγχειρίδια, τα οποία βασιζόνταν στην κοινωνικο-πολιτική κατάσταση ξένων χωρών (Faermann, 2016; Freitas & Ribeiro, 2014). Συνεπώς, όπως υπογραμμίζει και η Yamamoto

(2010), η διαδικασία επαναπροσανατολισμού της έννοιας της Κοινωνικής Εργασίας, που ξεκίνησε το Κίνημα, κατάφερε να επιφέρει μια παγκόσμια αμφισβήτηση στο «*modus operandi*» του επαγγέλματος.

3.3. Συνέδριο Αλλαγής (*Congresso da Virada*)

Η ανάγκη για δομική νοηματοδότηση της Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία είναι γενική και δεν περιορίστηκε μόνο στο Κίνημα Επανενοιολόγησης, το οποίο αναλύθηκε στην προηγούμενη ενότητα.

Πιο ειδικά, στα τέλη της δεκαετίας του '70 και συνεχώς υπό τον αυταρχισμό της πολιτικο-στρατιωτικής δικτατορίας, τα κοινωνικά ζητήματα παραμένουν και ταλανίζουν τα βραζιλιάνικα λαϊκά στρώματα, ενώ η Κοινωνική Εργασία εξακολουθεί να βυθίζεται σε ένα αχανές επαγγελματικό συντηρητικό τέλμα. Οι ταξικές μάχες ενάντια στις ανισότητες εντείνονται στην απαίτηση εκδημοκρατισμού του τόπου, την ίδια στιγμή που το απολυταρχικό καθεστώς προσπαθεί να επιβάλλει τον συντηρητικό εκσυγχρονισμό και την προσαρμογή των μαζών στα νέα κυβερνητικά δεδομένα (Assumpção & Carrapeiro, 2014; Siveira, 2019).

Έτσι, μέσα σε αυτό το πεδίο ταξικών αντιπαραθέσεων και πολιτικής αντιπολίτευσης, γεννήθηκε στους κόλπους της Σχολής Κοινωνικής Εργασίας του Μίνας Ζεράϊς (*Escola de Serviço Social de Minas Gerais - ESSMG*) στο Μπέλο Οριζόντι (*Belo Horizonte*) η διάθεση για ρήξη της αναποτελεσματικής και καθοδηγούμενης από το καπιταλιστικό κεφάλαιο, υφιστάμενης Κοινωνικής Εργασίας. Πράγματι, εκπρόσωποι της Σχολής, κατά την επιστροφή τους από συνέδριο Κοινωνικών Λειτουργιών στο Καράκας της Βενεζουέλας, προσκόμισαν έγγραφα του συνεδρίου, τα οποία ανέλυαν παρόμοια με εκείνους, επαγγελματικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι Χιλιανές/οί συνάδελφοί τους και που ονομάστηκαν «Βασική Μέθοδος» (*Método Básico*). Τα έγγραφα αυτά στη συνέχεια μελετήθηκαν εκτενώς από τις/τους επαγγελματίες της Σχολής και πολύ γρήγορα αποτέλεσαν τις νέες θεωρητικές κατευθύνσεις του σώματος στο εκπαιδευτικό Ίδρυμα και χαρακτηρίστηκαν ως «Μέθοδος Μπέλο Οριζόντι» (*Método Belo Horizonte – Método BH*). Κατά συνέπεια και μέσω του Κινήματος Επανενοιολόγησης, έγινε προσπάθεια να επικοινωνηθούν οι ανανεωτικές ιδέες και στα υπόλοιπα τμήματα του κλάδου στη χώρα (Barbosa, 1997).

Αυτές οι νέες ριζοσπαστικές θεωρητικές κατευθύνσεις δημιούργησαν τις κατάλληλες προϋποθέσεις, μια πολιτικο-επαγγελματική στρατηγική για τη διαδικασία

ρήξης της παραδοσιακής Κοινωνικής Εργασίας και αποτέλεσαν το κύριο θέμα συζήτησης στο «3^ο Βραζιλιάνικο Συνέδριο Κοινωνικών Λειτουργιών» (*Congresso Brasileiro de Assistentes Sociais - CBAS*), το οποίο έγινε ευρέως γνωστό ως «Συνέδριο Αλλαγής» (*Congresso da Virada*) και υπήρξε το εμβληματικό ορόσημο στη μεταστροφή της πορείας του επαγγέλματος στη χώρα (Hahn, 2011; Paula, 2019; Silveira, 2019).

Εξέχουσας σημασίας και χαρακτηριστικό παράδειγμα της διάθεσης ανατροπής και εννοιολόγησης της νέας πολιτικής επαναπλαισίωσης της Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία, αποτέλεσε η συνέλευση που διενεργήθηκε τη δεύτερη ημέρα του Συνεδρίου, υπό τη διεύθυνση οντοτήτων των συνδικάτων και στην οποία έλαβαν μέρος περίπου εξακόσιοι συμμετέχοντες. Αποφασίστηκε να αντικατασταθούν, οι τοποθετημένοι από το πολιτικο-στρατιωτικό καθεστώς, αντιπρόσωποι της «Επιτροπής Τιμής» (*Comissão de Honra*), αποτελούμενη από αξιωματούχους όλων των βαθμίδων της απολυταρχικής κυβέρνησης (Στρατηγό, Πρόεδρο της Δημοκρατίας, Υπουργούς Κοινωνικής Ασφάλισης και Εργασίας, Κυβερνήτη, Δήμαρχο). Πράγματι, τις θέσεις των διαγραφέντων μελών, αναπλήρωσαν μέλη των συνδικάτων που είχαν χάσει τις εργασίες τους και είχαν διωχθεί από το αυταρχικό καθεστώς, ενώ το τραπέζι της Επιτροπής συμπλήρωσε η πιο αντιπροσωπευτική παρουσία των συνδικαλιστών, ο Λουίζ Ινάσιο Λούλα ντα Σίλβα (*Luiz Inácio Lula da Silva*), σημερινός επανεκλεγείς Πρόεδρος της Βραζιλίας (Erundida, 2009).

Κατά κοινή ομολογία λοιπόν, το «Συνέδριο Αλλαγής», κατάφερε να αυξήσει σημαντικά τη δυναμική της εργατικής παράταξης στη χώρα ενώνοντας τα πιο ισχυρά επαγγελματικά κινήματα του τομέα, ενώ παράλληλα έβαλε γερές βάσεις για την εξάπλωση ενός πολιτικού πλουραλισμού στο σώμα (Hahn, 2011). Επίσης, ο αναθεωρητικός αέρας της Κοινωνικής Εργασίας, διαχύθηκε στον ακαδημαϊκό κόσμο της χώρας, τροποποιώντας έτσι ολόκληρη την εκπαιδευτική διαδικασία στα πανεπιστήμια και οδήγησε στον θεωρητικό εμπλουτισμό της διδακτέας ύλης, των κοινωνικών επιστημών (Paula, 2019; Santana & Gracia, 2015). Ακόμη, η Κοινωνική Εργασία στη χώρα ενοποιείται εκ νέου, πάνω σε ένα σταθερό μαρξιστικό υπόβαθρο που προβάλλει την πρόσβαση στην κοινωνική πρόνοια ως αναφαίρετο πολιτικό δικαίωμα όλων των πολιτών (Heitmann, 2019). Συνοψίζοντας μπορεί να διατυπωθεί, πως το Συνέδριο αυτό, αναντίρρητα συμβολίζει τη ρήξη του επαγγέλματος με το συντηρητισμό και την ταυτόχρονη δημιουργία μίας δράσης, η οποία συστρατεύεται με τις εργατικές ανάγκες,

στον αγώνα για διαμόρφωση νέας κοινωνικής πραγματικότητας και εξορθολογισμένης νοηματοδότησης της Κοινωνικής Εργασίας (Paula, 2019).

3.4. Ηθικο-πολιτικό Εγχείρημα (*Projeto Ético-Politico*)

Προχωρώντας, διαπιστώνεται πως η ανάγκη για επαναπροσδιορισμό της Κοινωνικής Εργασίας στη χώρα, είναι διαρκής, καθώς η παρουσία του συντηρητισμού στον κλάδο συνεχίζει να υφίσταται και τα κοινωνικά προβλήματα αποτελούν μόνιμο βάρος στην καταπιεσμένη λαϊκή τάξη.

Πέρα από αυτό, η άφιξη του νεοφιλελεύθερου μοντέλου στον τόπο, δείχνει να επιδεινώνει τις δυσχέρειες που υφίσταται το εργατικό δυναμικό, αυξάνοντας τις κοινωνικές ανισότητες με διόγκωση της ανεργίας και ως επακόλουθο αυτού, την ανυπέρβλητη φτώχεια, την ίδια στιγμή που το κεφαλαιακό κέρδος, αποκτούσε όλο και περισσότερο έδαφος ικανοποιώντας τις απαιτήσεις της καπιταλιστικής ηγεμονίας. Οι συνθήκες αυτές, ευνοούν την ισχυροποίηση του συντηρητισμού, εμβαθύνοντας το κοινωνικό ζήτημα και αποθαρρύνουν την κυβέρνηση από το να προχωρήσει σε περαιτέρω αναπτυξιακές πολιτικές (Assumpção & Carrapeiro, 2014).

Αυτά τα κοινωνικό-πολιτικά δεδομένα, φέρνουν στην επιφάνεια, την παρουσία του «Ηθικο-πολιτικού Εγχειρήματος» (*Projeto Ético-Politico*), ένα έργο το οποίο είχε σχηματιστεί αρκετές δεκαετίες νωρίτερα, στις ρίζες της αντίστασης και της κριτικής του παραδοσιακού μοντέλου Κοινωνικής Εργασίας. Δηλαδή, πρόκειται για μια χειραφετητική δράση που χαρακτηρίζεται από την ελευθερία της να αγκαλιάζει νέες απόψεις, να πραγματεύεται καινούργιους προβληματισμούς και να παραμένει σταθερή στις βασικές της θεωρίες. Επιπλέον, παρουσιάζει ξεκάθαρη πολιτική θέση υπέρ της δημοκρατίας και μάχεται για τον εκδημοκρατισμό του τόπου και την κοινωνική ισότητα στους πολίτες. Ακόμη, επικεντρώνεται ιδιαίτερα στις θεωρητικές δυνάμεις των επαγγελματιών και για το λόγο αυτό, δίνεται μεγάλη βάση στην εκπαιδευτική τους ολοκλήρωση, μέσα από εξειδικευμένα προπτυχιακά και μεταπτυχιακά προγράμματα (Netto, 2006). Πρόκειται ουσιαστικά για ένα ξεκάθαρο πεδίο μάχης με το νεοφιλελευθερισμό και τη διάλυση των ιμπεριαλιστικών προσδοκιών που εξακολουθούν να επωφελούνται σε βάρος της εργατικής τάξης, προσβλέποντας στην κατάργηση των κοινωνικών παροχών και την οικοδόμηση ενός ιδιωτικοποιημένου κράτους, απαλλαγμένου από δημόσιες υπηρεσίες (Mathis & Santana, 2009). Έτσι, το έργο καταφέρνει να σμίξει τη θεωρητική βάση με την πολιτική δράση και να δημιουργήσει έναν επαρκώς καταρτισμένο επαγγελματία, ο

οποίος θα επαναδιαπραγματευτεί τη θέση της Κοινωνικής Εργασίας στη χώρα (Silva, 2004). Όπως αναλύει η Ramos (2002), ο όρος «Ηθικο-πολιτικό Εγχείρημα» στην Κοινωνική Εργασία, φωτίζει τα ηθικά εκείνα στοιχεία στον κλάδο, τα οποία δημιουργούν την ανάγκη για επαναπροσαρμογή των αξιών του επαγγέλματος. Φυσικά, οι αρχές αυτές, αρθρώνονται με τις ενέργειες για ανεξαρτησία του ατόμου. Γίνεται επομένως αντιληπτό, πως το έργο αυτό, σχετίζεται με τη διαδικασία εκσυγχρονισμού της κοινωνίας, καθώς οι παρεμβάσεις των επαγγελματιών λαμβάνουν πολιτική νοηματοδότηση και ταυτόχρονα δρουν υπό το πρίσμα αλλαγής του υφιστάμενου κοινωνικού πλαισίου (Sousa et. al., 2011).

Το εγχείρημα, προσβλέπει στη δημιουργία μιας πλουραλιστικής πραγματικότητας, απαλλαγμένης από προκαταλήψεις και διαχωρισμούς, που θα εφαρμόζεται μέσα από τις τεχνικές της Κοινωνικής Εργασίας και υπέρ της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, διασφαλίζοντας με τον τρόπο αυτό, τις αξίες του επαγγέλματος. Συγχρόνως, στοχεύει στην τελειοποίηση των τεχνικών αυτών και στην παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών στους ωφελούμενους, ανοίγοντας παράλληλα τις πόρτες του, για τη διασύνδεση με επαγγελματίες άλλων κλάδων, οι οποίοι θα είχαν κατακτήσει το ηθικο-πολιτικό ιδεώδες (Netto, 2006). Το έργο, ώριμο πλέον, αναστοχάζεται τη θέση του στις προκλήσεις του νεοφιλελεύθερου περιβάλλοντος και ακολουθεί μια χειραφετητική πολιτική, εστιασμένη στην ανάπτυξη του ανθρώπου. Ταυτόχρονα, προσπαθεί να συσπειρώσει τα κοινωνικά αιτήματα, ώστε να δημιουργήσει ένα ισχυρό ενιαίο μέτωπο αμφισβήτησης του συντηρητισμού, που αντιλαμβάνεται την παρουσία του στο παρόν και δεσμεύεται για την ανανέωση του επαγγέλματος και της κοινωνίας (Assumpção & Carrapeiro, 2014). Συνεπώς, μπορεί να επισημανθεί πως, ο βασικός στόχος του ηθικο-πολιτικού εγχειρήματος, είναι η ηγεμονική εδραίωσή του, απέναντι στην παραδοσιακή μορφή του επαγγέλματος και η διάδοσή του από Κοινωνικές/ούς Λειτουργούς ακαδημαϊκά καταρτισμένες/ους, οι οποίες/οι αντιλαμβάνονται τις θεωρίες και αξίες του έργου, ως απαραίτητο κομμάτι της κοινωνίας (Mioto & Lima, 2009).

Η έκθεση των παραπάνω προσδοκιών, στην προσπάθειά του να εδραιωθεί το Εγχείρημα, καθιστά αυτονόητη την αντίσταση που δέχθηκε από το ιμπεριαλιστικό κεφάλαιο. Αναντίρρητα, την περίοδο που η επίδραση των καπιταλιστικών υπάρξεων, στα γρανάζια του πολιτικού κράτους, παρουσιάζεται πιο έντονη, η νεοφιλελεύθερη

πραγματικότητα διαχέεται πιο μεθοδικά, στη βραζιλιάνικη κοινωνία. Η αυταρχική άρχουσα τάξη, υποστηρίζει το πολιτικό αυτό ρεύμα, που επιχειρεί να χτίσει μια αντιδημοκρατική ολότητα, η οποία θα εξασφαλίζει την συσσώρευση του καπιταλιστικού κεφαλαίου. Στη σκιά λοιπόν της νεοφιλελεύθερης έξαρσης, τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα πρωτοστατούν στην αντίσταση της εξάπλωσης, των δημοκρατικών ιδεών του έργου και αποσυντονίζουν την προσπάθεια για δημιουργία μιας σταθερής κοινωνικής κατεύθυνσης. Συμπληρωματικά, όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, το Εγχείρημα διατήρησε στάση ελευθερίας και αποδοχής στους κόλπους του και επικρότησε την είσοδο διαφορετικών επαγγελματικών τομέων, στο χώρο. Ωστόσο, αυτό είχε ως αποτέλεσμα, να εισχωρήσουν στο σώμα της Κοινωνικής Εργασίας και νεοσυντηρητικές ιδέες, οι οποίες αποδυνάμωσαν την επιθυμία για πλήρη καταστολή της παραδοσιακής καταπίεσης (Assumpção & Carrapeiro, 2014; Santana & Garcia, 2015). Επιπρόσθετα, η κριτική πίεση που ασκεί το ρεύμα του μεταμοντερνισμού, στην κοινωνική αλήθεια, αρχίζει να δημιουργεί μεγάλη ρήξη στις εργατικές μάζες. Μεταμορφώνει με γοργούς ρυθμούς την κοινωνική συνείδηση ενώ ταυτόχρονα, επιβάλλει σταθερά την καπιταλιστική κυριαρχία. Τη δυσκολία αυτή, το έργο θα κληθεί να την αντιμετωπίσει με ουσιαστικότερη εμβάθυνση στις ηθικές οδηγίες και τις πολιτικές τεχνικές που το χαρακτηρίζουν (Τζαρέλλας, 2020; Hahn, 2011).

Συνοψίζοντας, φαίνεται πως η ανάγκη για επανενοιολόγηση της παραδοσιακής Κοινωνικής Εργασίας στη χώρα, ήταν πλέον επιτακτική, με συνεχώς αυξανόμενες δυνάμεις του κλάδου, να διεκδικούν την αναμόρφωση του χαρακτήρα του, σε ένα σαφώς πιο δημοκρατικό μοντέλο λειτουργίας. Οι καπιταλιστικές μονάδες, που είδαν την αξία του κεφαλαίου να κλονίζεται, απειλώντας τόσο τα ιμπεριαλιστικά κέρδη, όσο και την αστική κυριαρχία πάνω στην καταπιεσμένη εργατική τάξη, αντέδρασαν έντονα και παρεμπόδισαν την περεταίρω εξάπλωση των νέων αυτών ιδεών. Παρόλα αυτά, το Ηθικο-πολιτικό Εγχείρημα, μέσα από τους συνεχείς κοινωνικούς αγώνες και τις ταξικές μάχες που οργάνωνε και συντηρούσε, κατάφερε τελικά να διατηρήσει τον ηγεμονικό του χαρακτήρα στην Κοινωνική Εργασία της Βραζιλίας. Αυτή η θέση υπεροχής, διατάραξε τις συντηρητικές τοποθετήσεις μέσα στο σώμα. Η άμεση αλληλεξάρτηση του επαγγέλματος με τον κοινωνικό ιστό, προκάλεσε τις επιθυμητές αναταράξεις που είχαν σαν αποτέλεσμα τα λαϊκά δημοκρατικά κινήματα να αφυπνιστούν και να κινηθούν αποφασιστικά ανοδικά, ορθώνοντας τοίχος αμφισβήτησης στην χρόνια καταπιεστική

πολιτική του κεφαλαίου. Χτίστηκε λοιπόν μια στιβαρή γέφυρα μετάβασης των εκμεταλλεόμενων τμημάτων του τόπου, από την πτώση της στρατιωτικής Χούντας, προς τη ψήφιση του Συντάγματος της χώρας, στα τέλη της δεκαετίας του '80, δίνοντας πνοή αλλαγής και αισιοδοξίας στη μεγαλύτερη μερίδα της κοινωνικής δομής. Αξίζει να σημειωθεί πως, η δημοκρατική ομοιογένεια, εδραιώθηκε πολιτικά με την εμφάνιση στο πολιτικό προσκήνιο ενός λαϊκού κινήματος που αποτέλεσε επιλογή εναλλακτικής εθνικής κυβέρνησης στις προεδρικές εκλογές, μετά τη δημοσίευση του Συντάγματος, αναγκάζοντας τις καπιταλιστικές τάξεις, στον επαναπροσδιορισμό της δημοκρατικής τους ατζέντας. Επίσης, η νοηματοδότηση του νέου προσανατολισμού της Κοινωνικής Εργασίας στη χώρα, που ορίζει την ξεκάθαρη διεκδίκηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τη χειραφέτηση από τα καταπιεστικά βιομηχανικά λόμπι και την ενδυνάμωση της εργατικής μάζας, διέκοψε το συνεχιζόμενο απειλητικό κλίμα εις βάρος του και προκάλεσε ισχυρά πλήγματα στο νεοφιλελεύθερο μοντέλο, το οποίο χαρακτηριστικά ο Netto (2006) ονομάζει ως «αντιδημοκρατική σταυροφορία», σπάζοντας, την έως τότε κυριαρχία του. Φυσικά, σε αυτό συνέβαλε και η ενσωμάτωση στον κοινό αγώνα κατά της εξουσίας, όλων των λαϊκών κινήματων που δημιουργήθηκαν και συνάντησαν γρήγορα, πρόσφορο ιδεολογικό έδαφος στο χώρο του σώματος και ενίσχυσαν σημαντικά την κοινωνικο-πολιτική αντίσταση. Για το λόγο αυτό, θα ήταν σημαντική παράλειψη να μην αναφερθεί πως, το «Ηθικο-πολιτικό Εγχείρημα» αν και κατάφερε να θεμελιώσει τη μεθοδολογία του και τη θεωρητική του βάση, δεν ήταν το μοναδικό έργο που κέρδισε την ηγεμονία στον κοινωνικό βίο του επαγγέλματος (Assumpção & Carrapeiro, 2014; Netto, 2006). Απεναντίας, ο πλουραλισμός που χαρακτήριζε το σώμα, έδωσε έδαφος και σε διάφορα άλλα έργα να αναδείξουν στον τομέα, τις δυναμικές τους και τις θεωρητικές τους θέσεις, χωρίς αυτό ωστόσο να προϋποθέτει δήλωση ολοκλήρωσής του. Άλλωστε, τα μεθοδολογικά εργαλεία που χρησιμοποιεί, επικαιροποιούνται συνεχώς, ακολουθώντας τις σύγχρονες ανάγκες της κοινωνίας και συμβαδίζει με την τεχνολογική και λειτουργική πρόοδο των ζητημάτων (Hahn, 2011). Ως εκ τούτου, αναδεικνύονται νέα ευάλωτα πλαίσια, που απαιτούν καινούργιες παρεμβατικές πολιτικές για την επίλυση των προβλημάτων που τα διακατέχουν, επεκτείνοντας στο παρόν τις επαγγελματικές διαδικασίες. Τέλος, η διεύρυνση της πρακτικής ωφελεί τον τομέα, στην απόκτηση χρήσιμης γνώσης καθώς επίσης, δίνει και τη δυνατότητα στους χρήστες να αναγνωρίσουν τη σημασία των παρεμβάσεων από τις/τους λειτουργούς του σώματος. Οι

δύο αυτοί παράγοντες, αποτελούν σημεία καθοριστικής σημασίας για τη θεμελίωση του έργου και τη συνεχή εξέλιξη του (Netto, 2006).

3.5. Κινήματα και Έργα Για τη Νοηματοδότηση της Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία

Όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, η παραδοσιακή κατεύθυνση της Κοινωνικής Εργασίας, φάνηκε πως λειτουργούσε υπέρ της ανάπτυξης του καπιταλιστικού κεφαλαίου και παθολογικοποιούσε το άτομο, θεωρώντας εκείνο υπεύθυνο για τις δυσκολίες που ανέκυπταν στο βίο του. Επίσης, διατηρώντας στάση ουδετερότητας, επέτρεπε στις συντηρητικές ιδέες του νεοφιλελευθερισμού να εξαπλώνονται, καταπιέζοντας ακόμα περισσότερο τις αδύναμες τάξεις της κοινωνίας και διογκώνοντας τις ανισότητες στη χώρα. Αυτό, δημιούργησε ένα νέο ρεύμα στο επάγγελμα που ξεκίνησε να αμφισβητεί της απόψεις του αναχρονιστικού χαρακτήρα του. Ακόμη, εντάχθηκε στους λαϊκούς αγώνες, ενάντια στις αντιδημοκρατικές κοινωνικές πολιτικές των κυβερνήσεων και επιχείρησε να συμβάλει ενεργά στην ανατροπή των αναχρονιστικών ιμπεριαλιστικών ιδεών. Τις δράσεις αυτές, ενίσχυσαν όλο και περισσότερο άλλες συλλογικότητες και τάσεις την περίοδο εκείνη, οι οποίες προσέβλεπαν στην ίδια κοινωνική αλλαγή και μάχονταν για την ομαλότητα στον τόπο. Τα σώματα που βοήθησαν την ανανεωτική Κοινωνική Εργασία να αναδειχθεί στη Βραζιλία, αναλύονται στη συνέχεια.

3.5.1. Φεμινιστικό Κίνημα

Όπως είναι γνωστό, η Κοινωνική Εργασία παρουσιάζεται σε μια περίοδο έντονης μεταβολής του πολιτικού σκηνικού στη χώρα, που συμπαρασύρει σε βασικές αλλαγές, τον κοινωνικό ιστό και δημιουργεί σοβαρές αναταράξεις στην οικονομική ομαλότητα του τόπου (Freitas et al., 2018).

Η Gohn (1997), ξεχωρίζει πως, σε εκείνο το χρονικό πλαίσιο διαμόρφωσης των σχέσεων μεταξύ του καπιταλιστικού κεφαλαίου και της εκμεταλλεόμενης υπαλληλικής μάζας, τα κοινωνικά κινήματα απαρτίζονταν από εργαζόμενες/ους προερχόμενες/ους από ποικιλία κοινωνικών στρωμάτων, συσπειρωμένες/ους σε συνδικαλιστικές δυνάμεις, οι οποίες δρούσαν κοινωνικο-πολιτικά, προκειμένου να ασκήσουν πίεση στις κυβερνήσεις, διεκδικώντας κλαδικά δικαιώματα και καλύτερες συνθήκες εργασίας.

Σε μια εποχή αναθεώρησης των μαρξιστικών ιδεών, οι οποίες επικεντρώνονταν στους αγώνες των τάξεων χωρίς να ρίχνουν βάρος στις υπόλοιπες κοινωνικές ανισότητες, οι συλλογισμοί του Touraine (1994), καταλήγουν στη θεωρία ύπαρξης νέων κινήματων,

εκτός των ήδη υπάρχοντων που δρουν στο φάσμα της παραγωγικής διαδικασίας και που διεκδικούν τα δικαιώματά τους ως ενωμένες εργατικές μονάδες.

Πράγματι, η κυριαρχία του νεοφιλελεύθερου μοντέλου, έχει επιφέρει έκρηξη του κοινωνικού ζητήματος. Επιβάλλεται η καπιταλιστική ηγεμονία που στοχεύει μόνο στην αύξηση του βιομηχανικού κέρδους, ενώ τα πατριαρχικά ιδεώδη ασκούν πίεση προς κάθε αδύναμη ύπαρξη, με στοιχεία διαφόρων μορφών ρατσισμού, να είναι εμφανή σε όλες τις κοινωνικές πτυχές. Φυσικά, μέσα σε αυτόν τον αναβρασμό, η κυβέρνηση απομακρύνεται σταθερά από τις υποχρεώσεις της, αφήνοντας να μετακυλήσουν οι δυσκολίες, στην κοινωνία των πολιτών, η οποία, εκτός των άλλων, ανταποκρίνεται άμεσα στο ζήτημα με τη δημιουργία κοινωνικών φόρουμ, όπου μπορούν οι συλλογικότητες να ανταλλάξουν απόψεις. Πέρα από αυτό, ενώνει τις αντικαπιταλιστικές δυνάμεις για συντονισμένη δράση ενάντια στη νεοφιλελεύθερη καταπίεση, ενώ προωθεί τη δημιουργία νέων οργανώσεων και το διαμοιρασμό των εμπειριών τους (Freitas et al., 2018; Queiroz & Diniz, 2014; Silva et al., 2009).

Επιπλέον, οι κυβερνήσεις καθώς αποποιούνται τις ευθύνες τους προκειμένου να υπακούσουν στις ιμπεριαλιστικές προσταγές, αφήνουν απροστάτευτες τις κοινωνικές και εργασιακές σχέσεις, με αποτέλεσμα να ακολουθήσει η πλήρης καταπάτηση των εργασιακών δικαιωμάτων των εργαζομένων. Στη συνθήκη αυτή, μεγαλύτερο πλήγμα δέχονται οι γυναίκες, οι οποίες λαμβάνουν κάθε μορφής βία. Έτσι, αρχίζουν να κάνουν την εμφάνισή τους και τα φεμινιστικά κινήματα, τα οποία αντιλαμβάνονται την όξυνση του προβλήματος βίας και εκμετάλλευσης κατά των γυναικών, ζητούν δημόσιο διάλογο για την αντιμετώπισή του και ξεκινούν αγώνα ενάντια στην καπιταλιστική αυταρχικότητα (Freitas et al., 2018; Queiroz & Diniz, 2014).

Όπως επισημαίνει και η Santos (2011), οι πρώτες φεμινιστικές εκδηλώσεις, αναδύθηκαν, όταν είχε πλέον γίνει πολύ αισθητή η καταπίεση της πατριαρχικής κοινωνίας κατά των γυναικών. Η μερίδα αυτή πολιτών, είχε αποκλειστεί από πολλές εκφάνσεις του δημόσιου βίου, ενώ οι ανισότητες στην εκτέλεση των κοινωνικών τους δικαιωμάτων, συνεχώς εντεινόταν. Το νέο κίνημα λοιπόν, ορθώνεται για να ακουστούν οι εμπειρίες των γυναικών και απαιτεί συλλογικά τον επαναπροσδιορισμό των υποχρεώσεων του κράτους, απέναντι στο σοβαρό αυτό ζήτημα. Επιπλέον, σε αμφισβήτηση της μαρξιστικής θέσης, αναγάγει το φεμινιστικό θέμα σε κοινωνικό πρόβλημα, προσπερνώντας την ταξική πτυχή του, καθώς θεωρεί πως δεν τίθεται

συζήτηση για τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία. Επιπρόσθετα, οι φεμινίστριες αγωνίζονται για την αναθεώρηση της συντηρητικής τάξης, που βασίζεται πάνω στην κοινωνική ανισότητα των φύλων και μάχεται για τα δικαιώματα των γυναικών, μέσα στο φαλλοκρατικό σκηνικό. Στις βασικές δράσεις του κινήματος ήταν η συνηγορία στην καταγγελία κάθε μορφής βίας που υπέστη οποιαδήποτε γυναίκα και στη συνέχεια επεκτάθηκε στη δημιουργία και λειτουργία συγκεκριμένων υπηρεσιών υποστήριξης και βοήθειας των θυμάτων (Diniz & Queirzo, 2008).

Γίνεται εύκολα κατανοητό, πως η Κοινωνική Εργασία και το φεμινιστικό κίνημα, διατρέχουν κοινά πεδία μάχης, ενάντια στο καπιταλιστικό νεοφιλελεύθερο κράτος. Το επάγγελμα ενισχύεται από την φεμινιστική υποστήριξη καθώς το ηθικο-πολιτικό έργο, μάχεται υπέρ της γυναικείας χειραφέτησης και της καθιέρωσης της κοινωνικής ισότητας στη χώρα. Οι Κοινωνικοί Λειτουργοί καταγγέλλουν το ρατσιστικό καπιταλιστικό κράτος, για την αναποτελεσματική του κοινωνική πολιτική ενάντια στο ζήτημα και διαμεσολαβούν για την υποστήριξη των ωφελούμενων. Επιπρόσθετα, ενδυναμωμένος ο κλάδος, διεκδικεί αποφασιστικά, παρόμοια δικαιώματα για άνδρες και γυναίκες, μέσω σχεδιασμένων δημόσιων πολιτικών, προστατεύοντας τα γυναικεία ζητήματα και υπηρετώντας τους ηθικούς κώδικες του ηθικο-πολιτικού εγχειρήματος, που ορίζουν, πέρα από τα υπόλοιπα, και την αντίσταση ενάντια σε κάθε μορφή καταπίεσης. Η νέα νοηματοδότηση λοιπόν, της Κοινωνικής Εργασίας, επιδιώκει να ξεπεράσει την αναχρονιστική στασιμότητα και να ανακόψει τη νεοφιλελεύθερη καπιταλιστική πραγματικότητα, η οποία ανακυκλώνει στην κοινωνία την οικονομική ανέχεια, την εκμετάλλευση εργατικού και κοινωνικού δυναμικού και την καταπίεση σε μεγαλύτερο βαθμό, του γυναικείου φύλου (Queiroz & Diniz, 2014).

3.5.2. Ριζοσπαστική Κοινωνική Εργασία

Όπως έχει ήδη διατυπωθεί, η παραδοσιακή συντηρητική Κοινωνική Εργασία, δεν κατάφερε να αντιμετωπίσει τα αυξανόμενα κοινωνικά ζητήματα. Οι Κοινωνικές/οί Λειτουργοί, διορισμένες/οι σε μεγάλο αριθμό θέσεων, τόσο του δημοσίου όσο και του ιδιωτικού τομέα, παρουσίαζαν μια ξεκάθαρη ουδέτερη στάση στις αντιλαϊκές κοινωνικές πολιτικές και ενίσχυαν τη νεοφιλελεύθερη δράση, που θυματοποιούσε τους χρήστες και αποσιωπούσε στην καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Αυτή η επαγγελματική ανεπάρκεια, δημιούργησε το πρόσφορο έδαφος για να αναπτυχθούν οι αντιδράσεις των καταπιεσμένων πολιτών και για να αυξηθούν οι

συζητήσεις μεταξύ, μικρού ακόμα μέρους, των Κοινωνικών Λειτουργών, που επιθυμούσαν αλλαγή των ηθικών αξιών και επαναπροσδιορισμό των πολιτικών πρακτικών, στον κλάδο. Έτσι, εισήχθη στο πεδίο η Κριτική Ριζοσπαστική Κοινωνική Εργασία, η οποία θα αμφισβητήσει έντονα, την αναχρονιστική ύπαρξη του επαγγέλματος.

Το νέο αυτό εργασιακό μοντέλο, αναδύθηκε για πρώτη φορά στο Ηνωμένο Βασίλειο τη δεκαετία του '70, σε μία περίοδο όξυνσης της οικονομικής κρίσης και αναδιαμόρφωσης των παρεχόμενων κοινωνικών υπηρεσιών. Από ιδεολογική σκοπιά, εξωγενείς ακαδημαϊκά πεδία γεννούν νέους προβληματισμούς για διάφορους τομείς της κοινωνίας και επαναπλαισιώνουν την έννοια της μη συμβατικής κοινωνικής συμπεριφοράς, ενώ από πρακτική σκοπιά, "αποπαθολογικοποιείται" το άτομο, για τις αντιξοότητες που αντιμετωπίζει μέσα στο κοινωνικό σύνολο και ταυτόχρονα, φωτίζονται οι πραγματικοί υλιστικοί παράγοντες που προκαλούν τις καθημερινές δυσκολίες (Ferguson, 2012).

Στη Βραζιλία, μια μορφή Κοινωνικής Εργασίας, παρόμοια στο μοντέλο της Ριζοσπαστικής, είχε κάνει την είσοδό της περίπου μια δεκαετία νωρίτερα, με την παρουσία γενικότερα στη Λατινική Αμερική, του «Κινήματος Επανεννοιολόγησης», που αναλύθηκε σε προηγούμενη ενότητα. Ωστόσο, θα αποτελούσε λάθος, να θεωρηθεί πως οι ενέργειες αυτού του κινήματος, ήταν απλώς μια λάμψη στην δημιουργία της Ριζοσπαστικής Κοινωνικής Εργασίας, καθώς στην πραγματικότητα, αποτέλεσε βασικό συστατικό για τη ζύμωση της νέας πρακτικής στον τομέα (Pereira, 2016).

Το μοντέλο αυτό, δομημένο στην κριτική του καπιταλιστικού ιδεώδους, παρεμβαίνει στην κοινωνία και αμφισβητεί την ηγεμονική καταπίεση προς τα φτωχότερα ταξικά στρώματα, σε οποιαδήποτε μορφή και αν ασκείται. Όπως αναφέρει και ο Fook (2003), οι Κριτικοί Κοινωνικές/οί Λειτουργοί υποστηρίζουν πως οι ιμπεριαλιστικές πολιτικές, δημιουργούν μια εσφαλμένη πραγματικότητα στις ταλαιπωρημένες κοινωνικές τάξεις, πετυχαίνοντας το στόχο τους, να παραπλανήσουν δηλαδή τις μάζες, ώστε να μην μπορούν να αντιληφθούν, πως οι κοινωνικές δομές και οι σχέσεις μέσα σε αυτές, είναι απλά κατασκευάσματα. Σε αυτό το πλαίσιο είναι που η προσέγγιση αυτή του επαγγέλματος ασκεί κριτική στην προσωποκεντρική πρακτική των Κοινωνικών Λειτουργών προς τους ωφελούμενους "πελάτες" τους, οι οποίοι παράλληλα αγνοούσαν τους δομικούς παράγοντες που ευνοούσαν την δημιουργία των προβλημάτων τους.

Ακόμη, εκθέτει την επιβαλλόμενη οικονομική πραγματικότητα που ευθύνεται, κατά κύριο λόγο, για την κοινωνική ανισότητα που τοποθετεί την άρχουσα τάξη στην κορυφή και από την άλλη, την καταπιεσμένη εργατική τάξη, στη βάση της ταξικής κλίμακας (Desai, n.d.).

Σπουδαίας σημασίας, είναι η ριζοσπαστική τοποθέτηση των Bailey και Brake (1975), στο άρθρο τους «*Case Con Manifesto*», όπου κατακρίνουν τις/τους Κοινωνικές/ούς Λειτουργούς οι οποίες/οι είναι διορισμένες/οι σε θέσεις κοινωνικής πρόνοιας και σε ρόλο δημοσίων υπαλλήλων, επιδεικνύουν κρατικό «επαγγελματισμό» (*professionalism*), απομακρυνόμενες/οι από τις ηθικές εντολές της Κοινωνικής Εργασίας, προσπαθώντας να κρύψουν την αναποτελεσματικότητα του επαγγέλματος, στην αμφισβήτηση των κοινωνικών πολιτικών. Συνεχίζοντας, υπογραμμίζουν πως αυτός ο «επαγγελματισμός», αρχικά διαχωρίζει τις/τους επαγγελματίες καθώς “προϋποθέτει” γνώσεις τις οποίες δεν κατέχουν όλες/όλοι. Έπειτα, προσδίδει στις/στους “εκλεκτές/ούς” επαγγελματίες μια λανθασμένη ιδέα σπουδαιότητας, ίσης με εκείνης των ιατρών. Μετά, εισαγάγει μία “επιχειρηματική” νοοτροπία στον τομέα, όπου οι “σωστές” υπαλληλικές επιδόσεις, υπό τους όρους της καπιταλιστικής ηγεσίας, ανταμείβονται με εξέλιξη. Τέλος, διατυπώνουν πως νέες πρακτικές, όπως η Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα (ΚΕΚ) και η Κοινωνική Εργασία με Ομάδες (ΚΕΟ), μέσω της ιδεολογίας της υπόθεσης εργασίας, εργαλειοποιούνται και εξωθούν τις/τους χρήστριες/ες στην ψευδαίσθηση της αναγκαίας προσωπικής αλλαγής, προκειμένου να είναι “ικανές/οί” να ενταχθούν στα νέα κοινωνικά δεδομένα.

Η θεωρία της Ριζοσπαστικής Κοινωνικής Εργασίας, βασίζεται στην αποκάλυψη των γενεσιουργών πηγών των προβλημάτων της κοινωνίας. Σημαντικός παράγοντας διαφοροποίησής της από τις υπόλοιπες πρακτικές μεθόδους του επαγγέλματος, είναι το γεγονός πως παρόλο που στοχεύει στην ανάλυση του μεγέθους των πηγών αυτών και την προσπάθεια εξομάλυνσης των παραγόντων τους, επικεντρώνεται στη δραστική παρέμβαση για ανατροπή της παρούσας κοινωνικής κατάστασης. Γίνεται λοιπόν, ένα χρήσιμο επαγγελματικό εργαλείο, που βοηθάει την/τον Κοινωνική/ό Λειτουργό, με κατεκτημένες τεχνικές δεξιότητες, να δρα στο “τώρα”, χωρίς παρόλα αυτά, να αμελεί πως αποσκοπεί στη ρήξη των πρωταρχικών αιτιών των προβλημάτων, που θα οδηγήσουν στη ανάδυση μιας ισότιμης κοινωνίας (Ioakimidis, 2016).

Από τα παραπάνω, γίνονται εύκολα φανεροί οι στόχοι της Ριζοσπαστικής Κοινωνικής Εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, το μοντέλο αυτό στοχεύει στην ανάδειξη της κρατικής καταπίεσης που επιτυγχάνεται με διαρκή εκμετάλλευση των φτωχότερων τάξεων. Ακολούθως, μάχεται για την ίση μεταχείριση των ωφελούμενων κατά τη λήψη των κοινωνικών υπηρεσιών. Έπειτα, αμφισβητεί τα γραφειοκρατικά μοντέλα και επιδιώκει την αλλαγή τους. Ακόμη, παρεμβαίνει για τη δημιουργία συλλογικοτήτων και τη συσπείρωση σωματίων, ώστε να υπάρχει δυναμική αντίσταση ενάντια στην εκμετάλλευση. Επίσης, προβάλλει την εξέλιξη της επιστημονικής διάστασης του επαγγέλματος, σύμφωνα με τις τρέχουσες κοινωνικές απαιτήσεις και τις ήδη επιτυχημένες κατακτήσεις (Asimopoulos & Teloni, 2017).

Στο σημείο αυτό, θα αποτελούσε σημαντική παράλειψη, αν δεν γινόταν αναφορά στον εκπαιδευτικό Πάουλο Φρεϊρε (*Paulo Freire*), ο οποίος επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τη Ριζοσπαστική Κοινωνική Εργασία, με τη διδακτική του. Πράγματι στο βιβλίο του «Παιδαγωγική των Καταπιεσμένων» (1972) (*Pedagogia do Oprimido*), το οποίο θεωρείται διδακτικό ορόσημο σχετικά με την ριζοσπαστική παιδαγωγική, εισάγει τη «συνείδηση» και αναλύει αναφέροντας πως οι καταπιεσμένες μάζες, υποταγμένες σε μια προσπάθεια διαρκούς εκμετάλλευσης, αποδέχονται πλέον σχεδόν νομοτελειακά την άνιση μεταχείριση και τη βιώνουν σαν κοινωνική πραγματικότητα. Προσθέτει, πως ο καταπιεσμένος πληθυσμός, πρέπει να αποκτήσει κριτική επίγνωση της οικονομικο-κοινωνικο-πολιτικής κατάστασης που του έχει επιβληθεί και με ριζοσπαστικές διεκδικητικές παρεμβάσεις, να απαιτήσει τη ρήξη της. Ο Peter Leonard, μια σημαντική προσωπικότητα στο χώρο της Ριζοσπαστικής Κοινωνικής Εργασίας, αφού μελέτησε το έργο του Freire, τοποθετήθηκε δηλώνοντας ότι εκτός από τις γνωστές στοχοθεσίες της κριτικής πλευράς του επαγγέλματος, βασική “αποστολή” της, είναι να εκπαιδεύσει τους μειονεκτούντες, να αναγνωρίζουν την εκμετάλλευση απ’ όπου και αν αυτή προέρχεται και να προκαλέσει μια εσωτερική ανάκαμψη του ανθρώπου. Επιπρόσθετα, επιχειρεί να ενώσει τους συνειδητοποιημένους πολίτες και να δημιουργήσει ένα ισχυρό σύνολο, για να αντιμετωπίσει την καταπιεστική μηχανή (Freire, 1972).

Συνοψίζοντας, μπορεί να ειπωθεί πως η Ριζοσπαστική Κοινωνική Εργασία, με την κριτική της υπόσταση, υπήρξε ο κύριος πυλώνας στην προσπάθεια επανενοιολόγησης του επαγγέλματος στη Βραζιλία. Ειδικότερα, προώθησε τη δομική ανάλυση των προβλημάτων που αντιμετώπιζαν τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, ώστε να

αποκαλυφθούν οι κατασκευασμένοι κοινωνικοί παράγοντες δημιουργίας τους και να γίνει ξεκάθαρο το σημείο μαζικής αντίστασης από τον καταπιεσμένο πληθυσμό. Επιπλέον, απομυθοποίησε το λειτουργικό σύστημα του κοινωνικού ελέγχου, μέσω της συντηρητικής Κοινωνικής Εργασίας και των προνοιακών πολιτικών, καταδεικνύοντας την επιτακτική ανάγκη για ρήξη του αναχρονισμού και δράση ενάντια στην καταπίεση. Ταυτόχρονα, εστίασε στην αυτοδυνάμωση του ατόμου και επανέφερε τη μονάδα στην παρούσα κοινωνική πραγματικότητα, δημιουργώντας την απαιτούμενη αυτοπεποίθηση, πως κατέχει την ικανότητα να επέμβει και να επηρεάσει τον κοινωνικο-πολιτικό ρου του τόπου, ειδικότερα ενάντια στις καταπιεστικές πολιτικές. Τέλος, έθεσε ρεαλιστικούς στόχους προσωπικής απελευθέρωσης και κοινωνικών ανατροπών, εστιάζοντας στις εφικτές δυνατότητες αλλαγής, των χειραφετητικών δράσεων (Fook, 2003).

3.5.3. Κοινοτικά Έργα

Σύμφωνα με τη μαρξιστική παράδοση, οι ενέργειες κάθε μέλους μίας κοινωνίας, αποσκοπούν σε ένα στοχευμένο αποτέλεσμα. Ένα επιδιωκόμενο έργο δηλαδή, το οποίο είναι βασισμένο σε θεωρητικές αξίες που το πρεσβεύουν και σε συγκεκριμένα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν, προκειμένου αυτό να πραγματοποιηθεί. Μπορούν να αναλυθούν οι υπάρξεις διάφορων έργων, εντούτοις για την υλοποίηση της παρούσας πτυχιακής εργασίας, θα απασχολήσει μόνο το κοινοτικό έργο (Holz et al., 1969).

Τα κοινοτικά έργα, είναι συλλογικές οντότητες που αναδεικνύουν τα σημεία εκείνα της κοινωνίας που δυσλειτουργούν και κρίνεται επιτακτικής σημασίας η ανάγκη για “επαναπροσανατολισμό” τους. Λειτουργούν με δομημένο σύστημα αξιών, το οποίο και ακολουθούν και κάνουν χρήση μελετημένων τεχνικών εργαλείων, για την επίτευξη των στόχων τους. Χαρακτηριστικό τους γνώρισμα, αποτελεί η μακροσκοπική τους δράση, η οποία προσβλέπει στην βελτιστοποίηση της κοινωνικής πραγματικότητας, σε διαφοροποίηση με τα υπόλοιπα έργα (όπως για παράδειγμα τα επαγγελματικά), τα οποία εξασκούνται σε σημαντικά μικρότερης εμβέλειας πεδία και απευθύνονται σε πιο περιορισμένο κοινό. Η επικέντρωση στις κοινωνικές τάξεις, επιτρέπει στα κοινοτικά έργα ευελιξία και πολυδιάστατη δράση, ακολουθώντας συνεχώς τα κοινωνικο-πολιτικά δρόμους (Netto, 2006).

Από την άλλη μεριά, τα επαγγελματικά έργα, αποτελούν με τη σειρά τους δομές, που υπόκεινται σε δομικές αλλαγές, σύμφωνα με τις κοινωνικές απαιτήσεις και προχωρούν σε εσωτερικές μεταβολές της κοινωνικής τους σύνθεσης, με σκοπό την

ανάπτυξη και εξέλιξη του επαγγέλματος. Θα πρέπει ωστόσο να αναφερθεί, πως η λειτουργία των έργων αυτών, πολύ συχνά λαμβάνει και πολιτικές διαστάσεις (Netto, 2006).

Η Κοινωνική Εργασία, παρουσιάζει μια διττή υπόσταση σε αυτόν τον τομέα. Δηλαδή, αν και αποτελεί ένα επάγγελμα με συγκεκριμένες δομές και ξεκάθαρους τρόπους λειτουργίας, εντούτοις, το ωφελούμενο κοινό αποτελεί το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνίας. Αυτή η ιδιαίτερη κοινωνικο-επαγγελματική της ιδιότητα, χτίστηκε με τις ενέργειες του επαγγελματικού της φορέα, ο οποίος συμπεριέλαβε στους κόλπους του, όχι μόνο αυτές/ούς καθαυτές/ούς τις/τους επαγγελματίες που εξασκούν την Κοινωνική Εργασία, αλλά και το σύνολο των επαγγελματιών που μέσω της δουλειάς τους, προωθούν τις αξίες του λειτουργήματος. Οι βασικότεροι φορείς του επαγγέλματος στη χώρα είναι : το Ομοσπονδιακό Συμβούλιο Κοινωνικής Εργασίας (*Conselho Federal de Serviço Social – CFESS*), το Πολιτειακό Συμβούλιο Κοινωνικής Εργασίας (*Conselho Regional de Serviço Social - CRESS*), ο Βραζιλιάνικος Σύνδεσμος Μελετών και Πρόληψης Αυτοκτονιών (*Associação Brasileira de Estudos e Prevenção de Suicídio – ABEPS*), το Εθνικό Στέλεχος Φοιτητών Κοινωνικής Εργασίας (*Executiva Nacional de Estudantes de Serviço Social - ENESSO*) κ.ά. (Torstendahl & Burrage, 1990).

Από τα παραπάνω, συνάγεται το συμπέρασμα, πως μπορεί να υπάρξουν αντιδικίες μεταξύ των έργων. Αυτό αποτελεί φυσιολογικό απότοκο, μέσα στην πολιτική δημοκρατία του τόπου. Αντίθετα, σε απολυταρχικά καθεστώτα, η οποιαδήποτε πολιτική πρωτοβουλία, που ασκεί κριτική στην άρχουσα τάξη, καταστέλλεται βίαια και άμεσα. Παρόλα αυτά, η εμπειρία έχει δείξει πως τα έργα που προβάλλουν τους κοινωνικούς προβληματισμούς και απαιτούν κοινωνικές αλλαγές, συμπαραστεκόμενα στο πλευρό των εργατικών και κατώτερων τάξεων, ακόμα και μέσα σε δημοκρατικά δομημένα πλαίσια, αντιμετωπίζονται λιγότερο ευνοϊκά και δέχονται τις επιθέσεις της καπιταλιστικής τάξης και των ιμπεριαλιστικών συμφερόντων (Netto, 2006).

3.5.4. Λατινοαμερικάνικο Κέντρο Κοινωνικής Εργασίας (CELATS)

Το «Κίνημα Επανενοιολόγησης» (*Movimento de Reconceituação*) που εμφανίστηκε και είχε ήδη επηρεάσει σχεδόν ολόκληρη τη Λατινική Αμερική, ήταν αναμενόμενο να επιδράσει και στις τάξεις των Κοινωνικών Λειτουργών της Βραζιλίας, που εκείνη την περίοδο, αναζητούσαν μεθόδους, για να δώσουν έναν νέο προσδιορισμό στο επάγγελμα. Τότε ήταν που αναδύθηκε το «Λατινοαμερικάνικο Κέντρο Κοινωνικής

Εργασίας » (*Centro Latinoamericano de Trabajo Social - CELATS*) και υπήρξε σημαντικός σύμμαχος στον αγώνα της εκ νέου νοηματοδότησης της Κοινωνικής Εργασίας, στη χώρα.

Το CELATS δημιουργήθηκε στα μέσα της δεκαετίας του '70, ως ακαδημαϊκό εργαλείο της Λατινοαμερικανικής Ένωσης Σχολών Κοινωνικής Εργασίας (*Asociación Latinoamericana de Escuelas de Trabajo Social – ALAETS*), με την υποστήριξη γερμανικών φορέων, η οποία αμέσως μετά, αναγνωρίζεται από την κυβέρνηση του Περού, ως ένας διεθνής οργανισμός τεχνικής συνεργασίας. Κρατικά ιδρύματα της γερμανικής δημοκρατίας, παρέχουν τεχνική υποστήριξη στις χώρες της ηπείρου και κατά την προσπάθεια οικονομικο-πολιτικής ανάπτυξης των κρατών, παρεμβαίνουν για να εξομαλύνουν ειρηνικά τις εντάσεις που δημιουργούνται στις σχέσεις εξουσίας και λαού. Πιο συγκεκριμένα, μέσω κοινωνικών και εκπαιδευτικών προγραμμάτων, υποστηρίζουν την ενεργό δράση των πολιτών στη διαδικασία ανάπτυξης, δημιουργώντας έτσι κοινωνικά τοπία ισότητας και δικαιοσύνης μεταξύ των μελών του τόπου (Lima, 1984).

Την εποχή που εκπονήθηκε το «Πρόγραμμα Κοινωνικής Εργασίας» (*Proyecto de Trabajo Social*) της Λατινικής Αμερικής, το CELATS δραστηριοποιήθηκε στην κίνηση αυτή και συμμετείχε στη συγκέντρωση ομάδας Κοινωνικών Λειτουργών που ασπάζονταν το ίδιο όραμα, της ανανέωση δηλαδή, του επαγγέλματος και της αποκόλλησής του από το συντηρητικό εαυτό του. Δεν αποτελεί έκπληξη, το γεγονός πως η δεκαετής εμπειρία του CELATS κατά τη δράση του στο Πρόγραμμα, υπήρξε το σημαντικότερο εφόδιο για τη μετέπειτα ίδρυσή του. Ακόμη, το έργο βοήθησε στην εξάπλωση των προοδευτικών ιδεών και ανανεωτικών πρακτικών, που αναδύθηκαν από τις συζητήσεις των αντισυντηρητικών επαγγελματιών, που όπως φάνηκε στη συνέχεια, ήρθαν σε απόλυτη αρμονία με τις θέσεις και θεωρίες του «Κινήματος Επανεννοιολόγησης» (Lemos et al., 2018).

Το CELATS καινοτομεί και ενσωματώνει με προοδευτική μέθοδο, την έρευνα ως απαραίτητο εργαλείο των Κοινωνικών Λειτουργών. Πετυχαίνει με τον τρόπο αυτό, να συμβάλει καίρια στον επαγγελματισμό της Κοινωνικής Εργασίας στην ήπειρο, ενώ παράλληλα δίνει το έναυσμα για τον επαναπροσδιορισμό των μαθημάτων ακαδημαϊκής και επαγγελματικής κατάρτισης. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, πως τοποθετεί το ίδιο το επάγγελμα, στην ολότητά του, ως πρωταρχικό αντικείμενο έρευνας και στη συνέχεια αναλύει την ιστορική διαμόρφωση της Κοινωνικής Εργασίας, το προφίλ του επαγγέλματος στην Λατινική Αμερική, τις ωφελούμενες ομάδες που εξυπηρετεί το επάγγελμα, τους πιο αντιπροσωπευτικούς χώρους εξάσκησης του τομέα στην ήπειρο κ.ά.

Παράλληλα, αρχίζει να εγκαθίσταται στο πεδίο της κριτικής θεωρίας και να εδραιώνεται ως εφαρμοσμένη επιστήμη, θεσπίζοντας την έρευνα στο σώμα ως επαγγελματική δεξιότητα, διαφοροποιούμενη από τις εμπειρικές μελέτες, που δεν εμβάθυναν στα δομικά αίτια των κοινωνικών ζητημάτων. Σε περίπου, δέκα χρόνια προώθησης της ερευνητικής διαδικασίας, το Κέντρο καταφέρνει να συλλέξει και να προβάλλει, μια ολοκληρωμένη διάσταση της Κοινωνικής Εργασίας στη Νότια Αμερική και εξέχουσας σημασίας θεματικό υλικό για τη συζήτηση της επανενοιολόγησης του επαγγέλματος (Lemos et al., 2018).

Αυτή η ανατρεπτική πρακτική που εισάγει στο επάγγελμα το CELATS, αποτελεί μια καθαρή δήλωση εναντίωσης του φορέα, με την παραδοσιακή συντηρητική Κοινωνική Εργασία, η οποία εξελίχθηκε σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά και βορειοαμερικανικά μοντέλα της Κοινωνικής Εργασίας με Άτομα, με Ομάδες και Κοινότητα (ΚΕΑ, ΚΕΟ, ΚΕΚ). Αναντίρρητα, στην ιστορική πορεία του σώματος, αποτέλεσε μέρος των πρωταρχικών εκδηλώσεων ρήξης, της ανανεωτικής ιδέας με την αναχρονιστική εικόνα του, στη δύση μιας καπιταλιστικής ηγεμονίας. Επίσης, αυτός ο ερευνητικός προσανατολισμός εδραιώνει επιστημονικά την ανάλυση του επαγγέλματος, στη βάση των ταξικών σχέσεων, επικεντρωμένη στους εργατικούς αγώνες ενάντια στις αντιλαϊκές κοινωνικές πολιτικές. Όντως, οι αυξανόμενες απαιτήσεις της εργατικής τάξης για τη δικαιωματική παροχή δημόσιων κοινωνικών υπηρεσιών, όπως προβλέπουν οι κοινωνικές πολιτικές, ερευνήθηκε διεξοδικά και οι αναλύσεις διαμοιράστηκαν στον ακαδημαϊκό και κλαδικό χώρο, κάτι που τελικά οδήγησε, στη διαφανή απεικόνιση της συσχέτισης μεταξύ σώματος, κράτους και χρηστών. Απόρροια της καινοτόμου αυτής ενέργειας, ήταν να διαρραγούν τα στενά αυστηρά περιθώρια μελέτης του επαγγέλματος και να φωτιστεί για πρώτη φορά, η συσχέτιση των τρεχουσών κοινωνικο-πολιτικών καταστάσεων, με την Κοινωνική Εργασία (Lemos et al., 2018).

Από τα παραπάνω, εξάγεται το συμπέρασμα, πως στην προσπάθεια ρήξης της παραδοσιακής Κοινωνικής Εργασίας, η οποία είχε γεννηθεί και εξελιχθεί συμφεροντολογικά, μέσα σε κυβερνήσεις που αποσκοπούσαν σε καπιταλιστικά οφέλη, το CELATS επένδυσε σε ακέραια επιστημονικά ερευνητικά εργαλεία, που ανέδειξαν τη θέση του κλάδου στην πραγματικότητα της Νότιας Αμερικής, φέρνοντας στο προσκήνιο μελετών, τους αγώνες της εργατικής τάξης και όλων των καταπιεσμένων οντοτήτων της λατινοαμερικανικής σφαίρας. Προβάλλει λοιπόν, την επιτακτική ανάγκη για την

ανανεωτική επαναπλαισίωση της Κοινωνική Εργασίας στην ήπειρο και τη θεσμοθέτησή της, ως εφαρμοσμένη κοινωνική επιστήμη, η οποία βρίσκεται σε ολιστική σχέση με τις καταπιεσμένες μάζες και τις αντιδημοκρατικές κοινωνικές πολιτικές, που χρησιμοποιούνται σαν δικαιολογία για την άσκηση πίεσης και εκμετάλλευσης (Castro & Iamamoto, 1979).

3.5.5. Η Επίδραση του Μαρξισμού

Αποτελεί κοινή αλήθεια, πως πολλές χώρες της Λατινικής Αμερικής, βρίσκονταν για μεγάλο διάστημα κάτω από την αυταρχική καταπίεση στρατιωτικών δικτατοριών. Οι συνθήκες αυτές επέτρεψαν σε ακαδημαϊκούς και φοιτητές, να στραφούν στη μαρξιστική ιδέα και να μελετήσουν θεωρητικές και μεθοδολογικές τακτικές αντίστασης (Silva, 2007).

Για άλλη μια φορά, το «Κίνημα Επανενοιολόγησης» της Κοινωνικής Εργασίας, με την αντισυντηρητική του διάσταση και τη διάθεση για εκσυγχρονισμό του επαγγέλματος, προσέφερε ένα ασφαλές πεδίο ανάπτυξης ιδεών, αυτήν τη φορά στο φάσμα του μαρξισμού, για να συζητηθούν οι πρακτικές εκείνες που θα οδηγούσαν στην αποδέσμευση από το πολιτικο-στρατιωτικό καθεστώς, καθώς επίσης και από την ηγεμονική καπιταλιστική πολιτική, που ακολούθησε στη συνέχεια. Αμφισβητήθηκε έντονα λοιπόν, η παραδοσιακή επαγγελματική πρακτική και ξεκίνησαν να εντάσσονται τα νέα αυτά πολιτικά στοιχεία, στην εκπαιδευτική προοπτική της Κοινωνικής Εργασίας, προκαλώντας έντονες αντιδράσεις, από τις αναχρονιστικές απόψεις του κλάδου. Έτσι, με τη σταδιακή παρακμή του κατασταλτικού δικτατορικού μηχανισμού, άρχισαν να διαμοιράζονται όλο και περισσότερα έγγραφα τα οποία εμφυσούσαν τις μαρξιστικές πεποιθήσεις σε συλλογικότητες και κομματικές δυνάμεις (Netto, 1992; Tavaréz, 2013).

Στις άνισες κοινωνικές τοποθετήσεις που επέβαλε η καπιταλιστική πραγματικότητα, δυσκολεύοντας ακόμη περισσότερο τις εκμεταλλεόμενες μάζες, οι επαγγελματίες εντοπίζουν τη δυσλειτουργική μορφή της κοινωνίας και με μαρξιστικά εργαλεία, δημιουργούν εκ νέου τόνωση της εργατικής τάξης και την οδηγούν σε διεκδίκηση των καταπατημένων δικαιωμάτων της. Ακόμη, καταφέρνουν να αναδείξουν το πραγματικό αίτιο της δημιουργίας των κοινωνικών ζητημάτων, δηλαδή την ιδεολογία της καπιταλιστικής ανάπτυξης, που αδιαφορεί για την ευημερία των κατώτερων στρωμάτων και επικεντρώνεται στην αδιάλειπτη αύξηση του βιομηχανικού κέρδους, ενώ ταυτόχρονα, αγωνίζονται για τη ριζική αλλαγή του κοινωνικού βίου των υποκειμένων, μέσω των μαρξιστικών ιδεολογικών προσανατολισμών (Netto, 1994).

Κατά συνέπεια, όπως φαίνεται, το επάγγελμα υιοθετεί γρήγορα τη μαρξιστική δράση, που προσβλέπει εμφανώς σε ριζική κοινωνική αλλαγή, σπάζοντας έτσι τους δεσμούς, με την παραδοσιακή λειτουργία του τομέα και με κριτική επαναστατική δυναμική, συντάσσεται με κινήματα και πολιτικές παρατάξεις, που ορθώνονται απέναντι στις ιμπεριαλιστικές αξιώσεις, με βασικό γνώμονα την ανθρώπινη χειραφέτηση και την ηγεμονική ανεξαρτητοποίηση (Silva et al., 2016).

Φυσικά, αξίζει να σημειωθεί πως το πρώτο δημοσιευμένο επιστημονικό έγγραφο, που μελετά τον μαρξιστικό προσανατολισμό στα πλαίσια της Κοινωνικής Εργασίας, είναι οι «Κοινωνικές σχέσεις και Κοινωνική Εργασία στη Βραζιλία: περίγραμμα μιας ιστορικο-μεθοδολογικής ερμηνείας» (2006) (*Relações sociais e serviço social no Brasil: esboço de uma interpretação histórico-metodológica*) των Marilda Villela Yamamoto και Raul de Carvalho, στο οποίο οι συγγραφείς θέτουν το επάγγελμα στα εργασιακά πλαίσια και το οποίο, αξιοποιώντας επιστημονικά μεθοδολογικά εργαλεία και τεχνικά προγράμματα, παρεμβαίνει για την εξάλειψη κάθε μορφής ανισοτήτων. Επίσης, ζητά την προσοχή των επαγγελματιών, στον έλεγχο εξομάλυνσης των παραγώγων των ταξικών διαμαχών, ενώ παράλληλα τονίζει την ανάγκη για απομάκρυνση του τομέα από τις εντολές του καπιταλιστικού κεφαλαίου και την ενίσχυση δημιουργίας νέου μοντέλου Κοινωνικής Εργασίας.

Όπως πολύ χαρακτηριστικά αναφέρει ο Netto (1994), η «πρόθεση ρήξης» του σύγχρονου επαγγέλματος με τον παραδοσιακό του χαρακτήρα, πραγματοποιείται μέσω της αναλυτικής συζήτησης, της Κοινωνικής Εργασίας, με το μαρξισμό. Ο διάλογος αυτός, έχει επηρεάσει σημαντικά την ακαδημαϊκή τροχιά εκπαίδευσης του τομέα, προσθέτοντας νέα πεδία μελέτης στο επάγγελμα. Επιπρόσθετα, αποτέλεσε κύριο θέμα διαβούλευσης, σε επιστημονικά συνέδρια, ενώ η συμβολή του και η χρησιμότητά του έχουν καταγραφεί σε μεγάλο αριθμό βιβλίων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, όχι μόνο να διαμορφωθεί ένα πλαίσιο που να εξετάζει σε βάθος τις ανάγκες των εργατικών και χαμηλότερων τάξεων της κοινωνίας, αλλά και να θέσει σε εγρήγορση του επαγγελματίες του κλάδου, για πιο συντονισμένες και αποτελεσματικές παρεμβάσεις, στον αγώνα για την ατομική και πολιτική χειραφέτηση των ωφελούμενων (Antunes, 2006). Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι, η Κοινωνική Εργασία να λάβει νέα ριζοσπαστική ταυτότητα με έντονη διάθεση για κριτική και αμφισβήτηση όλων των παραγόντων που ευνοούν τη διατήρηση

των κοινωνικών ζητημάτων, εκφρασμένα μέσα από συνεχείς αγώνες για τη διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Behring, 2013; Lima, 2012).

Κεφάλαιο 4. Αλλαγή Εποχής, Επαναπλαισίωση

Τα σοβαρά προβλήματα της πολιτικο-στρατιωτικής ηγεμονίας, ήταν πλέον εμφανή στα τέλη της 7^{ης} και αρχές της 8^{ης} δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα. Ειδικότερα, οι ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης παρουσίαζαν κάθετη πτώση και το επικαλούμενο «οικονομικό θαύμα», στο οποίο βασίστηκε το σχέδιο της βιομηχανικής ανόρθωσης, σε συνδυασμό με την παγκόσμια πετρελαϊκή κρίση, είχε σαν αποτέλεσμα, η χώρα να αποκτήσει υπερπληθωρισμό, το δημόσιο οικονομικό έλλειμα, να αυξάνεται δραματικά και το ισοζύγιο πληρωμών να είναι μόνιμα αρνητικό. Όπως είναι κατανοητό, αυτό οδήγησε σε αδυναμία πληρωμών και πολύ γρήγορα το εξωτερικό οικονομικό χρέος της Βραζιλίας, εκτοξεύθηκε σε δυσπλήρωτα ποσά. Με δεδομένα τα παραπάνω και προκειμένου να παραμείνει ενεργή η χώρα στο παγκόσμιο καπιταλιστικό – βιομηχανικό σκηνικό, το απολυταρχικό καθεστώς συγκαλύπτει τα πραγματικά μεγέθη του πληθωρισμού και επιβάλλει ακόμα αυστηρότερα μέτρα, στην εργατική τάξη, η οποία είχε απωλέσει ήδη, μεγάλο μέρος του μισθού της, αλλά και θέσεις εργασίας, αφού οι μεταρρυθμίσεις στον τομέα, παρείχαν ευελιξία απολύσεων και αποζημιώσεων στη βιομηχανική ηγεσία (van Klaveren et al., 2009; Wikipédia, n.d.).

Ωστόσο, οι ενέργειες αυτές δεν κατάφεραν να ανακάμψουν την οικονομική πτώση του κράτους και πλέον η μοναδική λύση στο αυξανόμενο πιστωτικό πρόβλημα, δόθηκε με την υποστήριξη του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), το οποίο έθεσε τη Βραζιλία σε ένα πολυετές και δυσβάσταχτο πρόγραμμα λιτότητας. Η αρνητική αντανάκλαση λοιπόν, των γεγονότων αυτών, στην ατομική και κοινωνική ζωή του τόπου, είχε ως άμεσο επακόλουθο την έμπρακτη αντίδραση των εργατικών συλλογικοτήτων. Πιο συγκεκριμένα και ειδικότερα στην περιοχή “ABC” του Σάο Πάολο, η οποία είναι ευρέως γνωστή για την υπερσυγκέντρωση βιομηχανιών παγκοσμίου βεληνεκούς, κυρίως κατασκευής αυτοκινήτων και με πολύ ισχυρούς εργατικούς συνδέσμους, που στη συνέχεια θα συγκροτήσουν και το πρώτο «Εργατικό Κόμμα» (*Partido dos Trabalhadores – PT*), πραγματοποιούνται συντονισμένες εργατικές συγκεντρώσεις για τη διεκδίκηση υψηλότερων μισθών, επαναφορά των εργατικών δικαιωμάτων, την απελευθέρωση του συνδικαλισμού κ.ά. Οι κινητοποιήσεις αυτές πλήθαιναν συνεχώς και γρήγορα μετατράπηκαν σε οργανωμένες απεργιακές δράσεις, συναποτελούμενες από

μεταλλουργούς, οι οποίοι διέθεταν ένα ισχυρό κλαδικό συνδικάτο, φοιτήτριες/τητές, δασκάλες/ους κ.ά. Έτσι, δημιουργήθηκε μια συμπαγής κοινωνική δύναμη, η οποία με εμφανείς τις μαρξιστικές επιρροές, αγωνίστηκε για τη δημοκρατία στη χώρα, απαιτώντας επίλυση των διογκωμένων κοινωνικών και εργασιακών προβλημάτων και αμφισβήτησε ανοιχτά το καταπιεστικό καθεστώς, επιτυγχάνοντας μέσα σε κλίμα αναβρασμού και χρεωκοπίας, την απόλυτη ρήξη του (Assumpção & Carraperio, 2014; Netto, 2009; Souza et al., 2011; Wikipédia, n.d.).

4.1. Κώδικας Δεοντολογίας (*Código de Ética*)

Τα νέα πολιτικά δεδομένα, φέρνουν μια καινούρια δημοκρατική φιλελεύθερη κατάσταση στη χώρα, με διάθεση να επανορθώσει τα προβλήματα που προκάλεσε το στρατιωτικό καθεστώς και να βγάλει τη χώρα από την οικονομική κατάρρευση, που υπήρξε και μία σοβαρή αιτία για την έκρηξη των κοινωνικών αντιδράσεων, τόσο από το εκμεταλλεόμενο εργατικό δυναμικό, όσο και από το σύνολο της καταπιεσμένης κοινωνίας, των κατώτερων τάξεων.

Όπως σκιαγραφήθηκε και σε προηγούμενη ενότητα, υπήρξε έντονη η ανάγκη ρήξης της παραδοσιακής Κοινωνικής Εργασίας και η ταυτόχρονη ανάδυση ενός σύγχρονου ανανεωμένου επαγγέλματος. Οι επιπτώσεις της διαδικασίας αυτής, ήταν μέσα στα χρόνια να επέλθει η απαιτούμενη ωρίμανση στο χώρο και μέσα από το ρου της ιστορίας, να αναδειχθεί η πρόοδος στην κριτική και την αμφισβήτηση των κλασικών πρακτικών. Παράλληλα, η ωρίμανση αυτή αποδεικνύει και την αρτιότερη επαγγελματική κατάρτιση που επιτυγχάνεται και σε συνάρτηση με τα πολύτιμα αποτελέσματα των κοινωνικών ερευνών, οδηγεί στην επίτευξη της πολιτικής χειραφέτησης, καλύπτοντας έτσι μεθοδικά τα βήματα για τον τελικό στόχο στο σώμα, που παραμένει και είναι, η ατομική χειραφέτηση και η ολοκληρωτική απελευθέρωση του ανθρώπου (Bairro & Bulla, 2017; Santos, 2019).

Η δημοκρατική ανεξαρτησία, βοήθησε στη σταδιακή επαναφορά των κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων στο πληθυσμό, βοηθώντας στη διεύρυνση της επαγγελματικής πρακτικής σε διάφορους τομείς της κοινωνικής δομής, όπως η εκπαίδευση, η υγεία, η δικαιοσύνη, η στέγαση κ.ά. Ταυτόχρονα, η νομική θέσπιση προγραμμάτων και υπηρεσιών και η αναγνώρισή τους ως αναφαίρετα δικαιώματα, ώθησε την Κοινωνική Εργασία σε επαναπροσανατολισμό των μεθόδων της, προκειμένου να προσεγγίσει ολιστικά τις οντότητες αυτές. Ακόμη, σημειώθηκε σημαντική αύξηση των

ακαδημαϊκών παραγωγών και η εκδοτική συνεισφορά στο επαγγελματικό αντικείμενο, συνέβαλε στη διάνθιση του βιβλιογραφικού υλικού, συνεισφέροντας στην εξέλιξη της Κοινωνικής Εργασίας, μέχρι και σήμερα. Έτσι λοιπόν, ανοίγει ένας ελεύθερος διάλογος γύρω από τις κρατικές κοινωνικές πολιτικές και τις μεθόδους κοινωνικής στήριξης, που θα ασκήσουν μονάδες έμπειρων και ώριμων επαγγελματικά Κοινωνικών Λειτουργών, προς στα ευάλωτα τμήματα του τόπου (Iamamoto, 2009).

Με δεδομένα τα παραπάνω και έχοντας απεξαρτηθεί από την πολιτικο-στρατιωτική ηγεμονία, το επάγγελμα ζητά επιτακτικά την εξέλιξή του, αποκτώντας καλύτερη ποιότητα μέσω της επαναπροσαρμογής του Κώδικα Δεοντολογίας (*Código de Ética*), αναθεωρώντας τα παραδοσιακά τμήματα του προηγούμενων διατυπώσεων (Santos, 2019).

Είναι χρήσιμο στο σημείο αυτό να τονιστεί, πως στην ιστορία της Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία, παρουσιάστηκε σχεδόν από την αρχή της, η ανάγκη για θέσπιση επαγγελματικού Κώδικα Δεοντολογίας, ο οποίος, επηρεασμένος από τις τρέχουσες κοινωνικο-πολιτικές καταστάσεις της εκάστοτε περιόδου, υποβλήθηκε σε τέσσερις αναθεωρήσεις και σήμερα ορίζει τον τομέα, με την πέμπτη του έκδοση. Οι τρεις πρώτοι Κώδικες, σαφώς επηρεασμένοι από τις καπιταλιστικές επιδράσεις ευρωπαϊκών και αμερικάνικων μοντέλων και κάτω από το αυστηρό εκκλησιαστικό δόγμα της Καθολικής Εκκλησίας, χαρακτηρίζονταν από νεοθωμιστικές ιδέες και παραδοσιακές πεποιθήσεις, ορίζοντας τις πρακτικές των Κοινωνικών Λειτουργών, από μία σκοπιά πιο θεωρητική, απομακρυσμένη από την υλιστική πραγματικότητα που δημιουργούσαν οι άνθρωποι και επηρέαζε τις ζωές τους (Tonioio, 2021). Βέβαια, στη συνέχεια, η διάβρωση στα θεμέλια των αναχρονιστικών αυτών πρακτικών, οδήγησε σε μία περισσότερο πλουραλιστική κατεύθυνση που σύμφωνα και με τις κοινωνικές εξελίξεις, δημιούργησε το έδαφος για αμφισβήτηση των βάσεων του σώματος (Barroco, 2001).

Το «Κίνημα Επανενοιολόγησης», με τις νέες τοποθετήσεις που εξέφραζε, θέτοντας ερωτηματικά για τις εφαρμοζόμενες πρακτικές του επαγγέλματος, μπορεί να θεωρηθεί πως δημιούργησε, πριν ακόμα από την οριστική πτώση της στρατιωτικής Χούντας, ένα κλίμα πολιτικής αμφισβήτησης από τις/τους Κοινωνικές/ούς Λειτουργούς, για τις αντιδημοκρατικές κοινωνικές πολιτικές και τον ουδέτερο φιλοκυβερνητικό ρόλο της παραδοσιακής Κοινωνικής Εργασίας (Netto, 2005).

Φυσικά, είναι κατανοητό πως ο τέταρτος Κώδικα Δεοντολογίας, αναθεωρημένος το 1986 λίγο μετά την πτώση της στρατιωτικής Δικτατορίας, δε θα επαρκούσε για να ορίσει με τις οδηγίες του, τις πρακτικές των επαγγελματιών. Ωστόσο, πέρα από κάθε αμφιβολία, κατάφερε να αποκρούσει τις συντηρητικές μεθόδους των προηγούμενων ετών και να αναδείξει τις ηθικές αξίες που διέπουν το επάγγελμα. Για το λόγο αυτό, προσπάθησε να αποστασιοποιηθεί από το στείο παρελθόν, ενώ παράλληλα επιχειρεί να προβάλλει τη νέα ηθική του τομέα, μέσα από συλλογική παρέμβαση. Επίσης, δε θα ήταν λάθος να αναφερθεί πως ο Κώδικας αυτός, χάραξε το δρόμο που θα ακολουθούσαν οι επαγγελματίες, παρέχοντας οδηγίες για νέους ρόλους και πρακτικές παρέμβασης, με στόχο την πρόοδο του τομέα. Έτσι, μέσω των εμπειριών που θα αποκτούσαν οι Κοινωνικές/οί Λειτουργοί, θα ήταν σε θέση να προβληματιστούν για το σώμα και να ασκήσουν ριζοσπαστική κριτική, σε κάθε αναχρονιστική έκφρασή του (Hahn, 2011). Αποσκοπούσε λοιπόν, στην οικοδόμηση ενός ασφαλούς έργου του σώματος, που θα το ενδυνάμωναν συνεχώς τα επιτεύγματά του, ενώ την ίδια στιγμή θα επωφελοούνταν από τη μελέτη των αδυναμιών του, τηρώντας με τον τρόπο αυτό το επαγγελματικό συμβόλαιο και επιβάλλοντας τους αναγκαίους ηθικούς κώδικες (Cazela, 2015).

Ωστόσο, παρόλη την προσπάθεια αποδέσμευσης από τις παλαιότερες κλασσικές πρακτικές της Κοινωνικής Εργασίας, ο τέταρτος Κώδικας Δεοντολογίας επικρίθηκε για διαιώνιση των παραδοσιακών αξιών και διατήρηση των θεωρητικών αρχών των προγενέστερων Κωδίκων, παραμένοντας έτσι σε ένα συγκεκριμένο και περιορισμένο στενό επαγγελματικό πλαίσιο. Επίσης, σχολιάστηκε για ασυμφωνία με τους επιθυμητούς επαγγελματικούς στόχους, οι οποίοι εκείνη την εποχή είχαν τεθεί, βάσει του νέου ηθικοπολιτικού εγχειρήματος στη χώρα (Santos, 2019). Ακόμη, παρέμεναν αναπάντητα τα ερωτήματα που είχαν τεθεί, σχετικά με την επαγγελματική αποτελεσματικότητα, απέναντι στις σύγχρονες κοινωνικές απαιτήσεις. Ως επακόλουθο, τα ερωτήματα αυτά, τόνωσαν την αστάθεια στις βάσεις του τομέα και ενίσχυσαν την απαίτηση των Κοινωνικών Λειτουργών, για αναδιατύπωση του Κώδικα, καθοδηγούμενη από τις μεθόδους φιλοσόφων, όπως ο Ούγγρος Γκέοργκ Λούκατς (*György Lukács*), οι οποίοι σε περίοδο αναδιαμόρφωσης της μαρξιστικής ιδεολογίας, μελέτησαν και επαναδιατύπωσαν την οντολογική κατεύθυνση στις κοινωνικές θεωρίες, του Μαρξ (Barroco, 2001).

Συνεπώς, στα τέλη του 2^{ου} αιώνα, ξεκίνησε η επεξεργασία του πέμπτου και τελευταίου Κώδικα Δεοντολογίας της βραζιλιάνικης Κοινωνικής Εργασίας, ο οποίος δεν διακόπτει, αλλά αντίθετα διατηρεί τη σύνδεσή του με τον προηγούμενο, καθώς αφομοιώνει τα θετικά και λειτουργικά του στοιχεία, ενώ απορρίπτει τα αρνητικά και προσθέτει σημαντικές πτυχές, που έλειπαν έως τώρα (Cazela, 2015). Επιχειρεί λοιπόν, μία ρήξη με τον παραδοσιακό συντηρητισμό που διατηρεί ακόμα ψήγματα στους Κώδικες και προχωράει μέσω της “λουκασιανής” και της αναθεωρημένης μαρξιστικής ιδεολογίας, σε μια προοδευτική συζήτηση για την ηθική στον τομέα (Santos, 2019). Η εμφανής πλέον αυτή πρόοδος, επιβεβαιώνει τη γενική αμφισβήτηση στην παλαιότερη θέση του επαγγέλματος και μεταβάλλει τον προβληματισμό από θεωρητική συζήτηση, σε χρήσιμο εργαλείο πρακτικής δράσης (Mathis & Santana, 2019). Έτσι, ο Κώδικας αναγνωρίζεται νομικά και προτείνει νέες κατευθυντήριες οδηγίες προς τους επαγγελματίες, επιδιώκοντας το σώμα στην ολότητά του να λειτουργήσει ένα έργο, το οποίο θα συνδράμει τη δημιουργία μίας κοινωνικής πραγματικότητας, απαλλαγμένης από φυλετικές, ταξικές, εθνοτικές και άλλες διακρίσεις (CRESS, 2013). Για το λόγο αυτό, εμβαθύνει στη δημοκρατική ιδεολογία, αναδεικνύοντας το δικαίωμα της ελεύθερης και απρόσκοπτης πρόσβασης των χρηστών στην ενημέρωση, που αφορά σε θεσμικά δεδομένα και κοινωνικά προγράμματα και προωθώντας δυναμικά, την κοινωνική και πολιτική συμμετοχή του πληθυσμού, για την επιρροή των εξελίξεων στη χώρα (Ortiz, 2015).

Ο τελευταίος Κώδικας Δεοντολογίας, έχει απορρίψει κάθε αφηρημένη υπόσταση, που είχαν δημιουργήσει οι αρχικές οδηγίες και με συγκεκριμένη μορφή, ορίζει τις πρακτικές του επαγγέλματος, μέσα από τις αξίες που διέπουν τον καθημερινό βίο. Αποτελεί δηλαδή, έναν οδηγό του σώματος ο οποίος καλύπτει ολιστικά, κάθε πτυχή του τομέα και βοηθάει τις/τους Κοινωνικές/ούς Λειτουργούς στην αποτελεσματικότερη εκτέλεση των καθηκόντων τους (Santos, 2019). Πιο συγκεκριμένα, στη νέα δομή του εμπεριέχει βασικές αξίες όπως η ελευθερία του ανθρώπου, η πολιτική και ατομική χειραφέτηση, η κοινωνική δικαιοσύνη, η καθολική δημοκρατία, ο σεβασμός στη διαφορετικότητα, η συμπερίληψη κ.ά. (Mathis & Santana, 2019).

Όπως αναφέρει η Barroco (2012), οι ηθικές αρχές που συμπεριλήφθηκαν στον Κώδικα, απαρτίζονται από ηθικο-πολιτικές αξίες και τον σκοπό ύπαρξής τους, ενώ τονίζει πως θα πρέπει να υφίστανται σε κάθε επαγγελματική πρακτική, που ασκείται από

τις/τους Κοινωνικές/ούς Λειτουργούς. Συνοπτικά, οι θεμελιώδεις αρχές που συνθέτουν τις νέες οδηγίες είναι οι κάτωθι :

- 1) Αναγνώριση της ελευθερίας ως κύριας ηθικής αξίας, αυτονομία του πολίτη, χειραφέτηση και διεύρυνση του κοινωνικού ατόμου.
- 2) Υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και απόρριψη του αυταρχισμού.
- 3) Διεύρυνση της ιθαγένειας, με στόχο τη διασφάλιση των δικαιωμάτων της εργατικής τάξης.
- 4) Προάσπιση της δημοκρατίας και προώθηση της συμμετοχής του πληθυσμού, στα κοινά ζητήματα.
- 5) Προάσπιση της ισότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης και παράλληλα, ελεύθερη πρόσβαση στους τομείς των κοινωνικών και πολιτικών προγραμμάτων.
- 6) Εξάλειψη όλων των μορφών προκατάληψης και ενίσχυση της κοινωνικής αποδοχής και συμπερίληψης.
- 7) Δέσμευση για πλουραλισμό και συνεχή πνευματική βελτίωση.
- 8) Επιλογή για τη δημιουργία ενός έργου, που δεν διακατέχεται από κοινωνική κυριαρχία.
- 9) Σύνδεση με κινήματα άλλων επαγγελματικών τομέων και συμμετοχή στις εργατικές διεκδικήσεις.
- 10) Δέσμευση για την παροχή ποιοτικών υπηρεσιών προς τις/τους εξυπηρετούμενες/ους και για την τεχνική επάρκεια των επαγγελματιών.
- 11) Παρεμβάσεις των Κοινωνικών Λειτουργών, χωρίς καμία διάκριση στις/στους ωφελούμενες/ους.

Σε ό,τι αφορά στην αρχή της δημοκρατίας, διαπραγματεύονται ορισμένες σκέψεις, οι οποίες οδηγούν στο συμπέρασμα πως θα ήταν λάθος να μελετηθεί σε μεμονωμένη διάσταση. Αντ' αυτού, πρέπει να αρθρωθεί στο σύνολο των αρχών, που αλληλοσχετιζόμενες επηρεάζουν στην ολότητά τους, τις επαγγελματικές πρακτικές. Επίσης διευκρινίζεται πως οι επαγγελματίες, ενστερνιζόμενοι την ανάγκη για εμβάθυνση στη δημοκρατία, θα πρέπει να είναι έτοιμες/οι να έρθουν σε ρήξη με το συντηρητισμό και τις παραδοσιακές πρακτικές και ταυτόχρονα να μεριμνήσουν για τη συμμετοχή των χρηστών στα κοινά και την επικοινωνία προγραμμάτων και υπηρεσιών. Κατά συνέπεια λοιπόν, οι ίδιες/οι οι Κοινωνικές/οί Λειτουργοί οφείλουν να σχηματίσουν μια

δημοκρατική στάση απέναντι στις/στους εξυπηρετούμενες/ους και να αγωνιστούν σε υπεράσπιση των δικαιωμάτων τους, βοηθώντας τις/τους να αποκτήσουν πολιτική συμμετοχή στις κοινωνικές διαδικασίες (Ortiz, 2015).

Επιπρόσθετα, διατυπώνεται η αρχή της ελευθερίας, η οποία αναλύεται από τους συγγραφείς, ως διαδικασία δημιουργίας μίας «νέας κοινωνικής τάξης». Ο Netto (2013), προσθέτει σχετικά με αυτό, πως η αναθεωρημένη Κοινωνική Εργασία, ορίζει έτσι τη δημιουργία ενός εταιρικού έργου, απαλλαγμένου από κυριαρχικά στοιχεία και ρατσιστικές/φασιστικές τάσεις κοινωνικής διάκρισης και καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτό, καταδεικνύει φυσικά, την πρόοδο που έχει σημειώσει η επαγγελματική ηθική στην Κοινωνική Εργασία, μέσα στα χρόνια ύπαρξής της. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί, πως η εξέλιξη αυτή, έρχεται συνεχώς αντιμέτωπη με τις αντιδημοκρατικές πεποιθήσεις της καπιταλιστικής ιδεολογίας, μέσα σε ένα νεοφιλελεύθερο περιβάλλον που ευνοεί την ατομικιστική συμπεριφορά και υπονομεύει τις κοινωνικές πολιτικές, που ωφελούν τις χαμηλότερες τάξεις της κοινωνίας (Santos, 2019).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, γίνεται κατανοητό πως η δημιουργία των πέντε Κωδίκων Δεοντολογίας, πραγματοποιήθηκε με σκοπό να λάβει μια σαφή οριοθέτηση και δομημένη κατεύθυνση το επάγγελμα, στην προσπάθεια αναδόμησης της κοινωνίας (Cazela, 2015). Οι Κώδικες αυτοί εμπλουτίστηκαν με μία σειρά από θεμελιώδεις αρχές, οι οποίες αποτέλεσαν νομικούς κανόνες για την κατηγορία και υπήρξαν φωτεινοί οδηγοί για τις/τους Κοινωνικές/ούς Λειτουργούς, στην αντιμετώπιση ηθικών επαγγελματικών διλημμάτων (Barraco, 2012). Για το λόγο αυτό, οι ηθικές αρχές θα πρέπει να βρίσκονται σε αρμονία με τις ηθικές πρακτικές των επαγγελματιών, να ορίζουν τις αποφάσεις τους και να μην εφαρμόζονται σαν εξωγενείς κατευθύνσεις αλλά αντιθέτως, να αποτελούν προσωπικές ιδεολογικές παράμετροι των επαγγελματιών. Δεν είναι δηλαδή, σημείο επιλογής των επαγγελματιών, αλλά υποχρέωση που απορρέει από τις βαθύτερες ατομικές τους ηθικές αντιλήψεις, αποφεύγοντας παρόλα αυτά το φόβο της επιβολής κυρώσεων και επικεντρώνοντας την προσοχή τους στη σημασία επιλογής των κατάλληλων πρακτικών που αντιπροσωπεύουν τις πραγματικές τους ηθικές αξίες (Terra, 2012). Έτσι, με την απαραίτητη τεχνική εκπαίδευση και τις κατάλληλες θεωρητικές γνώσεις, είναι ικανές/οί να δώσουν τις απαιτούμενες απαντήσεις στα ερωτήματα που γεννούν τα κοινωνικά ζητήματα του τόπου, χρησιμοποιώντας τον Κώδικα Δεοντολογίας

ως κατευθυντήριο μέσο και πολύτιμο εργαλείο αγώνα, με σκοπό την συνεχή κριτική αναθεώρηση της Κοινωνικής Εργασίας (Guerra, 2013).

Συνοψίζοντας λοιπόν, διαπιστώνεται η σπουδαιότητα της αναθεώρησης της Κοινωνικής Εργασίας, στον τελευταίο Κώδικα Δεοντολογίας όπου η πολιτική επαναπλαισίωση του τομέα, νοηματοδοτείται πλέον, όχι απλά ως ένα κυβερνητικό μέσω εκτέλεσης των αντιδημοκρατικών, επι των πλείστων, κοινωνικών πολιτικών, αλλά απεναντίας ως ένας φορέας κριτικού σχεδιασμού, διαχείρισης και ελέγχου των πολιτικών αυτών, που μελετά και καταγράφει, όλα τα δεδομένα της παρούσας κατάστασης (Lima & Belo, 2020). Όπως επισημαίνει και η Barroco (2012), ο Κώδικας πλέον εκπαιδεύει και καθοδηγεί την ηθικο-πολιτική παρουσία των Κοινωνικών Λειτουργών και επικυρώνει τις ανανεωμένες ηθικές αξίες και αρχές, που εκφράζουν τις επαγγελματικές πρακτικές. Τέλος, ο επαναπροσανατολισμός του σώματος, προσφέρει χώρο για αναδιατύπωση των κανόνων λειτουργίας και είσοδο νέων μεθόδων παρέμβασης, δημιουργώντας εύφορο έδαφος για την ανάπτυξη χρήσιμης γνώσης στο επάγγελμα, που θα βοηθήσει σημαντικά στην γέννηση νέων Κωδίκων Δεοντολογίας, οι οποίοι θα καλύπτουν ακόμα περισσότερο, κάθε πτυχή της κατηγορίας (Cazela, 2015).

4.2. Νέα Δεξιά (*Nova Direita*)

Σε μία σφαίρα δημοκρατικού φιλελευθερισμού μετά την πτώση της στρατιωτικής Χούντας, η Κοινωνική Εργασία στη Βραζιλία, διατρέχει περίπου δύο δεκαετίες, προσπαθώντας να απαλλαχθεί από το βαρύ κλίμα του καταπιεστικού καθεστώτος και θέτοντας σε λειτουργία επεμβατικούς μηχανισμούς για την ενίσχυση και ανάπτυξη των αδύναμων τάξεων, που για πολλά χρόνια προσπαθούσαν να επιβιώσουν από την καταπίεση και την κυβερνητική εκμετάλλευση.

Για πρώτη φορά στην ιστορία της χώρας, στην είσοδο του 21^{ου} αιώνα αναλαμβάνει την πολιτική εξουσία ο Πρόεδρος «Λούλα» (*Luiz Inácio Lula da Silva – “Lula”*), ο οποίος είναι ιδρυτής και πρόεδρος του Εργατικού Κόμματος (*Partido dos Trabalhadores – PT*). Ωστόσο, η χαμηλή αυτοδυναμία του, αναγκάζει την συγκυβέρνηση με άλλες καπιταλιστικές δυνάμεις, που όπως θα φανεί στη συνέχεια, θα καταφέρουν ένα ισχυρό πλήγμα στο κόμμα, “εκ των έσω”. Το ηγεμονικό λόμπι της άρχουσας τάξης, δέχτηκε πολύ γρήγορα τις αριστερές παρεμβάσεις και αντικαταστάθηκαν άμεσα τα διευθυντικά στελέχη των κρατικών επιχειρήσεων, με νέα πρόσωπα προερχόμενα από την εργατική τάξη. Ύστερα από πολλά χρόνια, τώρα ξανά δημιουργήθηκε μεγάλος αριθμός

θέσεων εργασίας, ενώ ταυτόχρονα η ανεργία έδειξε σημαντικές πτωτικές τάσεις. Παρόλα αυτά, οι θέσεις αυτές, αποδείχθηκαν πολύ χαμηλά αμειβόμενες ενώ οι κρατικές παρεμβάσεις στον επιχειρηματικό τομέα, δεν επέφεραν τα επιθυμητά αποτελέσματα (Filho & Boito, 2015).

Αν και οι κυβερνήσεις που ακολούθησαν (με μία επανεκλογή του προέδρου Lula), είχαν προέλθει από το Εργατικό Κόμμα, η αριστερή παράταξη συγκλονίστηκε από σκάνδαλα διαφθοράς και κακοδιαχείρισης κρατικών χρημάτων, τα οποία σε συνδυασμό με την παγκόσμια οικονομική κρίση και τα υπέρογκα ποσοστά ύφεσης στη χώρα, οδήγησαν σε φυλάκιση των κατηγορουμένων πολιτικών και κατάρρευσης της εργατικής κυβέρνησης. Το φαινόμενο αυτό, είχε ως επακόλουθο να υπάρξουν σοβαρές αντιδράσεις από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, που μέχρι τότε είχαν δει τα κεφαλαιακά κέρδη τους να μειώνονται δραματικά και η επιρροή τους στο εργατικό δυναμικό να χάνεται και να ξεσπάσουν μεγάλες απεργίες, καλά ενορχηστρωμένες από τις αντίθετες παρατάξεις για τη διεκδίκηση πολιτικών που θα ευνοούσαν τη Βραζιλία. Όπως αναφέρουν και οι Ferguson & Lavalette (2013), σε καταστάσεις κοινωνικής αποδιοργάνωσης και κυβερνητικής αρρυθμίας, έχει φανεί στην παγκόσμια ιστορία πως φασιστικές ακροδεξιές μονάδες βρίσκουν ελεύθερο χώρο για να εμφανιστούν και να διεκδικήσουν με αυταρχικό τρόπο, την διακυβέρνηση του τόπου.

Εκμεταλλεζόμενο λοιπόν μια τέτοια περίοδο κρίσης, βρίσκει την κατάλληλη ευκαιρία για να αναδυθεί το κίνημα της «Νέας Δεξιάς» (*Nona Direita*) στη Βραζιλία, το οποίο αν και προϋπήρχε στο χώρο, ενδυναμώθηκε παράλληλα με την ενίσχυση των αντιδραστικών αριστερών κυβερνήσεων, ως μια ανοιχτή κριτική και έντονη αμφισβήτηση στη μαρξιστική τους, ηθικο-πολιτική ηγεμονία (Melo, 2017).

Αναλυτικότερα, το κριτικό ρεύμα της ριζοσπαστικής Κοινωνικής Εργασίας, που ωφέλησε τον επαναπροσδιορισμό της εργατικής λειτουργίας και ώθησε ένα νέο μέτωπο αντίστασης στην αντιλαϊκή κυριαρχία, έδειξε σημαντικά σημάδια αποδιοργάνωσης. Ταυτόχρονα, στον παγκόσμιο χάρτη, η τάση του νεοφιλελευθερισμού, κέρδιζε συνεχώς έδαφος καθώς διαμορφώνοντας μεθοδικά τις κοινωνίες στον τρόπο ζωής των ιμπεριαλιστικών καπιταλιστικών μοντέλων και μεγαλώνοντας την παρουσία των μονοπωλίων, κατάφερε να στρέψει την κοινή γνώμη προς την δεξιά πολιτική πλευρά, κερδίζοντας την εύνοια και υποστήριξη των κυβερνήσεων. Οι κινητήριοι (πολιτικοί, ακαδημαϊκοί, επιχειρηματικοί κ.ά.) κύκλοι των τόπων, ασπάστηκαν τις διαφορετικές

ιδέες και σταδιακά, όλες οι κοινωνικές πολιτικές, οι οποίες υπήρξαν κύριος τομέας παρέμβασης του επαγγέλματος, χαρακτηρίζονταν από τη νεοφιλελεύθερη λογική. Μέσα σε αυτό το κλίμα λοιπόν, δημιουργήθηκε ένα υπερδύναμο δόγμα νεοφιλελευθερισμού, το οποίο ήταν ανοιχτά αντίθετο σε οποιαδήποτε δημοκρατική σκέψη και προάσπιζε τον ατομικισμό και την ιδιωτική καπιταλιστική πρωτοβουλία. Το δόγμα αυτό, ονομάστηκε «Νέα Δεξιά» (Silveira, 2019; Ferguson, 2011).

Η νέα κατεύθυνση, ορίζει τη δημιουργία ενός κράτους πρόνοιας, το οποίο, σε πλήρη συμφωνία με την ιδεολογία της γερμανικής ναζιστικής μηχανής, αναβιώνει τη θεωρία του κοινωνικού δαρβινισμού, όπου τα ισχυρά και πιο ανθεκτικά μέλη της κοινωνίας καταφέρνουν να επιβιώσουν, ενώ στο αντίποδα, οι πιο αδύναμοι και μαλθακοί, οδηγούνται στον αφανισμό. Σύμφωνα με αυτήν την αντίληψη, οι πολιτικές προνοιακής βοήθειας, προωθούνται μόνο αν ωφελούν το σύνολο και αν διατηρούν ένα χαμηλό οικονομικό κόστος. Επίσης, επαναξιολογεί την ιθαγένεια, περιορίζοντας το εύρος εφαρμογής της και χαρακτηρίζοντάς την ως «ατομικό δικαίωμα» καθώς διατυπώνει πως τα κοινωνικά δικαιώματα καθορίζονται σύμφωνα με τις αντίστοιχες κοινωνικές πολιτικές. Συνεπώς, σε ένα πεδίο ανταγωνισμού και διεκδίκησης της ατομικής ευημερίας, το “αγαθό”, κατακτάται μέσω της μισθωτής εργασίας και τα υψηλότερα μεγέθη της υπεραξίας της παραγωγής, αποδομώντας έτσι κάθε στοιχείο της κοινωνικής προστασίας ως ανθρώπινο δικαίωμα. Ακόμη, κατακρημνίζει κάθε δημοκρατική έννοια, διατηρώντας μόνο την αρχή της ψηφοφορίας, η οποία εντούτοις, ασκείται από καθηλωμένες/ους ψηφοφόρους. Εκτός από αυτά, οι κοινωνικές ανάγκες απορρέουν από τις καταναλωτικές προσαγές, απομακρύνοντας την πληθυσμιακή σκέψη από το “λουκατσιανό” οντολογικό ιδεώδες, απαλλάσσοντας με τον τρόπο αυτό, την κυβέρνηση από το βάρος της παρέμβασης και αποθέτοντας την “υποχρέωση”, στο πεδίο της αγοράς (Pereira, 2016).

4.2.1. Ζαΐχ Μπολσονάρου (*Jair Bolsonaro*)

Σε ένα σενάριο έντονης πίεσης από την τρέχουσα οικονομική κρίση και τον ταχύ κυβερνητικό ανασχηματισμό λόγω των πολιτικών εξελίξεων, δημιουργείται ένα ρεύμα ριζοσπαστικής αμφισβήτησης της αριστεράς, με αποτέλεσμα, η Βραζιλία, μετά από χρόνια δημοκρατικής ηγεσίας, να επιστρέψει ξανά σε απολιταρχικό καταπιεστικό κλοιό συντηρητικών δεξιών τακτικών (Correa & Reidel, 2021).

Στα νέα κοινωνικο-πολιτικά δεδομένα της χώρας και τη συνεχιζόμενη κριτική της δημοκρατικής μεταρρύθμισης, που απειλεί εκ νέου τα δικαιώματα του πληθυσμού, αναλαμβάνει στα τέλη της δεύτερης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα, τη διακυβέρνηση του τόπου ο πρώην στρατιωτικός, συντηρητικός και δημόσια θαυμαστής της πολιτικο-στρατιωτικής Χούντας, Ζαΐχ Μπολσονάρου (*Jair Bolsonaro*) (Garcia et al., 2022; Silveira, 2019).

Η Κοινωνική Εργασία στη Βραζιλία, επαναπλαισιώνεται σε ένα καθεστώς άκρατου συντηρητισμού, καθοδηγούμενου από νεοφιλελεύθερες προσταγές που προωθούν οι ιμπεριαλιστικές δυνάμεις. Πιο συγκεκριμένα, ο νέος Πρόεδρος, μόλις αναλαμβάνει τα καθήκοντά του, προχωράει σε κατάργηση του Υπουργείου Εργασίας, το οποίο υπήρξε σημαντικός φορέας διασύνδεσης με την εργατική τάξη, ενώ ταυτόχρονα διατηρεί τις συνδικαλιστικές εισφορές στους μισθούς των εργαζομένων (Correa & Reidel, 2021).

Επίσης, σε ένδειξη των φιλοδικτατορικών του ιδεολογιών, τοποθετεί σε διάφορες πολιτικές θέσεις, εν ενεργεία στρατιωτικούς και αντικαθιστά με ένστολους, μέλη των υπουργικών ομάδων όπως το Υπ. Εκπαίδευσης και το Υπ. Υγείας. Ο Nozaki (2021), αναφέρει χαρακτηριστικά πως τέτοιες φασιστικές ενέργειες, τοποθέτησαν τη Βραζιλία σε τροχιά «οπισθοδρομικής ανάπτυξης». Απότοκο αυτών των ενεργειών ήταν, λίγο αργότερα, «σε συνεργασία με τους αρμοδίους των Υπουργείων Εκπαίδευσης και Υγείας», να απορρίψει πρόταση για τοποθέτηση Κοινωνικών Λειτουργών και Ψυχολόγων σε σχολικές μονάδες, όπου συνεπικουρικά με επιστήμονες του Εθνικού Συστήματος Υγείας της χώρας, θα βοηθούσαν μαθητές τάξεων δημοτικού και γυμνασίου, να ανταπεξέλθουν σε διάφορα προβλήματα που αντιμετώπιζαν. Η απόρριψη αυτή, αιτιολογήθηκε με την αδυναμία της πρότασης να εξηγήσει την πηγή χρηματοδότησης, για την κάλυψη των κρατικών εξόδων που θα δημιουργούνταν (Secretaria-Geral, 2019).

Επιπλέον, σύμφωνα με το ιστολόγιο του Εργατικού Κόμματος (<https://pt.org.br/bolsonaro-corta-95-da-verba-e-centros-de-assistencia-social-podem-fechar/>), παρόλο που προεκλογικά ο Μπολσονάρου, είχε υποσχεθεί να διατηρήσει το επίδομα «Βοήθεια Βραζιλίας» (*Auxílio Brasil*) στα R\$ 600 (ρεάϊς – *reais*), εντούτοις μετά την εκλογή του, το επίδομα μειώνεται στα R\$ 405 και ο Πρόεδρος ανακοινώνει πως για να φτάσει στα επιθυμητά επίπεδα, θα πρέπει να πωληθεί κρατική περιουσία που ανήκει στο λαό. Παράλληλα, περικόπτει το 95% της χρηματοδότησης του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Βοήθειας (*Sistema Único de Assistência Social - Suas*), το οποίο διαχειρίζεται

τις ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες των δήμων που λειτουργούν το Ενιαίο Μητρώο (*Cadastro Único – CadÚnico*), το φορέα δηλαδή, που αποτελεί την πρώτη υποδοχή των μελών της κοινωνίας που διαβιούν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας και αιτούνται την αναγκαία χορήγηση του επιδόματος.

Πέρα από αυτά, όπως καταθέτει ο Santos στο ιστολόγιο της Συνομοσπονδίας Δημοσίων Υπαλλήλων Βραζιλίας (<https://www.cspb.org.br/news/print.php?id=22975>) σημαντικό αντιλαϊκό πλήγμα, δέχθηκε η εργατική και οι κατώτερες κοινωνικές τάξεις, όταν ο Μπολσονάρου κατέθεσε στο βραζιλιάνικο Κογκρέσο, το σχέδιο Μεταρρύθμισης της Κοινωνικής Ασφάλισης, το οποίο ονόμασε «Νέα Σύνταξη» (*Nova Previdência*) και που εκτός των άλλων, έδινε την επιλογή στις/στους εργαζόμενες/ους να εργάζονται περισσότερο, διεκδικώντας λίγο υψηλότερες απολαβές, απαλλασσόμενες/οι ωστόσο από την κάλυψη της Κοινωνικής τους Ασφάλισης (Meirelles, 2022).

Αναλυτικότερα, προσθέτει, πως το Εθνικό Ίδρυμα Κοινωνικής Ασφάλισης (*Instituto Nacional do Seguro Social – INSS*) λειτουργεί στη χώρα για περίπου 80 χρόνια, απασχολώντας περισσότερες/ους από 1.500 Κοινωνικές/ούς Λειτουργούς, οι οποίες/οι καθοδηγούν τον πληθυσμό σε θέματα σχετικά με τα δικαιώματα που έχουν και τους τρόπους για να τα ασκήσουν. Οι επαγγελματίες, στην προσπάθειά τους να εξυπηρετήσουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερο αριθμό ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων, πολλές φορές, χρησιμοποιούν λεωφορεία ακόμη και βάρκες, προκειμένου να προσεγγίσουν απομακρυσμένες περιοχές, που δεν διαθέτουν τις αρμόδιες δομές ασφάλισης, να εργαστούν στην κοινότητα και να παρέχουν πρόσβαση στην υπηρεσία, σε άτομα και ομάδες που αδυνατούν. Το INSS δεν εξυπηρετεί μόνο τις/τους ασφαλισμένες/ους, αλλά και την γενικότερη κοινωνία, που αναζητά επίδομα στήριξης από το κράτος και απαρτίζεται κυρίως από ανάπηρα άτομα και ηλικιωμένες/ους που ζουν σε ανέχεια.

Σε αυτόν το φορέα, καταλήγει, πως οι Κοινωνικές/οί Λειτουργοί, γνώστες των κοινωνικών πολιτικών και των δικαιωμάτων των πολιτών, αποτελούν την πιο αντιπροσωπευτική μορφή των ωφελούμενων, στην μάχη τους για διεκδίκηση της επίλυσης των αναγκών τους. Δηλαδή, συντάσσουν κοινωνικές εκθέσεις συμβάλλοντας καίρια στη γνωμοδότηση για τη χορήγηση επιδόματος στην/στον εξυπηρετούμενη/ο, ενώ πραγματοποιούν δράσεις στο πεδίο, για την πληροφόρηση της κοινότητας σχετικά με τα δικαιώματα που τους αντιστοιχούν και τον τρόπο λειτουργίας των παρεχόμενων

υπηρεσιών. Ακόμη, σε συνεργασία με επιστήμονες του Υπουργείου Υγείας, αξιολογούν την αναπηρία των ευπαθών ατόμων και ετυμηγορούν για το ποσοστό της δυσκολίας τους, ώστε να επικυρωθεί η χορήγηση επιδομάτων και πρόωρης σύνταξης.

Αποδεικνύεται λοιπόν, ότι ο Πρόεδρος θέτει τη χώρα σε ένα ακροδεξιό πλαίσιο, που αμφισβητεί τα δικαιώματα του πληθυσμού και οδεύει με στόχο την αύξηση του κεφαλαίου, βάσει του αμερικανικού ιμπεριαλιστικού προγραμματισμού, ο οποίος, εν μέσω της παγκόσμιας περιβαλλοντικής ανησυχίας, προωθεί εταιρείες της Βόρειας Αμερικής ως συμμετέχουσες δυνάμεις στον περιβαλλοντικό σχεδιασμό της Βραζιλίας και επίσης θέτει χρηματοοικονομικούς κολοσσούς της ηπείρου, ως πιστωτές για την οικονομική ανασυγκρότηση του τόπου. Αυτό έχει ως επακόλουθο, να βαθαίνουν τα ίχνη της καταστροφής στο μέρος αυτό της λατινικής Αμερικής και να αυξάνονται διάφορες μορφές ακραίας βίας, επιτρέποντας σε ανήθικες οντότητες να επιτίθονται κατά των γυναικών και όλων των μελών της LGBTTQ+ βραζιλιάνικης κοινότητας, διαδίδοντας ανοιχτά το συντηρητικό τους μίσος, με στοιχεία ρατσισμού και ομοφοβίας, να αγοράζουν ελεύθερα όπλα με πρόσχημα την διασφάλιση της προσωπικής τους περιουσίας, ενώ στην πραγματικά δολοφονούν, χωρίς αιτία, να βάζουν φωτιές σε δάση του Αμαζονίου για να διώξουν αυτόχθονες ιθαγενείς από τα πατρογονικά τους εδάφη, τα οποία στη συνέχεια καταπατούν, να αυτοδικούν ακόμα και σε περιπτώσεις ανηλίκων που υπέπεσαν σε κάποιο πταίσμα κ.ά. (Behring, 2013; Garcia et al., 2022; Kehl, 2004; Tavares, 2013)

Συμπερασματικά, μέσα σε αυτό το δυσάρεστο κλίμα ανάπτυξης του νεοφιλελευθερισμού και αυξανόμενης επιρροής από ακραία θρησκευτικά δόγματα, κυρίως της νεοπεντηκοστιανής εκκλησίας, οι Κοινωνικές/οί Λειτουργοί μάχονται σθεναρά, ενάντια στην οπισθοδρομική νοηματοδότηση της Κοινωνικής Εργασίας, που επιχειρεί να προωθήσει με φασιστικά μέσα, ο Πρόεδρος Ζαΐχ Μπολσονάρου, αναζητώντας νέες μεθόδους επίλυσης των κοινωνικών ζητημάτων, αντιστεκόμενες/οι στην καταπάτηση κάθε είδους ανθρώπινων δικαιωμάτων και αγωνίζοντας για την επέκταση αυτών (Garcia et al., 2022).

4.2.2. *Ελευθεριακή Κοινωνική Εργασία (Serviço Social Libertário)*

Θα αποτελούσε παράλειψη στο σημείο αυτό, να μην αναφερθεί ακόμη μία σημαντική προσπάθεια εννοιολόγησης της πολιτικής επανανπλαισίωσης της Κοινωνικής Εργασίας στη χώρα, μέσω ενός πρωτοεμφανιζόμενου κινήματος.

Πιο συγκεκριμένα, την περίοδο εκλογής του Προέδρου Μπολσονάρου, δημιουργείται στο μέσο κοινωνικής δικτύωσης «Facebook», ένα ρεύμα, το οποίο αν και αρχικά αυτοαποκαλέστηκε «Κομμουνιστική Αντεπανάσταση» (*Contrarrevolução Comunista*), πολύ σύντομα μετονομάστηκε στην λιγότερο “επιθετική”, «Ελευθεριακή Κοινωνική Εργασία» [ελεύθερη μετάφραση του συγγραφέα] (*Serviço Social Libertário - SSL*) (Silveira, 2019).

Ο τομέας αυτός, εσωκλείει φοιτήτριες/ητές και επαγγελματίες Κοινωνικές/ούς Λειτουργούς, οι οποίες/οι μοιράζονται από κοινού την αμφισβήτηση για την επικράτηση των μαρξιστικών οδηγιών, που ορίζουν τις πρακτικές παρέμβασης των λειτουργών και επικρίνουν τον μαρξισμό ως αναποτελεσματική θεωρία με πολλά λάθη στην υλοποίησή της, ενώ προσθέτουν, πως οποιαδήποτε απόπειρα στον κόσμο, επιβολής του κομμουνιστικού συστήματος, επέφερε την ολοκληρωτική εξαθλίωση και την καταπάτηση των ατομικών ελευθεριών, μέσω σκληρών δικτατοριών (Serviço Social Libertário, 2016). Επιπλέον, αντιστέκονται στις χειραφετητικές πολιτικές που επιλέγει ο κλάδος για να παρέμβει στις κοινωνικές ανισότητες που διατρέχουν τον πληθυσμό και υποστηρίζουν τις «*laissez-faire*» καπιταλιστικές πρακτικές που επιβάλουν την απληστία και την εκμετάλλευση (Oliveira, 2020).

Κύριος στόχος της νέας αυτής προέκτασης της Κοινωνικής Εργασίας είναι, να διοχετευθούν οι φιλελεύθερες ιδέες στο εσωτερικό σκέλος του επαγγέλματος και να προταθούν αποτελεσματικότερες μέθοδοι επίλυσης των κοινωνικών ζητημάτων, επικρίνοντας ταυτόχρονα την αναποτελεσματικότητα του «δικτατορικού προλεταριάτου» και τον ουτοπικό οπισθοδρομισμό της κομμουνιστικής πραγματικότητας, τα οποία παρουσιάζονται επιζήμια για την κρατική πορεία και εκτρέπουν την κυβέρνηση από την εκτέλεση βασικών πρακτικών, όπως η ασφάλεια και η προστασία των πολιτών (Serviço Social Libertário, 2016).

Ακόμη, μέσα σε ένα συνονθύλευμα της αριστερής επικράτησης εντός του τομέα και της μυθοπλασίας για «πολιτιστικό μαρξισμό», το κίνημα αυτό επιτίθεται στις αριστερές συλλογικότητες και τις δημοκρατικές παρατάξεις. Επίσης, ασκεί δριμεία κριτική στο Νόμο «Κινήτρων για τον Πολιτισμό» (*Lei de Incentivo à Cultura*), ο οποίος, όπως πληροφορεί η ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια «*Wikipedia*», στο ιστολόγιο https://en.wikipedia.org/wiki/S%C3%A9rgio_Paulo_Rouanet, δημιουργήθηκε από τον τότε Υπουργό Πολιτισμού, Σέρζιο Πάολο Ρουανέτ (*Sérgio Paulo Rouanet*) και επέβαλε

επιπρόσθετη φορολογία στις μεγάλες επιχειρήσεις και την άρχουσα κοινωνική τάξη, προκειμένου να χρηματοδοτούνται οι πολιτιστικές εκδηλώσεις στη χώρα. Η Ελευθεριακή Κοινωνική Εργασία λοιπόν, κατηγόρησε το σχετικό Νόμο, για έμμεση εισαγωγή κομμουνιστικών αντιλήψεων στον πληθυσμό (Silveira, 2019).

Βασικός εκφραστής του τμήματος αυτού της Κοινωνικής Εργασίας και υποστηρικτής της «Νέας Δεξιάς», είναι ο Κοινωνικός Λειτουργός και καθηγητής πανεπιστημίου, Έντσον Μάρκες ντζί Ολιβέϊρα (*Edson Marques de Oliveira*), ο οποίος ως σημαντική προσωπικότητα του κλάδου, έχει τη δυνατότητα να ασκεί ανοιχτά κριτική στη βάση του επαγγέλματος και να αμφισβητεί τις τρέχουσες μεθόδους. Ο συντηρητικός διανοούμενος, εξέδωσε ένα έγγραφο που εμπεριείχε τις 23 διατριβές του σχετικά με την τοποθέτησή του υπέρ του επαναπροσδιορισμού της βραζιλιάνικης Κοινωνικής Εργασίας και την επιτακτική ανάγκη για αλλαγή ταυτότητας και πρακτικών παρέμβασης στο επάγγελμα (Oliveira, 2020; Silveira, 2019).

Από την αρχή του, το κείμενο τοποθετεί την πρότασή του για την κατεύθυνση που θα πρέπει να ακολουθήσει το κίνημα της «Νέας Δεξιάς» για την αναμόρφωση του επαγγέλματος. Υποστηρίζει, πως ο τομέας έχει ανάγκη από “ανανέωση” και πως ο καιρός για να συμβεί αυτό είχε φτάσει, ενώ παράλληλα αμφισβητεί την αποτελεσματικότητα του τομέα στα τρέχοντα ζητήματα, παρουσιάζοντάς την ως απόδειξη του θεωρητισμού που περιβάλλει τον κλάδο (Silveira, 2019).

Επίσης, αντιτίθεται ανοιχτά στον κομμουνισμό και τις μαρξιστικές ιδέες που πρεσβεύει, προτείνοντας τον τερματισμό όλων των αντιδραστικών παρεμβάσεων και των αγώνων για διεκδικήσεις του τομέα. Ταυτόχρονα, προωθεί την επιστροφή της ηγεμονικής κουλτούρας του παρελθόντος στο επάγγελμα και ζητά την αποποινικοποίηση του συντηρητισμού στην Κοινωνική Εργασία, προβάλλοντάς την ως σημαντική προϋπόθεση για το άνοιγμα διόδου επαγγελματικής συζήτησης, σε εθνικό επίπεδο (Netto, 2005).

Ακόμη, ο καθηγητής Marques καταθέτει στις διατριβές του, πως ο επαναπροσδιορισμός του επαγγέλματος το επαναφέρει στην ανθρωπο-κοινωνική του διάσταση, την οποία είχε απωλέσει με τις μάχες των Κοινωνικών Λειτουργών για τον εκσυγχρονισμό του, που είχαν ξεκινήσει πριν λίγες δεκαετίες και που είχαν πλέον προσδώσει έναν πολιτικο-αγωνιστικό χαρακτήρα στον τομέα. Ισχυρίζεται λοιπόν, πως επιδιώκει να διασώσει τη χαμένη ταυτότητα του επαγγέλματος, η οποία έχει αναμιχθεί

και αλλοιωθεί με τις ιδεολογίες και δράσεις των συνδικάτων και των μαχητικών οργανώσεων (Silveira, 2019).

Πάλι, ο υποστηρικτής του κινήματος της Ελευθεριακής Κοινωνικής Εργασίας, σχετικά με τον τομέα της απασχόλησης, αποκάλυψε πως το επάγγελμα πρέπει να εναρμονιστεί με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, δηλώνοντας ουσιαστικά πως οι καπιταλιστικές πολιτικές που στοχεύουν στη διαμόρφωση του εργασιακού πλαισίου, ώστε να υπακούει στις ιμπεριαλιστικές οδηγίες, θα κατευθύνουν την εξέλιξη και ανάπτυξη του κλάδου (Silveira, 2019).

Επιπρόσθετα, ο Marques εισηγείται τον επαναπροσανατολισμό την Κοινωνικής Εργασίας προς το άτομο, αποσκοπώντας με τον τρόπο αυτό στην αποστροφή της επαγγελματικής προσοχής από την έκφραση των κοινωνικών ζητημάτων και την επιστροφή του τομέα στη «αυτοβοήθεια» της/του ωφελούμενης/ου, με μεθόδους ΚΕΑ – ΚΕΟ – ΚΕΚ, οι οποίες αναπτύχθηκαν τον προηγούμενο αιώνα.

Βέβαια, όπως συναντάται πολύ συχνά στα φασιστικά καθεστώτα, έτσι και στο έγγραφο αυτό των 23 διατριβών για την αναμόρφωση του επαγγέλματος, επιχειρείται η αδιάρρηκτη σύνδεση μεταξύ θρησκείας και κράτους. Πιο συγκεκριμένα, ο δημιουργός του εγγράφου επιδιώκει να προσηλυτίσει το ίδιο κοινό που εξέλεξε τον ακροδεξιό Μπολσονάρου για Πρόεδρο της Βραζιλίας και παρερμηνεύοντας εδάφια της Βίβλου στη διατριβή του, προωθεί τη δημιουργία κλίματος εναντίωσης σε κάθε συλλογικότητα που υποστηρίζει και μάχεται για τις ανισότητες που αντιμετωπίζουν οι μειονοτικές πληθυσμιακές ομάδες, όπως τα έγχρωμα άτομα, οι γυναίκες, τα μέλη της LGBTQI κοινότητας κ.ά. Εξάλλου, προτρέπει τις/τους Κοινωνικές/ούς Λειτουργούς να ενδυναμωθούν πνευματικά από τις γραφές της θρησκείας, ώστε να μπορέσουν να αντιληφθούν πιο καθαρά τα θρησκευτικά φαινόμενα και με τη βοήθεια του νέου ρεύματος της Ελευθεριακής Κοινωνικής Εργασίας, να τα μελετήσουν ως κοινωνική κατηγορία (Silveira, 2019).

Συμπερασματικά, στην κίνηση πολιτικής επαναπλαισίωσης του επαγγέλματος, ο καθηγητής Marques, παρόλο που ισχυρίζεται πως οι 23 διατριβές του σχετικά με την αναγκαία νοηματοδότηση του κλάδου, δεν έχουν χαρακτήρα αντιμαρξιστικό και ηγεμονική διάθεση, ωστόσο, είναι φανερό πως γίνεται μία επίκληση του συντηρητικού μοντέλου της Κοινωνικής Εργασίας, στο οποίο εκχύνονται θρησκευτικές ιδεολογίες και ενισχύουν την καθοδηγούμενη τάση για κριτική της σύγχρονης έκφρασης του τομέα, από

«αντιδημοκρατικούς και μισαλλόδοξους επαγγελματίες», υποδεικνύοντας την στροφή του επαγγέλματος προς τα «δεξιά», ως απαραίτητη λύση (Silveira, 2019).

Κεφάλαιο 5. Η Κοινωνική Εργασία στη Βραζιλία Σήμερα - Επίκαιρα Περιθώρια Δράσεων

Η ακροδεξιά αντιδημοκρατική διακυβέρνηση του Προέδρου Ζαΐχ Μπολσονάρου, δεν μπόρεσε να αντισταθεί στις κοινωνικές πιέσεις που αμφισβητούσαν την καταπιεστική πολιτική του και οδήγησαν στην πτώση του στις εθνικές εκλογές τον Οκτώβριο του 2022 και την επανεκλογή του προερχόμενου από τις βάσεις της εργατικής τάξης, Προέδρου Lula.

Η βραζιλιάνικη Κοινωνική Εργασία, άμεσα συνδεδεμένη με το πολιτικό σκηνικό της χώρας και χωρίς να σταματήσει να μάχεται για τη διατήρηση των ατομικών δικαιωμάτων και τις χειραφετητικές πολιτικές, απελευθερώνεται για άλλη μια φορά από τις καταπιεστικές φασιστικές οδηγίες και νομιμοποιείται εκ νέου, σε ένα δημοκρατικό και αναπτυξιακό πλαίσιο.

Σήμερα, το επάγγελμα δηλώνει την ευθυγράμμισή του με τις ριζοσπαστικές πρακτικές που είναι βασισμένες στις μαρξιστικές ιδέες και προβάλλει την κριτική του διάθεση στις κοινωνικές πολιτικές που συντηρούν την καταπίεση και την υποδούλωση του λαού. Ακόμη, χρησιμοποιεί όλα τα εκπαιδευτικά εργαλεία ώστε να διοχετεύει τις απαιτούμενες γνώσεις στην κοινότητα, για να μπορεί να αναγνωρίζει τα μακροχρόνια κόστη των αντιλαϊκών πολιτικών και την επισφάλεια που διαβρώνει τα δικαιώματά τους. Έτσι, η υπεράσπιση αυτών των αξιών, αποτελεί για κάθε επαγγελματία, ένα ευρύ πεδίο αγώνων και αντιστάσεων στην προσπάθεια καταπάτησής τους και ταυτόχρονα, μαχητική παρέμβαση για τη διατήρηση της δημοκρατίας, την πρόοδο της κοινωνίας και το σεβασμό στα άτομα. Βέβαια, στη μάχη αυτή, πραγματοποιείται γενικό λαϊκό κάλεσμα προστασίας της εργατικής τάξης και δραστηρικής αντίστασης σε κάθε προσπάθεια καπιταλιστικής επικράτησης. Με αφετηρία τα παραπάνω, η επίκαιρη Κοινωνική Εργασία στη χώρα, θέτει τα ανθρώπινα δικαιώματα στο επίκεντρο και σε συνεργασία με τις/τους ωφελούμενες/ους, δραστηριοποιείται μαζικά, για την προάσπισή τους (McPherson, 2017).

Στη νέα, δημοκρατική επαναπλαισίωση που επιδέχεται ο κλάδος, έχει συσπειρωθεί ένας μεγάλος αριθμός Κοινωνικών Λειτουργών που εργάζονται για μια

σύγχρονη νοηματοδότηση του επαγγέλματος. Αναλυτικότερα, σύμφωνα με το στατιστικά δεδομένα του CFESS, στη Βραζιλία μόνο λειτουργούν περισσότεροι από 177.000 ενεργοί επαγγελματίες, ενώ σε ολόκληρη τη Λατινική Αμερική η «Διεθνής Ομοσπονδία Κοινωνικών Λειτουργών» (*International Federation of Social Workers - IFSW*) υπολογίζει περίπου 200.000 εργαζόμενες/ους στον τομέα, όταν σε ολόκληρη την Ευρώπη ο αντίστοιχος αριθμός δεν ξεπερνά τις/τους 170.000, διαμοιρασμένες/ους σε 27 χώρες. Αξίζει να σημειωθεί πως μόνο στις ανάγκες του πεδίου της κοινωνικής πρόνοιας στη χώρα, απασχολούνται περίπου 40.000 Κοινωνικές/οί Λειτουργοί, σε περισσότερους από 5.750 δήμους (Iamamoto, 2017).

Στην παρούσα πραγματικότητα, ο κλάδος βρίσκει απήχηση σε διάφορες εκδοχές του κοινωνικού συστήματος. Δηλαδή, οι επαγγελματίες θα συναντηθούν στον τομέα της εκπαίδευσης, της αναψυχής, της στέγασης, της δικαιοσύνης, της υγείας, της κοινωνικής ασφάλισης κ.ά. Εκεί, η/ο εργαζόμενη/ος της ειδικότητας, λειτουργεί παρεμβατικά στις εργασιακές κοινωνικές σχέσεις των ατόμων και με κοινωνικο-εκπαιδευτικές μεθόδους, προσφέρει τις υπηρεσίες της/του (Silva & Moreira, 2017). Σημαντική λοιπόν, παρουσιάζεται η ταξική ποικιλομορφία που έχει αποκτήσει η Κοινωνική Εργασία και έχει ως αποτέλεσμα, την μείωση των κοινωνικών αποστάσεων μεταξύ χρηστών και εργαζομένων, που χαρακτήριζαν στο παρελθόν το επάγγελμα. Επομένως, το περιβάλλον είναι πλέον ευνοϊκό και οι επαγγελματίες, με περισσότερη εμπειρία, ταυτίζονται πιο ρεαλιστικά, με τις αντιξοότητες της ταξικής πραγματικότητας (Iamamoto, 2017).

Από τα παραπάνω, γίνεται εύκολα αντιληπτό πως το προφίλ της/του Κοινωνικής/ού Λειτουργού στη Βραζιλία, έχει σχηματιστεί μέσα από τις εμπειρίες χιλιάδων επαγγελματιών, κατά τα τη διάρκεια περίπου ενός αιώνα. Σήμερα, η/ο επαγγελματίας ανασχηματίζει τις πρακτικές της/του, ερχόμενος σε συμμόρφωση με τις υπάρχουσες κοινωνικές ανάγκες και τις αντιφάσεις των εκφάνσεων καπιταλιστικής παρουσίας, που συνεχίζουν ακόμα να υφίστανται, στο δημόσιο βίο. Επίσης, δίνει μεγαλύτερη επικέντρωση στον αγώνα της εργατικής τάξης για επιβίωση και παρέχει μια ασπίδα προστασίας στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες του τόπου. Αξιοποιεί δηλαδή για δράση, όλους τους χώρους που ανακύπτουν κοινωνικά ζητήματα, ακολουθώντας τη ροή του παρόντος κοινωνικού έργου (Ribeiro, n.d.). Παρουσιάζεται έτσι, η πρόκληση στην/στον επαγγελματία, να επιλέξει τις κατάλληλες στρατηγικές, να αναζητήσει, να βρει πόρους και να αξιοποιήσει τις αποκτηθείσες γνώσεις της/του, προς όφελος των χρηστών

των υπηρεσιών της/του (Vale & Nascimento, 2018). Όταν ξεπερνάει την πρόκληση αυτή, έχει καταφέρει να εκπαιδεύσει τα κοινωνικά υποκείμενα στη δυνατότητα πρόσβασης στα δικαιώματά τους και στον τρόπο χρήσης των απαιτούμενων μέσων για τη σωστή άσκησή τους, μεταμορφώνοντάς τους σε ενδυναμωμένους πολίτες διάφορων κοινωνικών τμημάτων, που ζητούν να ακουστούν στο δημόσιο διάλογο, υπερασπιζόμενοι τις αξίες τους (Iamamoto, 2017).

Εκτός από αυτά, στο σύγχρονο έργο η Κοινωνική Εργασία εμφανίζει ισχυρή ακαδημαϊκή πλαισίωση και δομημένη επαγγελματική αντιπροσώπευση, από σταθερές οντότητες που δραστηριοποιούνται σε ολόκληρη τη χώρα. Ειδικότερα, εκπροσωπείται ομοσπονδιακά από ένα *CFESS*, ενώ παράλληλα καλύπτεται πολιτειακά από 26 *CRESS*, τα οποία μεριμνούν για την τυποποίηση των επαγγελματικών πρακτικών και τη σωστή χρήση τους. Η ελευθερία της δημοκρατίας στη χώρα επιτρέπει στον κλάδο να αναζητά τη διαρκή ακαδημαϊκή του ανάπτυξη μέσω της «Βραζιλιάνικης Ένωσης για τη Διδασκαλία και την Έρευνα στην Κοινωνική Εργασία» (*Associação Brasileira de Ensino e Pesquisa em Serviço Social - ABEPSS*), ένα θεσμικό όργανο δηλαδή, που φροντίζει για την κατάρτιση των προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών που ακολουθούν οι φοιτήτριες/τητές του τομέα, εντάσσοντας την έρευνα και τις ακαδημαϊκές μελέτες ως κύρια συστατικά, για την επιστημονική ανάπτυξη του κλάδου. Συμπληρωματικά, το ABEPSS σε συνεργασία με το «Κέντρο Τεκμηρίωσης και Έρευνας Κοινωνικών Πολιτικών και Κοινωνικής Εργασίας» (*Centro de Documentação e Pesquisa em Políticas Sociais e Serviço Social – CEDEPSS*), προτείνουν νέα προπτυχιακά προγράμματα σπουδών, μελετημένα και εγκεκριμένα από το κράτος. Επιπλέον, για πρώτη φορά θεσμοθετείται το «Εθνικό Στέλεχος Φοιτητών Κοινωνικής Εργασίας» (*Executiva Nacional dos Estudantes de Serviço Social - ENESSO*), το οποίο θέτει ως στόχο την πλήρη πολιτικο-επαγγελματική εξέλιξη των φοιτητριών/τητών. Εκτός από αυτά, ο κλάδος στη Βραζιλία ενισχύεται σημαντικά στο εκπαιδευτικό του πεδίο και στην παρούσα περίοδο αριθμεί σε εθνική κλίμακα, περισσότερα από 570 προπτυχιακά μαθήματα, με περίπου 520 από αυτά να είναι ιδιωτικά. Επιπρόσθετα, το επάγγελμα πλαισιώνεται από περίπου 55 μεταπτυχιακά μαθήματα εκ των οποίων σχεδόν τα 20 φθάνουν το ανώτατο διδακτορικό επίπεδο. Όλα αυτά, έχουν ως αποτέλεσμα ο τομέας να έχει αποκτήσει θεσμική αναγνώριση ανάμεσα στις Κοινωνικές Επιστήμες και ένα σπουδαίο σύνολο ερευνητριών/τών Κοινωνικών Λειτουργών, να έχει βοηθήσει στην εξειδίκευση του επαγγέλματος (Iamamoto, 2017).

Ωστόσο, οι καπιταλιστικές σκιές του παρελθόντος, συνεχίζουν να σκεπάζουν το ακαδημαϊκό σύστημα διδασκαλίας. Πιο συγκεκριμένα, οι ρυθμίσεις για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, σε υπερβολικά μεγάλο αριθμό προπτυχιακών και μεταπτυχιακών μαθημάτων, οδήγησε στη μείωση πλήρωσης θέσεων στα πανεπιστήμια, φωτίζοντας το φαινόμενο της συστηματικής εμπορευματοποίησης της εκπαίδευσης. Στην κατάσταση αυτή, η πανεπιστημιακή επιμόρφωση αποδομεί τον χαρακτήρα της και από δωρεάν παρεχόμενο αγαθό και κοινωνικό δικαίωμα, μεταβάλλεται σε εμπορεύσιμο προϊόν το οποίο ορίζεται από τις απαιτήσεις της αγοράς και κινείται σύμφωνα με τους όρους της αυξημένης παραγωγικότητας και του συνεχούς ανταγωνισμού που οδηγούν τελικά στην ακόρεστη επιθυμία για επικερδή αποτελέσματα. Η έκθεση των παραπάνω προβλημάτων καθιστά φανερή την πολλαπλότητα των επιπτώσεων στον τρόπο με τον οποίο εκτελείται η πρακτική στο επάγγελμα, καθώς επίσης και στην αρνητική μισθολογική διακύμανση που μπορεί να κατευθύνει τον κλάδο σε καθεστώς εργασιακής ανασφάλειας (Hahn, 2011).

Παρόλα αυτά, το ακαδημαϊκό πεδίο διαφαίνεται ευνοϊκό λόγω των οικονομικών, θεσμικών, οργανωτικών κ.ά. συνθηκών που παρουσιάζουν βελτίωση και μεταβάλλουν θετικά τις ποιοτικές και ποσοτικές έρευνες στον κλάδο. Ειδικότερα, ανακοινώνονται πιο αυστηροποιημένα προγράμματα μεταπτυχιακών και διδακτορικών σπουδών. Ακόμη, ο τομέας συμμετέχει και αναγνωρίζεται από θεσμικούς οργανισμούς, αρμόδιους για τη χρηματοδότηση επιστημονικών ερευνών. Επίσης, τα πανεπιστημιακά ιδρύματα εξοπλίζονται με σύγχρονα κέντρα ερευνών, που βοηθούν στην περαιτέρω εδραίωση του επαγγέλματος στην επιστημονική σκηνή (Pereira, 2005).

Ο πολιτικός επαναπροσανατολισμός της Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία, επιχειρείται με σταθερούς ρυθμούς ύστερα από την ακροδεξιά νοσηματοδότηση που προσπάθησε η προηγούμενη κυβέρνηση να επιβάλει στα έργα του τομέα. Πράγματι, οι επαγγελματίες κάνουν χρήση των πρακτικών που κατέχουν επεμβαίνοντας σε διαφορετικά πεδία δράσης, με απώτερο σκοπό να προσφέρουν λύσεις στις μοναδικές απαιτήσεις που παρουσιάζονται. Έτσι, η/ο ωφελούμενη/ος εξυπηρετείται ώστε να ενδυναμωθεί και να επανακτήσει την αυτονομία της/του, με στόχο να επιστρέψει στην κοινωνική αρένα και να διαπραγματευτεί ξανά τις κοινωνικές και θεσμικές της/του σχέσεις. Σαν ισχυρή οντότητα πλέον, διεκδικεί την πολιτική της/του παρέμβαση σε

θεσμικές υποθέσεις, σε κινήματα και συλλογικότητες, σε υπηρεσίες κ.ά. (Miotto & Lima, 2009).

Χρειάζεται επίσης να επισημανθεί, πως για τις/τους Βραζιλιάνες/ους Κοινωνικές/ούς Λειτουργούς, η επαναπλαισίωση του επαγγέλματος, νοηματοδοτείται μέσα από τις λέξεις και τη φρασεολογία που χρησιμοποιούν οι επαγγελματίες, στις δράσεις τους. Ακριβέστερα, ενώ οι επαγγελματίες των Η.Π.Α. αναφέρονται λέγοντας πως ο τομέας «υποστηρίζει» τα μειονεκτούντα άτομα, οι συνάδελφοί τους στην Βραζιλία, τονίζουν πως «πολεμά» για τις ομάδες αυτές. Πράγματι, παρόλο που η υποστήριξη είναι ουσιαστική και βοηθάει όσες/ους την έχουν ανάγκη, εντούτοις, δεν αποτελεί “μάχιμη” πρακτική. Δεν είναι δράση δηλαδή, κατά την οποία η/ο επαγγελματίας θα σταθεί εμπόδιο ανάμεσα στην καταπιεστική πολιτική και την/τον εξυπηρετούμενη/ο. Οι επαγγελματίες της Λατινικής Αμερικής, γνωρίζουν πως το πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αποτελεί μια αγωνιστική παλαίστρα στην κοινωνία, καθώς τα δικαιώματα αυτά, συσχετίζονται άμεσα με την πολιτική εξουσία και οποιαδήποτε απαίτηση για διεκδίκηση ή/και άσκηση αυτών, δημιουργεί δομικές εντάσεις στους κόλπους της θεσμικής κοινωνίας. Πράγματι, μολονότι η πλειονότητα των Κοινωνικών Λειτουργών απασχολείται από το κράτος, παρόλα αυτά, η άσκηση του επαγγέλματος, τις/τους φέρνει συχνά αντιμέτωπες/ους με αυτό. Επιπλέον, τονίζουν πως η συνηγορία για πρόσβαση στα αγαθά και τις κοινωνικές υπηρεσίες του κράτους, αποτελεί μία πρώτη είσοδο στην απόκτηση των κοινωνικών δικαιωμάτων του ατόμου, το οποίο συλλέγει με τον τρόπο αυτό, όλα τα εχέγγυα για να διεκδικήσει και να κατακτήσει την πλήρη πρόσβασή του στα πολιτικά του δικαιώματα και την άσκηση αυτών. Η καθηγήτρια Yazbek (2016), δηλώνει χαρακτηριστικά πως, *«Η Κοινωνική Εργασία, είναι πολιτική δράση. Δεν είναι βοήθεια»* (McPherson, 2017). Με δεδομένα τα παραπάνω, γίνεται φανερό πως η άσκηση του επαγγέλματος, ασκεί πολιτικές πιέσεις στους θεσμούς.

Οι Βραζιλιάνες/οι επαγγελματίες αυτοπροσδιορίζονται ως «μέρη της εργατικής τάξης», καταρρίπτοντας τις ταξικές διαφορές με τις/τους εξυπηρετούμενες/ους, με τις/τους οποίες/ους πλέον ταυτίζονται και σαν σύνολο τάσσονται μαζί στον λαϊκό αγώνα για διεκδικήσεις και κριτική αντίσταση. Έτσι, οι μάχες που δίνουν στο πολιτικό πεδίο, αφορούν στην διεκδίκηση και προστασία, όχι μόνο των ωφελούμενων, αλλά και των δικών τους δικαιωμάτων, καθώς αυτά είναι εγγενή και ανήκουν σε όλους τους πολίτες της χώρας (Yazbek, 2016).

Για τους επαγγελματίες της Βραζιλίας, η χρήση της γλώσσας μπορεί να επηρεάσει δυσμενώς τα ανθρώπινα δικαιώματα του ατόμου και να προωθήσει τη διάκριση, αν χρησιμοποιηθεί ιεραρχικά ή με την πρόθεση του στιγματισμού. Για το λόγο αυτό, γίνεται η προσπάθεια αποφυγής της “ετικετοποίησης” κατά την εκτέλεση του επαγγέλματος. Για παράδειγμα, οι ωφελούμενες/οι που αναζητούν τις υπηρεσίες των λειτουργών, αποκαλούνται ως «*χρήστες υπηρεσιών*» ή «*συμμετέχουσες/οντες*», ενώ στις περιπτώσεις «*ανήλικων παραπτωματιών*», την ίδια στιγμή που οι Κοινωνικές/οί Λειτουργοί στις Η.Π.Α., τους ονομάζουν ως «*ανήλικους παραβάτες*», οι Βραζιλιάνες/οι συνάδελφοί τους, τούς αποκαλούν «*ανήλικους σε σύγκρουση με το νόμο*». Επιπλέον, τα άτομα που κρατούνται σε σωφρονιστικά ιδρύματα, αποκαλούνται ως «*άτομα σε κατάσταση εγκλεισμού*» και στις περιπτώσεις οικογενειακής βίας, οι γυναίκες θύματα ονομάζονται «*γυναίκες που βιώνουν βία στο σπίτι*». Αβίαστα λοιπόν, συνεπάγεται το συμπέρασμα πως οι λέξεις και εκφράσεις που επιλέγουν οι Κοινωνικές/οί Λειτουργοί της χώρας, προσδίδει μια χρονικότητα, δηλώνοντας δηλαδή, πως ο χρόνος έχει ροή και ότι όλοι οι άνθρωποι, μπορεί κάποια περίοδο να βρεθούν σε μία στιγμή αδυναμίας, η οποία ωστόσο μπορεί να αποτελέσει και παρελθόν, με τη σωστή ενίσχυση και συνηγορία. Αξίζει να σημειωθεί και η περίπτωση των «*φαβελών*», όπου κάτοικοι σε γειτονιές της χώρας, αντιδρώντας στην έντονη αρνητική εικόνα με ναρκωτικά και αυξημένη εγκληματικότητα, που μεταδιδόταν από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ένωσαν να προσβάλλονται και απαίτησαν για τις γειτονιές τους, την αντικατάσταση της ονομασίας «*φαβέλα*» (*favela*), από την ονομασία «*κοινότητα*» (*comunidade*), θέλοντας να δηλώσουν πως ακόμα και στα σημεία εκείνα που υπάρχουν κοινωνικές δυσλειτουργίες, ζουν και διαβιούν οικογένειες που εξελίσσονται και ευημερούν. Οι Κοινωνικές/οί Λειτουργοί της χώρας, συμμορφώθηκαν με την απαίτηση αυτή και σήμερα χρησιμοποιούν περισσότερο αποδεκτούς όρους.

Από τα παραπάνω, εύκολα εξάγεται το συμπέρασμα πως οι επαγγελματίες της χώρας, δρουν με γνώμονα την ανάπτυξη της δημοκρατίας και επιδιώκουν με κάθε τρόπο, οι ενέργειές τους να περικλείονται από σεβασμό προς τους εξυπηρετούμενους. Επιπλέον, σε ένα πλαίσιο δημοκρατίας προάγουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και βλέπουν κάθε μέλος της κοινωνίας με αξιοπρέπεια (McPherson, 2017).

Αναντίρρητα, η σύγχρονη Κοινωνική Εργασία στη Βραζιλία αναδιαμορφωμένη πολιτικά ύστερα από την επικράτηση και έπειτα μη επανεκλογή της ακροδεξιάς

κυβέρνησης Μπολσονάρου, έχει σημειώσει πολλές επιτυχίες εσωτερικής ανάπτυξης και εξέλιξης του επαγγέλματος, δημιουργώντας τις καλύτερες δυνατές συνθήκες για τους επαγγελματίες να παρεμβαίνουν και να αγωνίζονται για την επίλυση όλων των κοινωνικών ζητημάτων που απασχολούν τις ευάλωτες κυρίως, πληθυσμιακές ομάδες.

Ωστόσο, δεν είναι λίγα τα προβλήματα που εξακολουθούν να υφίστανται στον κλάδο και να δυσχεραίνουν την εκτέλεση των πρακτικών από τις/τους Κοινωνικές/ούς Λειτουργούς. Αναλυτικότερα, πραγματοποιούνται αδιαφανείς προσλήψεις χωρίς τη δημοσίευση αγγελιών, με αποτέλεσμα οι επαγγελματίες συνήθως έναντι ελαφρώς υψηλότερης αμοιβής, να εργάζονται χωρίς τη σύναψη νόμιμων συμβάσεων εργασίας και ως εκ τούτου να βρίσκονται συνεχώς σε μία επισφαλή κατάσταση απόλυσης, χωρίς τη δυνατότητα διεκδίκησης αποζημίωσης, αλλά ακόμη και δίχως την πολύ σημαντική ιατροφαρμακευτική ασφάλισή τους. Επίσης, αν και έχει θεσπιστεί η 30ωρη εργασία την εβδομάδα και παρόλο που τα συνδικαλιστικά όργανα αντιδρούν έντονα, εντούτοις, πολλοί εργοδότες με την υπονοούμενη απειλή της διακοπής σύμβασης εργασίας, αναγκάζουν τους επαγγελματίες να εργαστούν για πολύ περισσότερες ώρες. Ακόμη, γίνονται συχνά αναφορές στους ρυθμιστικούς φορείς του επαγγέλματος για τις ανθυγιεινές συνθήκες εργασίας που εκτελούν τα καθήκοντά τους οι Κοινωνικές/οί Λειτουργοί, ενώ ταυτόχρονα δεν εκλείπουν και οι καταγγελίες για κάθε είδους παρενόχληση στο πεδίο. Επιπλέον, πολλές εταιρείες μη συμμορφώμενες με το σχετικό νόμο που διευκρινίζει τις τεχνικές και δεοντολογικές προϋποθέσεις για την άσκηση των καθηκόντων της/του επαγγελματία, προσλαμβάνουν επιστημονικό προσωπικό άλλων κλάδων για την κάλυψη θέσεων με αντικείμενο Κοινωνικής/ού Λειτουργού, με αποτέλεσμα να εκτελούνται λανθασμένες και επικίνδυνες πρακτικές, ενώ παράλληλα, αυξάνονται και τα επίπεδα ανεργίας στον τομέα. Εκτός από αυτά, στους φορείς που παρέχουν χώρους στις/στους Κοινωνικές/ούς Λειτουργούς για να ασκήσουν τις πρακτικές τους, διακυβεύεται πολύ συχνά το δικαίωμα στο απόρρητο των ωφελούμενων καθώς οι χώροι αυτοί δεν διαθέτουν ερμάρια που ασφαλίζουν ώστε να φυλάσσονται μέσα οι προσωπικοί φάκελοι των χρηστών υπηρεσιών και επιπρόσθετα, οι αίθουσες που δεσμεύονται από τις/τους επαγγελματίες για τη διεξαγωγή των εμπιστευτικών συνεντεύξεων, χρησιμοποιούνται παράλληλα και από άλλο προσωπικό χωρίς έτσι να γίνεται σεβαστή από τη διεπιστημονική εργασία, η ατομικότητα του χρήστη. Βέβαια, άλλο ένα σημαντικό πρόβλημα που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι Κοινωνικές/οί

Λειτουργοί, είναι η έλλειψη βασικών μέσων, για την εκτέλεση των καθηκόντων τους. Συναντώνται δηλαδή, πολλές/οί επαγγελματίες, οι οποίες/οι δεν διαθέτουν στο χώρο εργασίας τους προσωπικό ηλεκτρονικό υπολογιστή και χρησιμοποιούν κοινόχρηστο με άλλες/ους επιστήμονες, ενώ όταν υπάρχει η/υ, πολλές φορές δεν διατίθεται πρόσβαση στο διαδίκτυο. Ταυτόχρονα δεν υφίσταται η παρουσία εκτυπωτή ή/και γραμμής τηλεφώνου. Αξίζει επιπλέον να αναφερθεί, πως ελάχιστοι είναι οι εργοδότες που παρέχουν στις/στους λειτουργούς όχημα ώστε να μεταβούν στις κατ' οίκον επισκέψεις ή να εκτελέσουν εξωτερικές εργασίες, με αποτέλεσμα να παρουσιάζεται σημαντική απώλεια χρόνου στην διεκπεραίωση των απαιτούμενων ενεργειών καθώς και ατομική οικονομική επιβάρυνση λόγω πληρωμής των καυσίμων και φθορές των οχημάτων. Όλα τα παραπάνω, ενισχύουν τη γνώμη των Βραζιλιάνων πολιτών πως παρ' όλους τους αγώνες που κέρδισε ο κλάδος για την θέσπιση των κοινωνικών δικαιωμάτων του πληθυσμού, σήμερα η αξία και η κοινωνική δύναμή τους περιορίζεται μόνο στην εγγραφή τους στο χαρτί. Δηλαδή, «δεν καταφέρουν να προχωρήσουν πέρα από αυτά και να υλοποιηθούν» («*não saem do papel*») (Iamamoto, 2017; McPherson, 2011).

Αναντίρρητα λοιπόν, μέσα από αγώνες και κριτικές αμφισβήτησης οι επαγγελματίες έχουν καταφέρει να θεσπιστούν σημαντικά δικαιώματα και να ξεκαθαριστούν πολλά αμφιλεγόμενα σημεία του κλάδου. Ειδικότερα, αποσυνδέθηκαν οι παρεμβάσεις της Κοινωνικής Εργασίας και η εικόνα του επαγγέλματος, με την έννοια της φιλανθρωπίας. Έπειτα, διεύρυναν την εργασιακή απασχόληση στο πεδίο των κοινωνικών πολιτικών, σε επίπεδο δημοτικό, πολιτειακό και ομοσπονδιακό. Ύστερα, κατάφεραν να αναπτύξουν τις αρμοδιότητές τους στις πολιτικές αυτές και έτσι εκτός από την απλή εκτέλεσή τους, αναλαμβάνουν πλέον να τις διαμορφώνουν καταθέτοντας προτάσεις, να αξιολογούν την αποτελεσματικότητά τους και να μεριμνούν για τη χρηματοδότησή τους. Μετά, πέτυχαν ισχυρή ακαδημαϊκή εκπαίδευση των μελών με την εδραίωση μεταπτυχιακών προγραμμάτων (MSc και PhD), μέσα από μαθήματα πάνω στους εξειδικευμένους τομείς της αγοράς και πάντα σύμφωνα με τις κατευθυντήριες οδηγίες του εθνικού προγράμματος σπουδών του ABEPSS. Ακολούθως, διεκδίκησαν ευπρεπείς συνθήκες εργασίας, θέσπιση με νόμο του 30ώρου εργασίας την εβδομάδα και το κατώτατο ύψος μισθού. Κατόπιν, ξεκίνησαν διάλογο που ξεκαθαρίζει τις ηθικές αξίες και τις αρχές, που διέπουν τον κλάδο και που οφείλουν να τηρούν καθημερινά όλες/όλοι οι επαγγελματίες. Ακόμα, δημιούργησαν τις μελέτες ικανότητας και επαγγελματικής

απόδοσης για τις/τους λειτουργούς, κυρίως μεταξύ άλλων, στους τομείς υγείας, εκπαίδευσης, αρωγής κ.ά. Έπειτα, οικοδόμησαν σημαντικές εθνικές οντότητες όπως τον ABEPSS, το CFESS και το ENESSO, για την ολιστική τους αντιπροσώπευση σε κάθε αντικείμενο που απασχολεί. Τέλος, επισφράγισαν τη δυνατότητα και το αναφαίρετο δικαίωμα να μπορούν τόσο εκείνες/οι όσο και οι υπόλοιπες καταπιεσμένες πληθυσμιακές ομάδες, να μάχονται, να αντιστέκονται και να διαμαρτύρονται ενάντια στις αντιλαϊκές πολιτικές, στις κοινωνικές ανισότητες και στις κάθε είδους διακρίσεις.

Κεφάλαιο 6. Συζήτηση – Συμπεράσματα – Προτάσεις

Η παρούσα πτυχιακή εργασία, πραγματεύεται την πολιτική επαναπλαισίωση της Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία και την πολύπλευρη εννοιολόγηση που αυτή λαμβάνει, σε ένα πεδίο επαναλαμβανόμενων κοινωνικο-πολιτικών διαφοροποιήσεων του κράτους και των θεσμών. Η εκτενής βιβλιογραφική ανασκόπηση που πραγματοποιήθηκε, συνετέλεσε στη συλλογή χρήσιμων δεδομένων τα οποία αρθρώθηκαν και ανέδειξαν τις απαντήσεις στα βιβλιογραφικά ερωτήματα που τέθηκαν στο εισαγωγικό μέρος αυτού του έργου.

Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο ερώτημα διερευνά τις πολιτικο-κοινωνικές μεταβολές που έχουν επηρεάσει την Κοινωνική Εργασία στη Βραζιλία. Πράγματι, από τα ευρήματα της εργασίας διαφαίνεται αρχικά η επιρροή της νεοεισερχόμενης μαρξιστικής κουλτούρας, η οποία ωστόσο διακόπηκε βίαια από μία μακρά περίοδο δικτατορικής στρατιωτικής Χούντας που μετά από περίπου 20 χρόνια απολυταρχικής διακυβέρνησης κατέρρευσε δίνοντας τα ηνία του κράτους σε δημοκρατικές παρατάξεις. Έπειτα, η χώρα επανήλθε σε “αριστερή” κατεύθυνση με την εκλογή του “Λούλα” ως Προέδρου του κράτους. Παρόλα αυτά, λανθασμένοι πολιτικοί χειρισμοί βοήθησαν να ανέβει στην εξουσία ο Μπολσονάρου, μία ακροδεξιά προσωπικότητα, νοσταλγός του πολιτικο-στρατιωτικού καθεστώτος και υποστηρικτής της ιμπεριαλιστικής ηγεμονίας, ο οποίος προειδοποίησε για τερματισμό της Κοινωνικής Εργασίας που δε θα συμπορευόταν με κυβερνητικές καπιταλιστικές πολιτικές. Ύστερα, την επανεκλογή του διέκοψε η επικράτηση του Προέδρου “Λούλα”, επιτρέποντας στο επάγγελμα να λάβει ξανά έναν σύγχρονο, δημοκρατικό και ενεργητικό χαρακτήρα που διατηρεί μέχρι και σήμερα.

Στη συνέχεια, το δεύτερο βιβλιογραφικό ερώτημα προσεγγίζει την εννοιολόγηση της εκάστοτε πολιτικής επαναπλαισίωσης του τομέα στη χώρα. Διαπιστώνεται λοιπόν, πως στην έναρξή της, η Κοινωνική Εργασία, εμφανίστηκε ως αντίδραση στην κυριαρχική

επικράτηση της καπιταλιστικής ιδεολογίας που μόνο με τη μαρξιστική αγωνιστική πολιτική θα κατάφερνε να αποκαταστήσει τις κοινωνικές ισορροπίες στον τόπο. Μετά, σε ένα αυστηρό πολιτικο-στρατιωτικό πλαίσιο, ο τομέας υπέστη πλήρη καταστολή ώστε να αποβληθούν οι κομμουνιστικές πεποιθήσεις που έδειχναν να τον ορίζουν, ενώ ταυτόχρονα το σώμα εργαλειοποιήθηκε ώστε η στρατιωτική Χούντα να εκμεταλλευτεί την επιρροή του στην διαμαρτυρούμενη, καταπιεσμένη εργατική τάξη. Παράλληλα, τα νέα πολιτικά δεδομένα ώθησαν τμήμα της βραζιλιάνικης Κοινωνικής Εργασίας, στην προσπάθεια σύγχρονης νοηματοδότησης του επαγγέλματος, απορρίπτοντας την παραδοσιακή μορφή του και τις μισαλόδοξες πρακτικές του. Ακολούθως, σε μια περίοδο ανασυγκρότησης του κλάδου με δημοκρατικές βάσεις και κυβερνήσεις προερχόμενες από την εργατική τάξη, ενδυναμώνεται ο τομέας, διεκδικεί την πλήρη αποκατάσταση των εργατικών λαϊκών στρωμάτων και μάχεται για την απομάκρυνση κάθε καπιταλιστικής ιδέας που βρίσκεται στο προσκήνιο του πολιτικού βίου. Έπειτα, γίνεται ξανά προσπάθεια να ασκηθεί ακροδεξιά πίεση στο λαό, με μοχλό τον κλάδο, στο ρόλο του διαβιβαστή αντιλαϊκών πολιτικών και αντικομμουνιστικών ιδεωδών. Τελικά, ο κύκλος επαναλαμβανόμενων εννοιολογήσεων, κλείνει με τη δημοκρατική επαναπλαισίωση του τομέα και την αναγέννηση μιας ισχυρής Κοινωνικής Εργασίας, αποτελούμενης από καταρτισμένες/ους τεχνικά και θεωρητικά, επαγγελματίες.

Μετά, το τρίτο ερώτημα θέτει τον προβληματισμό για τον τρόπο που αντιστάθηκαν οι Κοινωνικές/οί Λειτουργοί στις πιέσεις για αναμόρφωση του επαγγέλματος σύμφωνα με τις πολιτικές απαιτήσεις. Παρόλο που, όπως ειπώθηκε και στο έργο, το μεγαλύτερο μέρος των επαγγελματιών επέδειξε ουδέτερη στάση στις περιόδους καταπίεσης και ηγεμονικής διακυβέρνησης, εντούτοις, ένα τμήμα του κλάδου από πολύ νωρίς αμφισβήτησε τις παραδοσιακές μεθόδους της Κοινωνικής Εργασίας και άσκησε ριζοσπαστική κριτική στις βάσεις του επαγγέλματος. Αναζήτησε τη διασύνδεση με Κοινωνικές/ούς Λειτουργούς από την υπόλοιπη Λατινική Αμερική, οι οποίες/οι είχαν ξεκινήσει ήδη την αντίστασή τους στα αυταρχικά καθεστώτα και διοργάνωσε συνέδρια για να ανταλλάξει νέες ιδέες με συναδέλφους και εργαζόμενες/ους από άλλους τομείς στη χώρα και να επικοινωνήσει τις απόψεις για σύγχρονη και ριζοσπαστική Κοινωνική Εργασία. Εν τέλει, στην πρόσφατη απειλή του τομέα από τον Πρόεδρο Μπολσονάρου, φρόντισε να εξοπλιστούν οι επαγγελματίες με εμπειριστατωμένη ακαδημαϊκή γνώση

μέσω πανεπιστημιακών προγραμμάτων εκπαίδευσης, αυστηρών κριτηρίων και να προβάλλουν καθημερινή λαϊκή αντίσταση στις ιμπεριαλιστικές κοινωνικές πολιτικές.

Εκτός από αυτά, το τέταρτο βιβλιογραφικό ερώτημα σχολιάζει την πλαισίωση του επαγγέλματος και των λειτουργιών του στη χώρα, στη σημερινή πραγματικότητα. Είναι αλήθεια, πως σε μια προσπάθεια διαρκών επαναπροσανατολισμών της Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία, σήμερα ο τομέας έχει κερδίσει τη θέσπισή του με συνταγματικούς νόμους που θωρακίζουν όλες τις πτυχές του. Επίσης, έχει δημιουργήσει ισχυρά συλλογικά όργανα που διεκδικούν καθημερινά τα δικαιώματα των Κοινωνικών Λειτουργιών, εναντιώνονται και καταδικάζουν όλες τις εργασιακές παραβάσεις εις βάρος τους, ενώ μεριμνούν για την άρτια ακαδημαϊκή εκπαίδευση των φοιτητριών/τών του κλάδου, με συντονισμό των προγραμμάτων εκπαίδευσης σύμφωνα με τις κρατικές κατευθυντήριες γραμμές.

Συνοψίζοντας, από το πρώτο κεφάλαιο προκύπτουν ορισμένα γεωγραφικά δεδομένα της Βραζιλίας ώστε να γνωρίσει η/ο αναγνώστρια/της, το γεωγραφικό πλαίσιο της χώρας που απασχολεί το πτυχιακό έργο. Επίσης, παρουσιάζεται μικρός αριθμός δημογραφικών δεδομένων προκειμένου να αναδειχθεί ο πληθυσμός που απαρτίζει το σημείο αυτό της Λατινικής Αμερικής και για να φωτιστεί μέρος του μεγάλου συνόλου κοινωνικών ανισοτήτων τόσο μεταξύ φύλων όσο και μεταξύ φυλών, που τον διακατέχουν. Ωστόσο, γίνεται λόγος στα πλαίσια του “νεοαναπτυξισμού” για την προσπάθεια να καμφθούν οι αδικίες που παρουσιάζονται στον κοινωνικό ιστό και για την ομαλή ρύθμιση των κοινωνικών ανισοροπιών. Τέλος, γίνεται μία αρχική αναφορά στις/στους Κοινωνικές/ούς Λειτουργούς της χώρας και παραθέτονται ορισμένα αριθμητικά δεδομένα σχετικά με τη σύνθεσή τους εντός του επαγγέλματος.

Στη συνέχεια, το δεύτερο κεφάλαιο φωτίζει τους παράγοντες που οδήγησαν στην ίδρυση της 1^{ης} Σχολής Κοινωνικής Εργασίας στη χώρα και επεξηγεί την αρχική πολιτική πλαισίωση του επαγγέλματος, που θα άνοιγε έναν μακρύ δρόμο επαναπροσδιορισμών του τομέα κατά τη διάρκεια της ιστορικής πορείας του. Το παρόν κεφάλαιο διαιρείται σε μία σειρά τεσσάρων υποκεφαλαίων, τα οποία αναλύονται παρακάτω.

Αρχικά, στο πρώτο υποκεφάλαιο, περιγράφονται οι κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες που χαρακτηρίζουν τον τόπο εκείνη την περίοδο, οι οποίες σε συνδυασμό με ένα εσωτερικό κυρίως μεγάλο μεταναστευτικό – εργατικό ρεύμα προς τα εκβιομηχανισμένα αστικά κέντρα, αναζωπύρωσαν μαζικές λαϊκές αντιδράσεις που

διαμαρτύρονταν για την έκδηλη καταπάτηση των εργατικών τους δικαιωμάτων και των συνεχώς αυξανόμενων, κοινωνικών αδικιών. Οι νεοεισερχόμενες ανατρεπτικές μαρξιστικές ιδέες διαμόρφωσαν ένα αγωνιστικό πολιτικο-κοινωνικό πεδίο που ζητούσε κοινωνική ισότητα και ατομική αξιοπρέπεια.

Μετά, το δεύτερο υποκεφάλαιο προσεγγίζει τα δυσλειτουργικά παράγωγα των κοινωνικών συγκρούσεων. Ειδικότερα, η εργατική συσπείρωση μέσα από σωματεία και ομοσπονδιακά όργανα ασκεί πιέσεις στον κρατικό μηχανισμό που προσπαθεί με σπασμωδικές αντιδράσεις να κατευνάσει τα πνεύματα. Παράλληλα, η Καθολική Εκκλησία παρατηρεί τη γρήγορη απώλεια εδαφών της και την εκκοσμίκευση του κλήρου της που απομακρύνεται από τα θρησκευτικά ιδεώδη υπό το μανδύα των κομμουνιστικών αντιχριστιανικών θεωριών, απορρίπτοντάς την από ισχυρό ρυθμιστικό θεσμό του κράτους.

Ακολούθως, στο τρίτο υποκεφάλαιο τονίζεται η συσπείρωση Κράτους με την Καθολική Εκκλησία στην προσπάθειά τους να ανταποκριθούν στις συσσωρευμένες απαιτήσεις της εργατικής τάξης. Δημιουργείται λοιπόν το "CEAS", ένα Κέντρο που θα άνοιγε το δρόμο για τη μετέπειτα ίδρυση της πρώτης Σχολής Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία. Το εκπαιδευτικό αυτό ίδρυμα δίδασκε στους καθολικούς ιερείς φοιτητές του, τη διάδοση «καλών πρακτικών» και γρήγορα έπαυσε τις φιλανθρωπικές αγαθοεργίες των κυριών της ανώτερης αστικής τάξης που δρούσαν μέχρι τότε ακολουθώντας το ρεύμα του «νεοθωμισμού». Η παραγωγή καταρτισμένων επαγγελματιών φάνηκε να έχει μεγάλη απήχηση στον πληθυσμό και πολύ γρήγορα τα μέλη αξιοποιήθηκαν σε μεγάλο εύρος τομέων του κράτος, υλοποιώντας έτσι την απαίτηση για μείωση της ενεργείας και την παροχή νέων θέσεων εργασίας. Επίσης, πάρθηκαν μέτρα που υλοποιούσαν τις εργατικές διεκδικήσεις, ενώ η εκκλησία βοήθησε διατηρώντας έναν θεωρητικό ρόλο.

Έπειτα, το τέταρτο υποκεφάλαιο διατυπώνει την νοηματοδότηση της πολιτικής πλαισίωσης του τομέα στη Βραζιλία καθώς το Κράτος και η Καθολική Εκκλησία επιχειρήσαν στην πραγματικότητα να δημιουργήσουν Κοινωνικές/ούς Λειτουργούς που θα δρούσαν ως "πράκτορες" των ιμπεριαλιστικών εντολών με απώτερο σκοπό την εξάπλωση των καπιταλιστικών ιδεών και τη διατήρηση αύξησης των κεφαλαιακών κερδών. Η εργαλειοποίηση των επαγγελματιών, οι οποίες/οι εκτελούσαν αντιδεοντολογικές πρακτικές, ωφέλησε και το χριστιανικό Ίδρυμα καθώς παρουσιάζεται πλέον ως ο μοναδικός φορέας εκπαίδευσης των λειτουργών στη χώρα με αποτέλεσμα να

επανακτήσει τα χαμένα εδάφη της. Φωτίζεται λοιπόν, ο παραδοσιακός, συντηρητικός χαρακτήρας του επαγγέλματος.

Ύστερα, στο τρίτο κεφάλαιο, σχολιάζεται η έναρξη μίας νέας περιόδου για την Κοινωνική Εργασία στη Βραζιλία και ο ρόλος που θα διαδραματίσει στον επαναπροσδιορισμό του επαγγέλματος. Έτσι, και αυτό το σημείο του έργου χωρίζεται σε επιμέρους υποκεφάλαια που αναλύουν την τρέχουσα κατάσταση στον τομέα.

Ειδικότερα, το πρώτο υποκεφάλαιο εκθέτει τα νέα γεωπολιτικά δεδομένα όπως αυτά σχηματίστηκαν με τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και τη δημιουργία των δύο μπλοκ στον πλανήτη. Η ιμπεριαλιστική αμερικάνικη δύναμη βοήθησε στην άνοδο της στρατιωτικής Χούντας στη χώρα, με σαφείς οδηγίες για εξάλειψη του κομμουνισμού τόσο από τους εξωτερικούς εχθρούς όσο και από τους εσωτερικούς, δηλαδή κάθε οντότητα που θα παρουσίαζε αντίσταση στις αυταρχικές πολιτικές και αμφισβήτηση στο θεωρητικό πλάνο ανάπτυξης του τόπου.

Όντως, ο ανασχηματισμός του σώματος από το απολυταρχικό καθεστώς ξεκίνησε με έντονη καταστολή της αριστερής κοινότητας των Κοινωνικών Λειτουργών στον τόπο, πραγματοποιώντας παράνομες παρακολουθήσεις που θα οδηγούσαν γρήγορα σε δεκάδες συλλήψεις επαγγελματιών, πολιτικές φυλακίσεις, βασανιστήρια και τελικά, στην εξαφάνιση ορισμένων μελών, ως και σήμερα. Ακόμη, διέταξε τη διακοπή λειτουργίας κάθε κινήματος και συλλογικότητας ενώ ταυτόχρονα δημοσιεύτηκαν νέα αυστηρά διατάγματα, τα οποία, στοχεύοντας στον περιορισμό διακίνησης μαρξιστικών ιδεών, απαγόρευαν την κυκλοφορία του συνόλου σχεδόν των επιστημονικών περιοδικών που δημοσιεύονταν ή εισάγονταν στη χώρα. Από την άλλη πλευρά, μετέτρεψε τα όργανα του κλάδου σε αποσβεστήρες των κοινωνικών αντιδράσεων και εκμεταλλευόμενο την ευρεία αξιοποίησή τους από το κρατικό σύστημα, τους αναδιοργάνωσε, τοποθετώντας τους σε σημαντικές θέσεις του δημοσίου όπως σε επιτροπές προώθησης στεγαστικών προγραμμάτων όπου ανέλαβαν να κατηγοριοποιούν τις/τους ενδιαφερόμενες/ους ανάλογα τις οικονομικο-κοινωνικές τους δυνατότητες και σε ομάδες εξυγίανσης των περιφερειακών κοινοτήτων (φαβέλες).

Επιπρόσθετα, παρόλο που τα δύο μεγάλα συλλογικά όργανα του κλάδου, CFESS και CRESS στάθηκαν με ουδετερότητα υπέρ της στρατιωτικής Χούντας, εντούτοις, μια μικρή ομάδα ριζοσπαστικών Κοινωνικών Λειτουργών άρχισε να συσπειρώνεται, αναζητώντας διασύνδεση με άλλες/ους επαγγελματίες της χώρας, οι οποίες/οι

μοιράζονταν τις ίδιες ιδέες. Έτσι, διοργανώθηκαν σεμινάρια με σκοπό την ανταλλαγή απόψεων, χαράσσοντας με τον τρόπο αυτό τη γέννηση ενός πυρήνα αντίδρασης και αμφισβήτησης των κοινωνικών πολιτικών.

Στη συνέχεια, το δεύτερο υποκεφάλαιο σχετίζεται τη νοηματοδότηση μίας ριζοσπαστικής επαναπλαισίωσης του κλάδου, όπου η συσπείρωση της μειονότητας που αναφέρθηκε νωρίτερα, δημιουργεί το «Κίνημα Επανενοιολόγησης» της Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία αν και η δράση αυτή έχει εμφανιστεί νωρίτερα σε άλλες χώρες της Λατινικής Αμερικής. Το Κίνημα αυτό χαρακτηρίζεται από την αμφισβήτηση της αποτελεσματικότητας των παραδοσιακών θεωριών του κλάδου στις ανάγκες των εξυπηρετούμενων, την αποδοχή του μεγαλύτερου μέρους της μαρξιστικής ιδεολογίας, την απόρριψη οικειοποίησης τεχνικών προερχόμενων από τις Η.Π.Α. και την Ευρώπη και τη δήλωση διάθεσης ρήξης με τον αναχρονιστικό χαρακτήρα της Κοινωνικής Εργασίας.

Έπειτα, στο τρίτο υποκεφάλαιο διατυπώνεται η αυξανόμενη ανάγκη ρήξης με τη συντηρητική μορφή του τομέα, που ωθεί την άρθρωση με συναδέλφους από άλλες χώρες της Λατινικής Αμερικής και τη συνακόλουθη απόκτηση γνώσεων νέων ριζοσπαστικών μεθόδων στον κλάδο. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ωριμάζουν οι κοινωνικο-πολιτικές προϋποθέσεις και έτσι διοργανώνεται το «Συνέδριο Αλλαγής» που ευνοεί την αύξηση του δυναμικού της εργατικής παράταξης και επιφέρει βασικές αλλαγές στην ακαδημαϊκή εκπαίδευση στο επάγγελμα.

Μετά από αυτό, το τέταρτο υποκεφάλαιο φωτίζει τα σύνθετα κοινωνικά προβλήματα που συνεχίζουν να απασχολούν τη βραζιλιάνικη πραγματικότητα και έχουν ως αποτέλεσμα την επανεκκίνηση ενός έργου, του «Ηθικο-πολιτικού Εγχειρήματος», το οποίο ωστόσο έχει σχηματιστεί στη χώρα, αρκετά χρόνια νωρίτερα. Το έργο αυτό αποτελεί μια προσπάθεια επαναπροσδιορισμού της ηθικής πλευράς της Κοινωνικής Εργασίας και θέτει σταθερές αξίες που ορίζουν τον κλάδο.

Ύστερα, το πέμπτο υποκεφάλαιο πληροφορεί πως η προσπάθεια αποδόμησης του συντηρητικού μοντέλου του επαγγέλματος, δεν ακολουθεί μέχρι το τέλος, μοναχική πορεία στις κοινωνικές διεκδικήσεις. Ειδικότερα, στην αγωνιστική αρένα γρήγορα προστίθενται και άλλα κινήματα και συλλογικότητες που συντάσσονται στο πλευρό της Κοινωνικής Εργασίας για τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους και υπέρσχυση του αναθεωρητισμού.

Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί το Φεμινιστικό Κίνημα το οποίο έρχεται να επιβεβαιώσει τις θεωρίες για την ύπαρξη άλλων οργανωμένων κινήματων που διεκδικούν το σεβασμό και την κοινωνική τους ισότητα, σε ένα καταπιεστικό περιβάλλον πληθυσμιακής απομόνωσης και ατομικής απαξίωσης. Επίσης, καθώς η καπιταλιστική ηγεμονία πιέζει όλες τις πτυχές του κοινωνικού συστήματος, παρόλα αυτά, το μεγαλύτερο ποσοστό αδικίας παρατηρείται πως το καταλαμβάνουν οι γυναίκες, ανάγοντας έτσι το φεμινιστικό, σε κοινωνικό ζήτημα. Για το λόγο αυτό, το Φεμινιστικό Κίνημα εντάσσεται στις δυνάμεις της Κοινωνικής Εργασίας και ο κλάδος, ενισχυμένο πια, διεκδικεί με περισσότερη δύναμη, ίσα δικαιώματα για όλους.

Μετά, σημαντική επιρροή αποτελεί και το νέο ρεύμα της Ριζοσπαστικής Κοινωνικής Εργασίας που δεν είναι απλά άλλη μία φωνή αντίδρασης. Η κίνηση αυτή ασκεί ευθεία κριτική στην ανεπάρκεια του παραδοσιακού τομέα, με μαχητική παρέμβαση στην κοινωνία. Ακόμη, αμφισβητεί την τρέχουσα στρατιωτικο-πολιτική ηγεμονία, ενώ αγωνίζεται για την αλλαγή της επιβαλλόμενης οικονομικής πραγματικότητας που ευνοεί την καπιταλιστική ελίτ. Επιπλέον, δρα για να αποκαλύψει τις γενεσιουργές πηγές των προβλημάτων της κοινωνίας και ταυτόχρονα εκπαιδεύει τις λαϊκές τάξεις για τη δημιουργία ενός ισχυρού συνόλου αντιμετώπισης της κρατικής καταπίεσης.

Μάλιστα, η ενδυναμωμένη μειονότητα Κοινωνικών Λειτουργών που αντιστέκεται στην αυταρχική καταστολή, πλέον απολαμβάνει όλο και περισσότερο την υποστήριξη οργανωμένων κοινοτικών έργων. Πράγματι, το σύνολο σχεδόν των συλλογικών αυτών οντοτήτων του κλάδου, συμπαραστέκεται πλέον στον αγώνα για τη βελτιστοποίηση της βραζιλιάνικης κοινωνικής πραγματικότητας. Ορισμένα κεντρικά κοινοτικά έργα του τομέα, είναι το CFESS, ο CRESS, ο ABEPS και το ENESSO.

Φυσικά, το CELATS, έδωσε σπουδαία ώθηση στην αντικαπιταλιστική δράση της Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία και στην προσπάθειά της να δημιουργήσει ρήξη στην αναχρονιστική πλευρά της. Ξεχωρίζει η καινοτομία που παρουσιάζει στον κλάδο και εισάγει την έρευνα ως σημαντικό εργαλείο των επαγγελματιών, κάτι που θα οδηγήσει στον επαναπροσδιορισμό των μαθημάτων του τομέα στα πανεπιστήμια. Η πρωτοβουλία να θέσει την ίδια την Κοινωνική Εργασία ως πρωταρχικό αντικείμενο έρευνας, είχε ως αποτέλεσμα να διευρυνθούν σημαντικά τα αυστηρά μέχρι τότε πλαίσια μελέτης του επαγγέλματος.

Αδιαμφισβήτητα, ο μαρξισμός όρισε τη νέα τροχιά πλεύσης του επαγγέλματος και ενίσχυσε τη δημιουργία νέου μοντέλου Κοινωνικής Εργασίας στη χώρα. Προσβλέπει στην δομική αλλαγή της κοινωνίας και για να το επιτύχει αυτό, συντάσσεται με παρατάξεις και συλλογικότητες που τολμούν να ορθώσουν το ανάστημά τους απέναντι στις ιμπεριαλιστικές αξιώσεις. Θα πρέπει να σημειωθεί, πως ο κλάδος στη Βραζιλία οφείλει σε μεγάλο βαθμό τη ριζοσπαστική του ταυτότητα στην επιρροή της μαρξιστικής κουλτούρας.

Ακολούθως, στο τέταρτο κεφάλαιο, καταγράφονται οι πολιτικές και οικονομικές δυσκολίες που αντιμετωπίζει το στρατιωτικό καθεστώς. Δηλαδή, η αποτυχία υλοποίησης του «Οικονομικού Θαύματος» που υπόσχεται τη σπουδαία ανάπτυξη της χώρας και τη δυναμική της έξοδο στις παγκόσμιες αγορές καθώς επίσης και την εξέλιξη της διεθνούς πετρελαϊκής κρίσης που επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τον τόπο. Η στρατιωτική Χούντα επιχειρεί να επιφέρει ανάκαμψη στη Βραζιλία με την επιβολή σκληρών αντιλαϊκών μέτρων, χωρίς ωστόσο να πετύχει τα επιθυμητά αποτελέσματα. Έτσι, αναγκάζεται να ζητήσει τη βοήθεια του ΔΝΤ, το οποίο εντούτοις επέβαλε τη χώρα σε δυσβάσταχτο πρόγραμμα λιτότητας. Το δυσχερές οικονομικο-πολιτικό αυτό πλαίσιο, δημιουργεί έντονες λαϊκές αντιδράσεις που κλιμακώνονται σε μεγάλες απεργιακές κινητοποιήσεις διεκδίκησης εργασιακών δικαιωμάτων και επίλυση των οξυμένων κοινωνικών ζητημάτων. Το αυταρχικό καθεστώς αδυνατεί να βρει λύσει στα προβλήματα και γρήγορα ακολουθεί η οριστική πτώση του.

Ύστερα, στα δύο υποκεφάλαια που απαρτίζουν το παραπάνω σημείο της πτυχιακής εργασίας, αναλύεται ο «Κώδικας Δεοντολογίας» του επαγγέλματος και η επανεμφάνιση του κινήματος της «Νέας Δεξιάς» στον τόπο.

Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο υποκεφάλαιο, πραγματεύεται μια νέα δημοκρατική κατάσταση στη χώρα έπειτα από τον τερματισμό της στρατιωτικής Χούντας, όπου η Κοινωνική Εργασία είναι πλέον ώριμη και οι επαγγελματίες αποκτούν την απαιτούμενη εμπειρία ώστε να διευρύνουν τον τομέα και να οικοδομήσουν έναν ελεύθερο διάλογο γύρω από τις αναγκαίες κρατικές κοινωνικές πολιτικές που οφείλουν οι νέες κυβερνήσεις να ακολουθήσουν ώστε να στηρίξουν κοινωνικά, τα ευάλωτα τμήματα του πληθυσμού.

Σε αυτό το δημοκρατικό πλαίσιο, ο Κώδικας Δεοντολογίας της Κοινωνικής Εργασίας επαναπροσδιορίζεται πλαισιώνοντας ξανά το επάγγελμα που ζητά μεγαλύτερη αποστασιοποίηση από τις νεοθωμιστικές παραδοσιακές πεποιθήσεις που χαρακτήριζαν

τις τρεις πρώτες εκδόσεις του Κώδικα. Η ακόλουθη έκδοση, ακόμα επηρεασμένη από τις πολιτικο-στρατιωτικές επιδράσεις, είναι λογικό πως δεν καταφέρνει να ορίσει πλήρως τις νέες διαστάσεις της επαγγελματικής λειτουργίας αλλά παρόλα αυτά, επιτυγχάνει να αποκρούσει τις αναχρονιστικές ιδέες προηγούμενων ετών και να αναδείξει τις ηθικές αξίες του επαγγέλματος. Ωστόσο, κρίνεται αναγκαία η μελέτη και επεξεργασία της πέμπτης και τελευταίας έκδοσης του Κώδικα προκειμένου να καλυφθούν τα κενά αμφισβήτησης της αποτελεσματικότητας που προσέφερε ο προγενέστερος. Βέβαια, η νέα μορφή του Κώδικα δεν χαρακτηρίζεται από την απομάκρυνσή του από την τελευταία εκδοχή του αλλά αντίθετα, επικαλύπτει τα σημεία εκείνα που οδηγούν στην ολοκληρωτική ρήξη με τον παραδοσιακό συντηρητισμό.

Έπειτα, στο δεύτερο υποκεφάλαιο διέρχεται η πολιτική κατάσταση στη χώρα, που για πρώτη φορά οδηγείται από αριστερή κυβέρνηση προερχόμενη από τις βάσεις της εργατικής τάξης. Παρόλα αυτά, πολύ σύντομα η νέα κυβέρνηση στιγματίζεται από σκάνδαλα διαφθοράς και κακοδιαχείρισης δημοσίου χρήματος, υποκινούμενα από καπιταλιστικές δυνάμεις που βλέπουν τα κέρδη τους να μειώνονται και την κυριαρχία τους να φθίνει. Σε αυτό το κλίμα αναβρασμού επανεμφανίζεται το κίνημα της «Νέας Δεξιάς» που στέκεται αντίθετο σε κάθε δημοκρατική σκέψη και προωθεί την καπιταλιστική πρωτοβουλία. Παρουσιάζονται λοιπόν κάποια απότοκα παραδείγματα έκφρασης αυτού του κινήματος.

Στην αρχή του υποκεφαλαίου σχολιάζεται η εκμετάλλευση της παρούσας πολιτικής κατάστασης από τον πρώην στρατιωτικό και θαυμαστή του πολιτικο-στρατιωτικού καθεστώτος, Ζαΐρ Μπολσονάρου, ο οποίος ανέλαβε την Προεδρία της χώρας. Με αντιδημοκρατικές πολιτικές προχωρά σε «ανάπτυξη οπισθοδρόμησης», καταδικάζοντας τα κατώτερα στρώματα της κοινωνίας σε ανέχεια, χωρίς τη δυνατότητα αναζήτησης βοήθειας, ενώ παράλληλα, με φασιστικές μεθόδους επιχειρεί να απομονώσει τα ευάλωτα κλάσματα του τόπου και τάσσεται υπέρ της κεφαλαιακής καπιταλιστικής θέσης.

Στη συνέχεια, εκφράζεται ένα νέο σκέλος της βραζιλιάνικης Κοινωνικής Εργασίας που αυτοπροσδιορίζεται ως «Ελευθεριακό» και αμφισβητεί την ενσωμάτωση των μαρξιστικών ιδεών στο επάγγελμα και τις κομμουνιστικές πεποιθήσεις που επηρεάζουν τις εφαρμοζόμενες πρακτικές στον τομέα. Το σκέλος αυτό χαρακτηρίζεται από τις νεοφιλελεύθερες απόψεις του και επιτίθεται στις αριστερές συλλογικότητες και στις

δημοκρατικές παρατάξεις. Υποστηρίζει την επιστροφή του σώματος στις συντηρητικές βάσεις του προηγούμενου αιώνα, ενώ ταυτόχρονα ζητάει ο τομέας να εναρμονιστεί με τις καπιταλιστικές αξιώσεις.

Καταλήγοντας, στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο του έργου, εκτίθεται η τρέχουσα εικόνα της Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία, ύστερα από τη μη επανεκλογή του ακροδεξιού προέδρου Μπολσονάρου και τη συνακόλουθη δημοκρατική της επαναπλαισίωση από τον Πρόεδρο “Λούλα”.

Έτσι, ο τομέας ευθυγραμμίζεται με τις μαρξιστικές ιδέες και παρεμβαίνει με ριζοσπαστικές πρακτικές, εκπαιδύοντας τις/τους εξυπηρετούμενες/ους να αναγνωρίζουν τα μακροχρόνια κόστη των αντιλαϊκών πολιτικών. Ο μεγαλύτερος αριθμός εγγεγραμμένων επαγγελματιών, μετά τις Η.Π.Α., απασχολείται πλέον στους περισσότερους τομείς του πολιτειακού συστήματος ενώ ταυτόχρονα έχει εμπλουτιστεί από ταξική ποικιλομορφία στις τάξεις του. Επίσης, ενδυναμώνει τους πολίτες ώστε να γίνουν οι ίδιοι αγωνιστικές μονάδες στο δημόσιο λόγο για τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους.

Επιπρόσθετα, η δημοκρατική πλαισίωση του τομέα νοηματοδοτείται μέσα από την ελεύθερη εξέλιξη των συλλογικών οντοτήτων του, που δραστηριοποιούνται δυναμικά για τα δικαιώματα των λειτουργών και μεριμνούν για την ολοκληρωμένη και αρτιότερη ακαδημαϊκή τους εκπαίδευση.

Σημαντική είναι η επικέντρωση των επαγγελματιών στη φρασεολογία που χρησιμοποιούν προκειμένου να εξαλειφθεί ο στιγματιστικός λόγος και με συμπεριλιπτικό εκφραστικό χαρακτήρα, να αντιμετωπίζουν ισότιμα, όλα τα άτομα του πληθυσμού.

Οπωσδήποτε, παρόλο που ο κλάδος εξακολουθεί να αντιμετωπίζει μεγάλο αριθμό προβλημάτων κατά την εκτέλεση των λειτουργικών του πρακτικών, εντούτοις υφίσταται μία δυναμική πολιτική πλαισίωση που έχει επιτρέψει την επίτευξη σπουδαίων στόχων, με αποτέλεσμα το επάγγελμα να έχει εδραιωθεί επιστημονικά και να αποτελεί ισχυρό κοινωνικό όπλο αντίστασης και κριτικής.

Στην παρούσα πτυχιακή εργασία, σκόπιμα αποφεύγεται η λεπτομερής αναφορά στις χρονολογίες στις οποίες διαδραματίστηκαν, εξέχουσας σημασίας για τον κλάδο, ιστορικά γεγονότα και αντ’ αυτού, γίνεται λόγος στην ευρύτερη περίοδο που απασχολεί. Φυσικά, δεν αποτελεί στόχο του έργου να δημιουργήσει ένα ιστοριογράφημα της

Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία, καθώς θεωρείται πως το θέμα αυτό έχει μελετηθεί αρκετά στη διεθνή βιβλιογραφία. Ωστόσο, διαφαίνεται μία χρονικότητα κατά την ανάπτυξη της εργασίας, μιας και προσδίδεται από το ίδιο το θέμα το οποίο πραγματεύεται. Άλλωστε, ο πολύπαθος κλάδος στη χώρα, από τη γέννησή του υπόκειται σε διαρκείς πολιτικές επαναπλαισιώσεις που εννοιολογούνται ανάλογα το οικονομικο-πολιτικο-κοινωνικό πεδίο της εκάστοτε περιόδου.

Σε ό,τι αφορά στη διαδικασία συλλογής βιβλιογραφικών πηγών, σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα οι επιστημονικές πηγές που έχουν ανευρεθεί και συλλεχθεί ώστε να αξιοποιηθούν για την υλοποίηση του παρόντος έργου, προέρχονται από ξένη βιβλιογραφία και πιο συγκεκριμένα, το μεγαλύτερο μέρος αυτών συναντάται στη βραζιλιάνικη, χωρίς να υπάρχουν μεταφρασμένα τα κείμενα που ενδιαφέρουν, στην ελληνική ή την αγγλική βιβλιογραφία, αντίστοιχα. Προτείνεται λοιπόν, η εμπειριστατωμένη μελέτη και η εκτενής μετάφραση τόσο της βραζιλιάνικης όσο και από την ευρύτερη Λατινική Αμερική, βιβλιογραφίας, που αφορά στην Κοινωνική Εργασία, ώστε να διευκολυνθεί η διεύρυνση του πεδίου συλλογής πληροφοριών και η διάδοση της σχετικής γνώσης.

Επιπρόσθετα, στο ζήτημα πολιτικής επαναπλαισίωσης της Κοινωνικής Εργασίας στη Βραζιλία και την εννοιολογική διάσταση αυτής, παρατηρείται απουσία βιβλιογραφίας επικεντρωμένης στο θέμα. Πιο συγκεκριμένα, η πολιτική πλαισίωση του επαγγέλματος, διαφαίνεται κυρίως μέσα στην ευρύτερη αφήγηση της ιστορίας του κλάδου, χωρίς εντούτοις να πραγματοποιείται αναλυτική διερεύνηση της νοηματοδότησης της κατάστασης αυτής. Έτσι, χρειάζεται να μελετηθεί εκτενέστερα το παρόν αντικείμενο, να ενισχυθούν τα σημεία της παρούσας πτυχιακής εργασίας και να δημιουργηθεί μία πλούσια βιβλιογραφική βάση, σχετική με το θέμα που απασχολεί.

Συνοψίζοντας, αναμφισβήτητα η Κοινωνική Εργασία στη Βραζιλία, αποτελεί ένα σπουδαίο μέσω σύνδεσης της κοινωνίας με τον κυβερνητικό μηχανισμό και οφείλει να κινείται με βασικό της γνώμονα, την υποστήριξη και διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Είναι σημαντικό, να αποφεύγει τις επιρροές από τις πολιτικές πλαισιώσεις στις οποίες υπόκειται, να απαιτεί την κοινωνική ισότητα και να προστατεύει όλες τις πληθυσμιακές ομάδες, με ριζοσπαστική κριτική και μαχητικές διεκδικήσεις.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ελληνική Βιβλιογραφία

Ferguson, I. (2012). «Μια Άλλη Κοινωνική Εργασία Είναι Εφικτή!» Επανακτώντας τη Ριζοσπαστική Παράδοση. Στο Β. Ιωακειμίδης (Επιμ.), *Κοινωνική Εργασία για την Κοινωνική Δικαιοσύνη* (σελ. 225-242). Αθήνα, Ελλάδα. Ίων.

Τζαρέλλας, Δ. (2020, Ιανουάριος 7). Μεταμοντερνισμός: Η θεωρία που απορρίπτει τη διαλεκτική. *ΠΡΙΝ*.

<https://prin.gr/2020/01/%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%B7-%CE%B8%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CF%80%CE%BF%CF%85-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%81%CF%81%CE%AF/>

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Abrahão, E. B., & Parrão, J. A. (2017) O Desenvolvimento Histórico do Serviço Social e Seu Contexto Contemporâneo [The Historical Development of Social Work and Its Contemporary Context]. *Intertemas Toledo*, 13, 13.

Antunes, R. (2006). *Adeus ao trabalho? – Ensaios sobre as metamorfoses e a centralidade do mundo do trabalho* (11a ed.) [Goodbye to work? – Essays on the metamorphoses and centrality of the world of work] (11th ed.). Cortez & Editora da Universidade Estadual de Campinas.

Aquino, I. G. C. (2019). A participação do CBCISS no Movimento de Reconceitualização e o Congresso da Virada [The participation of CBCISS in the Reconceptualization Movement and the Virada Congress]. *Serviço Social & Sociedade*, 136, 559-577. <http://dx.doi.org/10.1590/0101-6628.194>

Arce, G. M. (2020). Chilean Social Work and the Legacies of the Dictatorship. *Socialdialogue*, 22, 13-15.

Arruda, A. P. S. N. de. (2009). Política habitacional e remoção de favelas em cidades de porte médio: a experiência do conjunto habitacional Aldeia em Campos dos Goytacazes [Housing policy and removal of slums in medium-sized cities: the

experience of the Aldeia housing complex in Campos dos Goytacazes] [Unpublished doctoral]. *Universidade Estadual Do Norte Fluminense*.

Asimopoulos, C., & Teloni, D. D. (2017). Social work and the psychosocial effects of the economic crisis in Greece: Challenges for new radical directions in services, theory and values. *Comunitania: International Journal of Social Work and Social Sciences*, (13), 9-22. <https://doi.org/10.5944/comunitania.13.1>

Assumpção, R. P. S., & Carrapeiro, J. de M. (2014). Ditadura e serviço social no Brasil: contribuições para prosseguir rompendo com o conservadorismo na profissão [Dictatorship and social work in Brazil: contributions to continue breaking with conservatism in the profession]. *Lutas Sociais*, 18(32), 105–118. <https://doi.org/10.23925/lv18i32.25695>

Bailey, R., & Brake, M. (Eds.). (1975). *Radical Social Work* (1st ed.). Edward Arnold.

Bairro, E. O. de., & Bulla, L. C. (2017, agosto 22-25). *A Teoria de Marx e Sua Contribuição Para a Formação Crítica do Serviço Social Brasileiro [Marx's Theory and Its Contribution to the Critical Formation of Brazilian Social Work]* [Anais]. VII Jornada International Políticas Sociais, São Luis, MA, Brasil.

Barbosa, M. M. (1997). Serviço Social Utopia e Realidade: Uma Visão Da História [Social Work Utopia and Reality: A Vision of History.] *Cadernos de Serviço Social*, 2(2), 25-71.

Barroco, M. L. S. (2001). *Ética e Serviço Social: Fundamentos Ontológicos [Ethics and Social Work: Ontological Foundations]* (2a ed.). Cortez.

Barroco, M. L. S., & Terra, S. H. (2012). Materialidade e potencialidades do Código de Ética dos assistentes sociais [Materiality and potential of the Code of Ethics for social Workers]. In *Código de Ética do/a Assistente Social* (pp. 58-63). Cortez.

Behring, E. R. (2013). The ethical-political project of social work in Brazil. *Policy Press*, 1(1), 87–94. <https://doi.org/10.1332/204986013X665983>

Borges, M. E., Teles, D., Pelaez, E., Melatti, K., Bittencourt, R., & Tomazelli, A. (2022). *Perfil De Assistentes Sociais No Brasil: Formação, Condições De Trabalho E Exercício*

Profissional (1ª ed.) [Profile of Social Workers in Brazil: Training, Working Conditions and Professional Practice (1st ed.)].

Brum, M. (2013). Favelas e remocionismo ontem e hoje: da Ditadura de 1964 aos Grandes Eventos [Favelas and removalism yesterday and today: from the 1964 Dictatorship to the Great Events]. *O Social em Questão*, (29), 179-207.

Bulla, L. C. (2003). Relações sociais e questão social na trajetória histórica do serviço social brasileiro [Social relations and the social issue in the historical trajectory of Brazilian social work]. *Textos & Contextos (Porto Alegre)*, 2(1), 1–15.

Cardoso, L. R. (2015, abril 22–24). *Infância e direitos humanos naditadura civil-militar brasileira* [Apresentação de trabalho] [Childhood and human rights in the Brazilian civil-military dictatorship [Paper presentation]. 4tas Jornadas de Estudios sobre la Infancia, Ciudad de Buenos Aires, República Argentina.

Castro, M. M., & lamamoto, M. V. (1979). Hacia el estudio de la historia del Trabajo Social en América Latina [Towards the study of the history of Social Work in Latin America]. *Revista Acción Crítica*, (5), 1-24.

Cazela, M. C. (2015, outubro 27-29). *Princípios Éticos do Serviço Social e a Influência da Produção Intelectual de Carlos Nelson Coutinho* [Anais] [Ethical Principles of Social Work and the Influence of Intellectual Production by Carlos Nelson Coutinho [Anais]]. Seminário Nacional de Serviço Social, Trabalho e Política Social, Florianópolis, SC, Brasil.

Conselho Regional de Serviço Social (2013). *Projeto ético político e exercício profissional em serviço social : os princípios do código de ética articulados à atuação crítica de assistentes sociais* [Ethical political project and professional practice in social work: the principles of the code of ethics articulated to the critical performance of social workers].

Correa, L. D., & Reidel, T. (2021). Perfil, Condições E Relações de Trabalho de Assistentes Sociais Gaúchos(as) [Profile, Conditions and Labor Relations of Social Workers in Rio Grande do Sul]. *Temporalis*, 21(41), 136–154.
<https://doi.org/10.22422/temporalis.2021v21n41p136-154>

- Desai, K. (n.d.). *History and Philosophy of Social Work* [Unpublished Paper].
- Diniz, M. I., & Queiroz, F. M. de. (2008). A Relação Entre Gênero, Sexualidade e Prostituição [The Relationship Between Gender, Sexuality and Prostitution]. *Divers@*, 1(0), 2-16.
- Erundida, L. (2009). Mesa dos depoimentos históricos: A Chama em Meu Peito Ainda Queima, Saiba! Nada Foi em Vão... [Table of historical testimonials: The Flame in My Chest Still Burns, Find Out! Nothing Was in Vain...]. Em CFESS (Ed.), *Seminário Nacional - 30 Anos do Congresso da Virada* (pp. 39-46). CFESS.
- Faermann, L. A. (2016). Teoria social de Marx: conhecimentos e contribuições ao trabalho do assistente social [Marx's social theory: knowledge and contributions to the work of the social worker]. *Serviço Social em Revista*, 18(2), 34–51. <https://doi.org/10.5433/1679-4842.2016v18n2p34>
- Ferguson, I. (2011). "Um Outro Serviço Social é Possível" Reivindicando a Tradição Radical ["Another Social Service is Possible" Reclaiming the Radical Tradition]. *Em Pauta*, 9(27), 35-53. <https://doi.org/10.12957/rep.2011.2497>
- Ferguson, I. & Lavalette, M. (2013). Critical and radical social work: an introduction. *Critical and Radical Social Work*, 1(1), 3–14. <http://dx.doi.org/10.1332/204986013X665938>
- Figueiredo, K. A. (2019, outubro 30–novembro 3). *Encontros Dialógicos Entre O Serviço Social, Comunicação Pública e Paulo Freire* [Anais] [Dialogical Encounters Between Social Work, Public Communication and Paulo Freire [Annals]. 16º Congresso Brasileiro de Assistentes Sociais, Brasília, DF, Brasil.
- Filho, S. A., & Boito, A. (2015). Brazil: The Failure of the PT and the Rise of the 'New Right'. *Socialist Register*, 52, 213-230.
- Fonseca, T. B. (2020). Políticas de remoção: Velhas práticas, novas justificativas. O caso das favelas localizadas no bairro do Alto da Boa Vista (Rio de Janeiro) e a instrumentalização conservadora da questão ambiental [Removal policies: Old practices, new justifications. The case of favelas located in the Alto da Boa Vista neighborhood (Rio de Janeiro) and the conservative instrumentalization of the

- environmental issue]. *Ambientes*, 2(1), 290-313.
<https://doi.org/10.48075/amb.v2i1.22058>
- Fook, J. (2003). Critical Social Work, The Current Issues. *Qualitative Social Work* (Vol. 2, pp. 123-130). Sage Publications. <https://doi.org/10.1177/1473325003002002001>
- Forti, V. (2012). Direitos Humanos e Serviço Social: notas para o debate [Human Rights and Social Work: notes for the debate]. *O Social Em Questão*, 15(28), 265-280.
- Freire, P. (1987). *Pedagogia do Oprimido* (17ª ed., Vol. 1) [Pedagogy of the Oppressed (17th ed., Vol. 1)]. Paz e Terra.
- Freitas, R., Barros, N., Mesquita, A., & Silva, I. da. (2018). História do Serviço Social – resgatando uma história de mulheres [History of Social Work – rescuing a history of women]. *Em Pauta*, 16(42), 228–246.
- Freitas, W., G., & Ribeiro, L., M. (2014). O trabalho do assistente social como práxis transformadora da realidade [The work of the social worker as a transforming praxis of reality]. *Revista Socializando*, 1, 41-47.
- Garcia, M. L. T., Spolander, G., & Barbosa, R. da S. (2022). Social Work in Brazil in the Vortex of Three crises: Pandemic, Social and Political. *British Journal of Social Work* (2023)53, 656–672. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcac129>
- Gerson, W. de F., & Monteiro, L. R. (2014). *O Trabalho do Assistente Social como Práxis Transformadora da Realidade* [Μη δημοσιευμένη εργασία] [The Work of the Social Worker as Praxis Transforming Reality] [Unpublished work]. Faculdade do Vale do Jaguaribe.
- Gohn, M. da G. (1997). O Paradigma Marxista na Análise dos Movimentos Sociais [The Marxist Paradigm in the Analysis of Social Movements]. *Teoria dos Movimentos Sociais Paradigmas Clássicos e Contemporâneos* (pp. 171-208). Loyola.
- Gomez, M. de F. C. M. (2015). Serviço social e políticas urbanas: entre o conservadorismo e a viabilização de direitos sociais [Social work and urban policies: between conservatism and the feasibility of social rights]. *Libertas*, 15(2), 105-118.
<https://doi.org/10.34019/1980-8518.2015.V15.18452>

- Guerra, Y. (2012). A dimensão técnico-operativa do exercício profissional [The technical-operative dimension of professional practice]. Em Santos, C. M., Backx, S. & Guerra, Y. (Eds.), *A dimensão técnico-operativa no Serviço Social: desafios contemporâneos* (pp. 39-67). UFJF.
- Hahn, R. B. de S. (2011). *O Projeto Ético-Político do Serviço Social: Elementos Históricos* [Tese não publicada] [The Ethical-Political Project of Social Work: Historical Elements] [Unpublished thesis]. Universidade Federal de Santa Catarina.
- Heitmann, T. (2019). Citizenship in social work in Brazil: Balancing universal rights and individual care. *Journal of Comparative Social Work*, 14(1), 37–63. <https://doi.org/10.31265/jcsw.v14i1.232>
- Heitmann, T. (2017). Social work in the public services in Brazil - disclosing ruling relations in a local context. *Journal of Comparative Social Work*, 12(2), 123–146. <https://doi.org/10.31265/jcsw.v12i2.152>
- Hillesheim, J. (2022). Marxismo e Serviço Social: palestra do Professor José Paulo Netto [Marxism and Social Service: lecture by Professor José Paulo Netto]. *Adaptação de Palestra - Rev. Katálysis*, 25(3), 1-14. <https://doi.org/10.1590/1982-0259.2022.e87863>
- Holz, H. H., Klofer, L., & Abendroth, W. (1969). Conversando com Lukács (1a ed.) [Talking with Lukács (1st ed.)]. *Paz e Terra*.
- Iamamoto, M. V. (2000). *O serviço social na contemporaneidade: trabalho e formação profissional* (3a ed.) [Social work in contemporary times: work and professional training (3rd ed.)]. Cortez.
- Iamamoto, M. V. (2009). O Serviço Social na cena contemporânea [Social Work in the contemporary scene]. Em CFESS – ABEPSS (Eds.), *Serviço Social: Direitos Sociais e Competências Profissionais* (pp. 15-45). CFESS/ABEPSS.
- Iamamoto, M. V. (2010). *O serviço social na contemporaneidade: trabalho e formação profissional* (19a ed.) [Social work in contemporary times: work and professional training (19th ed.)]. Cortez.

- Iamamoto, M. V. (2017). 80 anos do Serviço Social no Brasil: a certeza na frente, a história na mão [80 years of Social Work in Brazil: certainty ahead, history in hand]. *Serviço Social & Sociedade*, 128, 13-38. <http://dx.doi.org/10.1590/0101-6628.091>
- Iamamoto, M. V., & Carvalho, R. de. (2006). *Relações sociais e serviço social no Brasil: esboço de uma interpretação histórico-metodológica* (19a ed.) [Social relations and social work in Brazil: outline of a historical-methodological interpretation (19th ed.)]. CELATS.
- Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística. (2022). *Prévia da população calculada com base nos resultados do Censo Demográfico 2022 até 25 de dezembro de 2022* [Population preview calculated based on the results of the 2022 Demographic Census until December 25, 2022]. Ανακτήθηκε Απρίλιος 13, 2023, από https://ftp.ibge.gov.br/Censos/Censo_Demografico_2022/Previa_da_Populacao/POP2022_Brasil_e_UFs.pdf
- Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística. (2022). *Síntese de Indicadores Sociais* [Summary of Social Indicators]. Ανακτήθηκε Απρίλιος 13, 2023 από <https://biblioteca.ibge.gov.br/visualizacao/livros/liv101979.pdf>
- International Federation of Social Workers (2023, April 10). *Global Social Work Statement of Ethical Principles*. <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/>
- Ioakimidis, V. (2016, May 24). A guide to radical social work. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/social-care-network/2016/may/24/radical-social-work-quick-guide-change-poverty-inequality>
- Junqueira, H. I. (1980). Quase duas décadas de reconceituação do Serviço Social: uma abordagem crítica [Nearly two decades of reconceptualizing Social Work: a critical approach]. *Serviço Social & Sociedade*, (4), 1-38.
- Kehl, M. R. (2004). *Resentimiento* (3a Ed.) [Resentment (3rd Ed.)]. Casa do Psicólogo
- Lehfeld, N. A. de S. (1983). A política habitacional brasileira – alternativas de reequacionamento [The Brazilian housing policy – rethinking alternatives]. *Serviço Social e Sociedade*, Ano IV, (11), 5-29.

- Lemos, E. L. de S., Elpídio, M. H., Iamamoto, M. V., & Raichelis, R. (2018, dezembro 2-7). *A Reconceituação do Serviço Social na América Latina e a Pesquisa Acadêmica no CELATS* [Anais] [The Reconceptualization of Social Work in Latin America and Academic Research at CELATS [Annals]. 16º Encontro Nacional de Pesquisadores em Serviço Social, Vitória, ES, Brasil.
- Lima, C. C. (2012). Ética e projeto profissional do serviço social na perspectiva emancipatória no Brasil: Uma construção histórica [Ethics and the professional project of social work in the emancipatory perspective in Brazil: A historical construction]. *Revista de Políticas Públicas*, 16(Número Especial), 307-314.
- Lima, D. S., & Belo, R. C. de O. (2020). A Influência Marxista No Processo Constitutivo do Serviço Social [The Marxist Influence on the Constitutive Process of Social Work]. *Caderno Humanidades em Perspectivas*, 4(9), 6 – 15.
- Lima, L. S. (1984). *Una parte de la História del trabajo del trabajo social, seis años en el CELATS* (Vol. 2) [A part of the History of social work, six years in CELATS (Vol. 2)]. Centro Latinoamericano de Trabajo Social.
- Lins, T. M. A., & Alexandre, D. S. (2014). O Serviço Social Na Sociedade Capitalista e A Sua Participação Nos Processos de Enfrentamento da Questão Social [Social Work in the Capitalist Society and Its Participation in the Processes of Confronting the Social Question]. *Ciências Humanas e Sociais*, 2(2), 25–36.
- Lopes, J. B. (2016). 50 Anos Do Movimento de Reconceituação do Serviço Social Na América Latina: a construção da alternativa crítica e a resistência contra o atual avanço do conservadorismo [50 Years of the Movement for the Reconceptualization of Social Work in Latin America: the construction of a critical alternative and resistance against the current advance of conservatism]. *Revista de Políticas Públicas*, 20(1), 237–252. <https://doi.org/10.18764/2178-2865.v20n1p237-252>
- Martinelli, M. L. (2005). *Serviço social - identidade e alienação, Notas de estudo de Serviço Social* (6a ed.) [Social Work - Identity and Alienation, Social Work Study Notes (6th ed.)]. Editora Cortez.

- Mathis, A. D. A., & Santana, J. V. (2009, novembro 3-6). *Serviço Social e tradição marxista: notas sobre a teoria social crítica* [Anais] [Social Work and the marxist tradition: notes on critical social theory [Annals]. 6º Colóquio Internacional Marx e Engels, Campinas, SP, Brasil.
- McPherson, J. (2014). Human rights practice in social work: a US social worker looks to Brazil for leadership. *European Journal of Social Work, 18*(4), 599-612.
- McPherson, J. (2017). Notes from the Field: It's Not About Love: Brazilian Social Work Celebrates 80 Years in the Fight for Social Rights. *Societies Without Borders, 12*(1), 1-10.
- McPherson, J. (2020). Now Is the Time for a Rights-Based Approach to Social Work Practice. *Journal of Human Rights and Social Work, 18*(4), 599-612.
- Medeiros, R. de S. (2019, outubro 30–novembro 3). *Questão Social, Política Social e Serviço Social: Uma Breve Análise De Suas Implicações e Fundamentos Sociohistóricos* [Anais] [Social Issue, Social Policy and Social Work: A Brief Analysis of Its Implications and Sociohistorical Foundations [Annals]. 16º Congresso Brasileiro de Assistentes Sociais, Brasília, DF, Brasil.
- Meirelles, G. A. L. de. (2022). O serviço social brasileiro frente à desigualdade social e à pauperização [Brazilian social service in the face of social inequality and impoverishment]. *SER Social, 24*(50), 71-95.
- Melo, D. B. de. (2017, agosto 21-25). *As reflexões de Gramsci sobre o fascismo e o estudo da direita contemporânea: notas de pesquisa* [Anais] [Gramsci's Reflections on fascism and the study of the contemporary right: Research Notes [Annals]. Colóquio Internacional Marx e o Marxismo 2017: De O capital à Revolução de Outubro (1867 – 1917), Niterói, RJ, Brasil.
- Miguel, L. F. & Biroli, F. (2014). *Feminismo e Política* (1ª ed.) [Feminism and Politics (1st ed.)]. Boitempo Editorial.
- Mioto, R. C. T., & Lima, T. C. S. de. (2009). A dimensão técnico-operativa do Serviço Social em foco: sistematização de um processo investigativo [The technical-operative

- dimension of Social Work in focus: systematization of an investigative process]. *Revista Textos & Contextos*, 8(1), 22-48.
- Netto, J. P. (1992). *Capitalismo monopolista e Serviço Social (1a ed.)* [Monopoly Capitalism and Social Work (1st ed.)]. Cortez.
- Netto, J. P. (1994). *Ditadura e Serviço Social - uma análise do Serviço Social no Brasil pós-64 (2a ed.)* [Dictatorship and Social Work - an analysis of Social Work in post-64 Brazil (2nd ed.)]. Cortez.
- Netto, J. P. (2005). O Movimento de Reconceitualização: 40 anos depois [The Reconceptualization Movement: 40 years later]. *Serviço Social e Sociedade*, (84), 5-20.
- Netto, J. P. (2006). A Construção do Projeto Ético-Político do Serviço Social [The Construction of the Ethical-Political Project of Social Work]. Em A. E. Mota et al. (Eds.) *Serviço Social e Saúde: Formação e Trabalho Profissional* (pp.141-160). Cortez.
- Netto, J. P. (2009). III CBAS: algumas referências para a sua contextualização [III CBAS: some references for its contextualization]. Em CFESS (Ed.) *Coselho Federal De Serviço Social - 30 Anos do Congresso da Virada* (pp. 15-42). Cortez.
- Netto, J. P. (2009). Introdução ao método da teoria social [Introduction to the method of social theory]. In *Serviço Social. Direitos Sociais e Competências Profissionais* (Vol.1, pp. 667-700). CFESS – ABEPS.
- Netto, J. P. (2013). Liberdade: o valor ético central do código (três notas didáticas) [Freedom: the core ethical value of the code (three didactic notes)]. Em *Projeto ético-político e exercício profissional em Serviço Social: os princípios do Código de Ética articulados à atuação crítica de assistentes sociais* (pp. 20-28). CRESS/RJ.
- Nozaki, W. (2021). A Militarização da Administração Pública no Brasil: projeto de nação ou projeto de poder? [The Militarization of Public Administration in Brazil: project of nation or project of power?] *Caderno da Reforma Administrativa*, (20), 1-24.
- Oliveira, T. N. de. (2020). O serviço social e a superação das desigualdades sociais [Social work and overcoming social inequalities]. Atena.

- Ortiz, F. G. (2015). Democracia e Serviço Social: uma análise preliminar sobre as implicações das concepções marxistas e marxiana de democracia para a profissão [Democracy and Social Work: a preliminary analysis of the implications of Marxist and Marxian conceptions of democracy for the profession]. *SER Social*, 17(36), 68-83. https://doi.org/10.26512/ser_social.v17i36.13416
- Pastorello, B. (n.d.). Questão Urbana, formação política e direitos sociais: a experiência do Serviço Social na extensão universitária [Urban Question, political education and social rights: the experience of Social Work in university extension]. Ανακτήθηκε, Απρίλιος 27, 2023, από <http://nephu.sites.uff.br/wp-content/uploads/sites/457/2019/07/Quest%C3%A3o-Urbana-Forma%C3%A7%C3%A3o-Pol%C3%ADtica-e-Direitos-Sociais-a-experi%C3%Aancia-do-Servi%C3%A7o-Social-na-extens%C3%A3o-Universit%C3%A1ria.pdf>
- Paula, L. G. P. de. (2019). “Método BH”: O Embrião da Virada do Serviço Social [“BH Method”: The Embryo of the Change in Social Work]. *Conexão Geraes*, (14), 5-6.
- Pereira, M. F. de C. (2019). A influência norte americana no serviço social: formação histórica e rebatimentos contemporâneos [The North American influence on social work: historical formation and contemporary repercussions]. *Revista Serviço Social em Debate*, 2(1), 94-111.
- Pereira, P. A. P. (2016). Serviço Social: um enfant terrible na institucionalidade burguesa? [Social Work: an enfant terrible in bourgeois institutions?] *Serviço Social & Sociedade*, (127), 413-429. <http://dx.doi.org/10.1590/0101-6628.078>
- Queiroz, F. M., & Diniz, M. I. (2014). Serviço Social, Lutas Feministas e Violência Contra A Mulher [Social Work, Feminist Struggles and Violence Against Women]. *Temporalis*, 14(28), 95–112. <https://doi.org/10.22422/2238-1856.2014v14n28p95-112>
- Raichelis, R. (2009). O trabalho do assistente social na esfera estatal [The work of the social worker in the state sphere]. *Serviço Social: Direitos Sociais e Competências Profissionais* (pp. 377-392). CFESS/ABEPSS.

- Raichelis, R., Yazbek, M. C., Wanderley, M. B., & Martinelli, M. L. (2019). 40 anos contribuindo para o pensamento crítico do Serviço Social brasileiro [40 years contributing to the critical thinking of brazilian Social Work]. *Serviço Social & Sociedade*, (136), 497-517.
- Ramos, S. P. & Gonçalves, F. A. das C. (2017). A influência da doutrina de segurança nacional na formação de assistentes sociais [The influence of the national security doctrine in the training of social Workers]. *Mal-Estar e Sociedade*, 1(12), 61-73.
- Ribeiro, M. (n.d.). A Importancia do Serviço Social nos Dias de Hoje [The Importance of Social Work Today].
- Santana, J. V., & Garcia, M. L. T. (2015). Brazilian social work. In E. Kolar & A. Sicora (Eds.), *Social Work Around the World: Colors and Shapes in a Complex Mosaic - Quaderni del Csal - 3*, (Vol. 13, pp. 157-176). Edizioni Università di Trieste.
- Santos, D. R. (2019). Princípios do Código de Ética do/a Assistente Social: 25 Anos de História [Principles of the Social Worker's Code of Ethics: 25 Years of History]. *Praia Vermelha*, 29(1), 451-471.
- Santos, J. B. dos (2011). Novos Movimentos Sociais: Feminismo e A Luta Pela Igualdade de Gênero [New Social Movements: Feminism and the Struggle for Gender Equality]. *Revista Internacional de Direito e Cidadania*, (9), 81-91.
- Secretaria-Geral, (2019). *Projeto de Lei nº 3.688, de 2000* (MENSAGEM Nº 492, DE 8 DE OUTUBRO DE 2019) [Project of Law No. 3688, of 2000 (MESSAGE No. 492, OF OCTOBER 8, 2019)]. Presidência da República.
- Serviço Social Libertário (2016, julho 20). Quem Somos [Who we are] [Facebook Post]. <https://www.facebook.com/servicosocialibertario/photos/a.270714236606126/306372039707012/?type=3>
- Silva, C. O. da. (2019, novembro 13-14). *Tradição Marxista E Serviço Social: interlocução e legado histórico* [Anais] [Marxist Tradition and Social Work: Interlocution and Historical Legacy [Annals]. III Seminário Nacional de Serviço Social, Trabalho e Política Social, Florianópolis, SC, Brasil.

- Silva, J. F. S. da. (2007). Pesquisa e produção do conhecimento em Serviço Social [Research and production of knowledge in Social Work]. *Textos & Contextos*, 6(2), 282-297.
- Silva, M. I. da. (2007). A Organização Política Do Serviço Social No Brasil: De “Vargas” A “Lula” [The Political Organization of Social Work in Brazil: From “Vargas” to “Lula”]. *Serviço Social & Realidade*, 16(2), 267-282.
- Silva, M. V. (2004). Ética, Direitos Humanos e O Projeto Ético-Político do Serviço Social [Ethics, Human Rights and The Ethical-Political Project of Social Work]. *Revista Praia Vermelha*, 1(11), 196-208.
- Silva, A. B. da., Silva, D. T. da., & Junior, L.C. de S. (2016). *O Serviço Social No Brasil: Das Origens À Renovação Ou O “Fim” Do “Início”* [Artigo] [Social Work in Brazil: From Origins to Renewal or the “End” of the “Beginning” [Article]. 4º Simpósio Mineiro de Assistentes Sociais: 80 anos de serviço social – Tendências e Desafios. Belo Horizonte, MG, Brasil.
- Silva, B. M. R. da., & Stampa I. (2021, julho 19-30). *Mulheres, Ditadura E Resistência!* [Anais Eletrônicos] [Women, Dictatorship And Resistance! [Electronic Annals]. Seminário Internacional Fazendo Gênero 12, Florianópolis, SC, Brasil.
- Silva, B. M. R. da., & Stampa I. (2019). O Serviço Social Na Luta Contra A Ditadura Militar (1964-1985) [Social Service in the Fight Against the Military Dictatorship (1964-1985)]. *Revista Espacialidades*, 1(15), 102-117. <https://doi.org/10.21680/1984-817X.2019v15n01ID19190>
- Silva, C. J. A. da., Pereira, J. A. de S. S., & Oliveira, P. G. A. de. (2009, setembro 29-30). *Lutas Sociais* [Anais] [Social Struggles [Annals]. Congresso de Serviço Social, Caruaru, PE, Brasil.
- Silva, D. T., & Moreira, A. do N. (2017) A Construção Histórica do Serviço Social No Brasil e Sua Realidade No Estado do Tocantins [The Historical Construction of Social Work in Brazil and Its Reality in the State of Tocantins]. *Revista Multidebates*, 1(1), 217-225.
- Silveira, J. R. S. da. (2019, agosto) *Contribuição para pesquisa do conservadorismo ultraliberal na redefinição de projetos profissionais: a nova direita vai ao Serviço*

Social [Apresentação de Trabalho] [Contribution to research on ultraliberal conservatism in the redefinition of professional projects: the new right goes to Social Work [Paper Presentation]. Simpósio Internacional Marx e O Marxismo, Niterói, RJ, Brasil.

Sousa, A. M. de., Sousa, A. M. de., & Accioly, M. S. P. (2011, agosto 23-26). *Política Social e Projeto Ético-Político Profissional dos Assistentes Sociais : Relação histórica contraditória* [Anais] [Social Policy and the Professional Ethical-Political Project of Social Workers: Contradictory historical relationship [Annals]. V Jornada Internacional de Políticas Públicas, São Luís, MA, Brasil.

Souza, R. F. de., Machado, A. M. B., Dias, F. D. M., Andrade, E. da R. R. de., Batista, J. da C., Lima, L. E., Pita, F. H. F. R., Bezerra, T. S., Azevedo, T. P. P. de., & Santos, A. C. de L. dos. (2019, outubro 30 – novembro 3). *As Raízes e Os Avanços do Serviço Social Brasileiro: Um Estudo Sobre A “Questão Social”, Estado, Capitalismo e Políticas Sociais* [Anais] [The Roots and Advances of Brazilian Social Work: A Study on the “Social Question”, State, Capitalism and Social Policies [Annals]]. 16º Congresso Brasileiro de Assistentes Sociais, Brasília, DF, Brasil.

Tavares, M. A. (2013). Marx, Marxisms and Social Work. *Katálysis*, 16(1), 13-15. <https://doi.org/10.1590/S1414-49802013000100002>

Terra, S. H. (2012). Código de ética do (a) Assistente Social: comentários a partir de uma perspectiva jurídico-normativa crítica [Social Worker's Code of Ethics: comments from a critical legal-normative perspective]. Em Barroco, M. L. S. & Terra, S. H. (Eds.), *Código de ética do/a Assistente Social comentado* (pp. 111-118). Cortez.

Toniolo, C. (2021). Presenças imperiosas nas elaborações sobre sigilo profissional nos Códigos de Ética do assistente social de 1947 e 1965 [Imperious presences in the elaborations on professional secrecy in the Codes of Ethics for social workers of 1947 and 1965. *Serviço Social & Sociedade*, (142), 568-588.

Torstendahl, R., & Burrage, M. (1990). *The formation of professions: knowledge, state and strategy*. Sage.

Touraine, A. (1994). *Crítica da Modernidade* [Critique of Modernity]. Instituto Piaget.

- Vale, R. C., & Nascimento, E. F. do. (2018). Exercício profissional do Assistente Social: as metodologias da educação popular como estratégia de intervenção [Social Work professional activity of social workers: popular education methodology as an intervention strategy]. *Artigos de revisão* 20(3), 326-333. <https://doi.org/10.19180/1809-2667.v20n32018p326-333>
- van Klaveren, M., Tijdens, K., Hughie-Williams, M., & Ramos, M., N. (2009). *An Overview of Women's Work and Employment in Brazil. Decisions for Life MDG3 Project*, (Country Report No. 12). Amsterdam Institute for Advanced Labour Studies (AIAS). http://www.uva-aias.net/uploaded_files/publications/WP83-Klaveren,Tijdens,Hughie-Williams,Ramos-Brazil.pdf
- Viana, B. B., Carneiro, K. K. C., & Gonçalves C. F. (2015, outubro 27-29) [Artigo]. *O Movimento de Reconceituação do Serviço Social e Seu Reflexo No Exercício Profissional Na Contemporaneidade* [The Social Service Reconceptualization Movement and Its Reflection in Professional Practice in Contemporary Times]. Seminário Nacional de Serviço Social, Trabalho e Política Social, Florianópolis, SC, Brasil.
- Wikipédia. (n.d.). Em *Greves de 1978-1980 no ABC Paulista* [In Strikes from 1978-1980 on ABC Paulista]. https://pt.wikipedia.org/wiki/Greves_de_1978-1980_no_ABC_Paulista
- Yazbek, M. C. (2009). Os fundamentos históricos e teórico-metodológicos do Serviço Social brasileiro na contemporaneidade [The historical and theoretical methodological foundations of Brazilian Social Work in contemporary times]. Em *Serviço Social. Direitos Sociais e Competências Profissionais* (Vol.1, pp. 164-191). CFESS – ABEPS.
- Yazbek, M. C. (2016, maio 13). *Prepared Remarks: Seminário Estadual em Comemoração ao Dia do/a Assistente Social* [Anais] [Prepared Remarks: State Seminar to Commemorate Social Worker's Day] [Annals]. Conselho Regional de Serviço Social, São Paulo, SP, Brasil.
- Yazbek, M. C., Bravo., M. I., & Raichelis., R. (2019). 40 anos da “Virada” do Serviço Social: história, significados [40 years of the “Turning” of Social Work: history, meanings].

Serviço Social & Sociedade, (136), 407-415. <http://dx.doi.org/10.1590/0101-6628.186>